Nietzsche Ecce Homo Kitapları 17

Friedrich Nietzsche

Bütün Yapıtları

Ecce Homo

Çeviren: Can Alkor

İKİNCİ BASIM

ithaki

Kitapları 17

Friedrich Nietzsche

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 15 Ekim 1844'de, Kuzey Doğu Almanya'nın, babasının papaz olduğu küçük bir kasabasında, Röcken'de doğdu. Beş yaşındayken babası ölünce, annesi, kızkardeşi ve halalarıyla birlikte Naumburg'a göçen küçük Fritz, orta öğrenimini ünlü 'klasik' okul Schulpforta'da tamamladı. Yüksek öğrenimi için önce teoloji okumaya başlayan Nietzsche, hocası bilgin Ritschl'in etkisiyle filolojiye, özellikle de Eski Yunan incelemelerine kaydı. Leipzig ve Bonn üniversitelerinde okuduktan sonra, henüz doktorasını bile vermemişken, 1869 yılında (yirmi beş yaşındayken) İsviçre'nin Basel Üniversitesi'nin Klasik Filoloji Kürsüsü'ne olağanüstü Profesör olarak çağrıldı.

Bu sıralarda Schopenhauer'in felsefesi ve Wagner'in müziğine hayranlık besleyen gencin ilk yapıtı, *Musikinin Tininden Tragedya'nın Doğuşu*, getirdiği yepyeni kültür anlayışı ve çağdaşlık yorumuyla, hem ilgi uyandırdı hem de üzerine şimşekler çekti. Bunu, özellikle ahlak konularında yoğunlaşan çeşitli kitapları izledi.

1879'da gönüllü olarak katıldığı 1870 Alman-Fransız savaşında geçirdiği hastalıkların sonuçlarının (başağrısı, uykusuzluk) iyice artmasıyla, üniversitedeki görevinden emekliye ayrılarak, sağlığını koruyabileceği bir yer arayışı içinde, kışları İtalya kıyılarında, yazları İsviçre dağlarında yaşayarak, kendini tamamiyle yazılarına verdi. 1883'de bir yıl önce tanıştığı Rus asıllı kadın şair Lou Salomé'nin de verdiği yücelme duygusuyla, *Böyle dedi Zerdüşt*'ün ilk kitabını yazdı. Bunu, 1885'e dek, ikinci, üçüncü ve dördüncü kitaplar ile, *Zerdüşt*'ün içeriğine 'düzyazı' olarak yaklaşan *İyi ve Kötünün Ötesinde* (1885) ve *Ahlakın Soykütüğü* (1887) izledi.

Zerdüşt sonrası döneminde, çeşitli zamanlarda çeşitli başlıklar tasarlayarak, bir 'büyük yapıt' yazmaya girişen Nietzsche, son üretken yılı olan 1888'de, sırayla *Wagner Olayı*, *Putların Batışı*, *Deccal*, *Ecce Homo* ve *Dionysos Dityrambosları* adlı kitaplarını tamamladı. 1889 yılının ilk günlerinde, Torino'da, sokakta kırbaçlanan bir beygirin boynuna sarılıp ağlamaya başlayan düşünür, öğrencilik yıllarında aldığı frengi mikrobu sonucu olduğu tahmin edilen çılgınlığa gömüldü. 1900 yılına dek tinsel karanlık içinde bitkisel denebilecek yaşamını sürdüren Nietzsche, etkileri kendisinden sonraki yüzyılda yaygın olacak düşünce ürünlerini geride bırakarak 25 Ağustos'da 'bengiliğe' göçtü...

O.A.

Nietzsche

Bütün Yapıtları

ELEŞTİREL TOPLU BASIM

Giorgio Colli / Mazzino Montinari

Bölüm I : Gençlik Yazıları
Bölüm II : Filoloji Yazıları
Bölüm III : Kitapları
Bölüm IV : Defterleri
Bölüm V : Mektupları

Yayın Kurulu

Oruç Aruoba

Can Alkor - Zeynep Sayın - Dürrin Tunç

A. Baki Güçlü - Levent Kavas - Ali Met - Mustafa Tüzel

Danışmanlar

Saffet Babür - İoanna Kuçuradi - Nermi Uygur

©

Walter de Gruyter & Co Berlin | Hakusuisha Publishing Company Tokyo | İthaki Yayınları İstanbul | Editions Gallimard Paris | Adelphi Edizioni Milano

FRIEDRICH NIETZSCHE

Ecce Homo

Kişi Nasıl Kendisi Olur

Çeviren:
Can Alkor
(1970 TDK Çeviri Ödülü)

BÜTÜN YAPITLARI
BÖLÜM III / CİLT 17

İthaki
İstanbul / 2003

İthaki Yayınları - 168
Nietzsche Bütün Yapıtları / Eleştirel Toplu Basım - 1
Giorgio Colli / Mazzino Montinari
ISBN 975-8725-15-7

Ecce Homo
Kişi Nasıl Kendisi Olur
Friedrich Nietzsche

2. Baskı İstanbul, Ağustos 2006

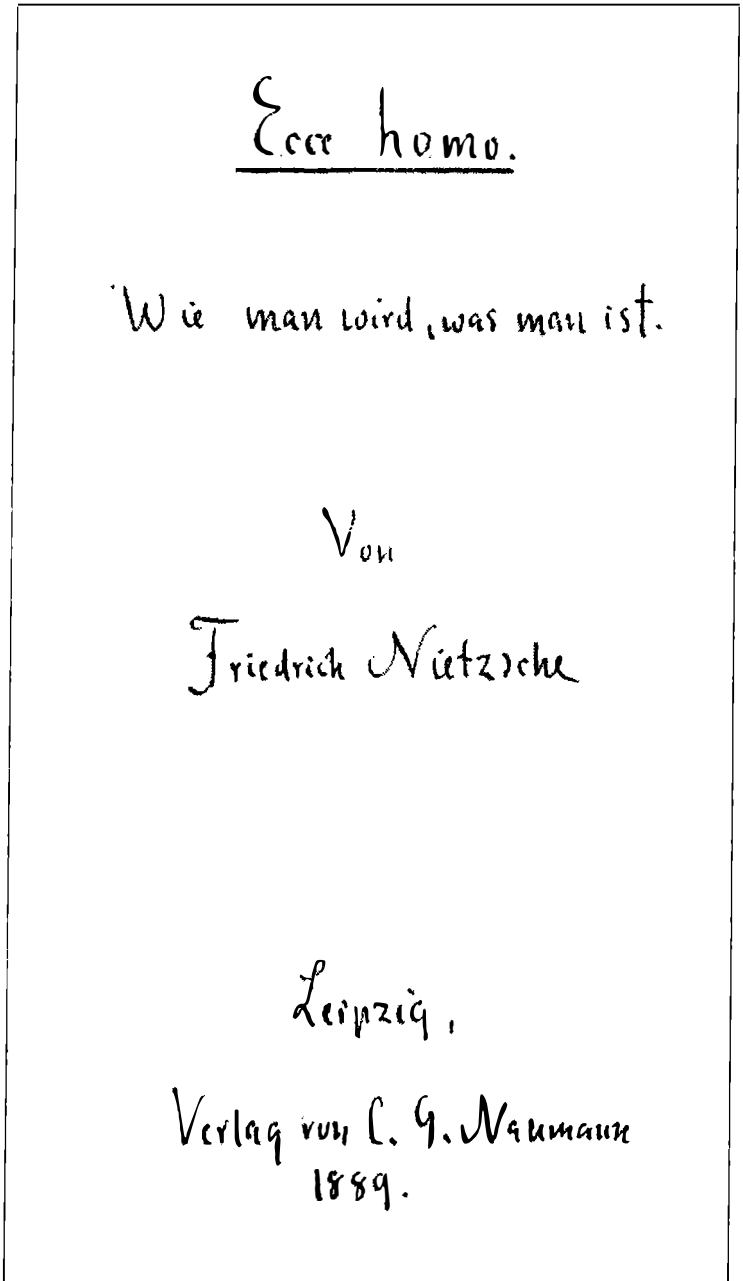
© *Walter de Gruyter & Co.*
© *İthaki, 2003*

Die Herausgabe dieses Werkes wurde aus Mitteln des Goethe-Instituts Inter Nationes gefördert.

Bu yapıtın yayımlanması Goethe-Instituts Inter Nationes'in katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Yayına Hazırlayan: Ahmet Öz
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97
Faks: (0216) 449 98 34
E-posta: ithaki@ithaki.com.tr
http://www.ithaki.com.tr

Ecce homo.

Wie man wird, was man ist.

Von

Friedrich Nietzsche

Leipzig,

Verlag von C. G. Naumann

1889.

Ecce Homo'nun, Nietzsche'nin baskı metninden, kendi elyazısıyla başlık sayfası.

Önsöz

1

Bu yakında insanlığın karşısına, şimdiye dek ona yöneltilmiş en çetin istekle çıkacağımı gözönüne alarak, önce kim olduğumu söylemeyi gerekli buluyorum. Aslında bilinmeliydi bu: "Kimliğimi saklamış" değilim çünkü. Ama ödevimin büyüklüğü ile çağdaşlarımın küçüklüğü arasındaki oransızlık şuradan belli ki, beni işitmediler, görmediler bile. Ben kendime açtığım krediyle yaşıyorum; belki yaşadığım da bir önyargı yalnızca?.. Yaşamadığıma kendimi inandırmam için, yazları Ober-Engadin'e[1] gelen "aydınlar"dan bir tekiyle konuşmam yeter. Bu koşullar altında, alışkanlıklarımı, içgüdülerimin gururunu aslında ayaklandıran bir ödev düşüyor bana, şunu söylemek düşüyor: Dinleyin! Ben falancayım. Başkasıyla karıştırmayın beni her şeyden önce!

2

Örneğin, hiç de umacı değilim ben, bir töre canavarı değilim. Üstelik şimdiye dek erdemli diye saygı gören insan türüne tam karşıt bir yaradılıştayım. Söz aramızda, bana öyle geliyor ki, guru-

rumu asıl okşayan da bu. Feylosof Dionysos'un çömeziyim ben; ermiş olmaktansa satir[2] olmayı yeğ tutarım. Neyse, bu yazıyı okuyun yeter. Belki de o karşıtlığı güleç, insancıl bir biçimde ortaya koymaktan başka amacı yoktur bu yazının, belki bunu dile getirebilmişimdir. İnsanlığı "düzeltmek", herhalde benim vadedeceğim en sonuncu iş olurdu. Yeni putlar dikmiyorum ben; önce eskiler öğrensin, balçıktan ayakları olmak ne demekmiş. Putları (ki benim için "ülküler" demektir) devirmek –zanaatım asıl bu benim. İnsanlar ülküsel bir dünya uydurdukları ölçüde gerçeğin değerini, anlamını, doğruluğunu harcadılar. "Gerçek dünya" ile "görünüşte dünya", –açıkçası: Uydurma dünya ile gerçek... Ülkü denen yalan şimdiye dek gerçeğe bir ilenmeydi; bu yolla insanlık en derin içgüdülerine dek aldatıldı, yalana boğuldu; yükselişinin, geleceğinin, gelecek üstüne yüce hakkının güvenceleri saydığı ters değerlere taptı giderek.

3

Yazılarımın havasını soluyabilen, bunun bir yüksek yer havası, sert bir hava olduğunu bilir. O hava için yaratılmış olmalı insan, yoksa oldukça büyüktür üşütme tehlikesi. Buz yakındır, yalnızlık yaman, –ama her şey nasıl durgun, ışık içinde! Nasıl özgür solur insan! Ne çok şeyi aşağılarda bırakmıştır! Felsefe, bugüne dek anladığım, yaşadığım gibisi, yüksek dağda, buz içinde gönüllü yaşamaktır, –varlıkta yabancı, sorunsal olanı, şimdiye dek töre'nin yargıladığı her şeyi arayıştır. Yasaklar içinde böylesine uzun bir gezginlikten edindiğim görgümle, bugüne dek yapılan töreleştirmenin, ülküleştirmenin nedenlerini, istendiğinden başka türlü görmeyi öğrendim. Feylosofların gizli öyküsü, taktıkları büyük adların psikolojisi aydınlığa çıktı benim için. Bir kafa ne denli doğruya dayanabilir, ne denli doğruyu göze alabilir?

Benim için gitgide asıl değer ölçüsü bu oldu. Yanılgı (ülküye inanç) körlük değildir, yanılgı k o r k a k l ı k t ı r ... Bilgide her kazanç, ileriye atılan her adım yüreklilikten gelir, kendi kendine karşı sertlikten, dürüstlükten gelir... Ülküleri çürütmüyorum ben, onların önünde eldiven giyiyorum yalnız... *Nitimur in vetitum.*[3] Felsefem bu parolayla üstün gelecek birgün; çünkü şimdiye dek, kural olarak, yalnız doğruları yasakladılar.

4

Yazılarım içinde *Zerdüşt*'ün ayrı bir yeri vardır. Onunla, insanlığa şimdiye dek verilen en büyük armağanı sundum. Binyılları aşan sesiyle *Zerdüşt* yazılmış en yüce kitap, gerçekten yüksekler kitabı olduğu gibi –insan denen olguyu uçurumlar boyu a ş a ğ ı s ı n d a bırakmıştır– hem de kitapların e n d e r i n i, doğrunun en derin hazinesinden doğmuş olanıdır; bir tükenmez kuyudur, içine daldırılan kova ancak altın dolu, iyilik dolu olarak çıkar. Burada konuşan ne bir yalvaçtır, ne de din kurucusu denen o güç istemi ve hastalık kırmasıdır. Onun bilgeliğini anlarken acınacak bir yanılmaya düşmemek için, her şeyden önce bu sesi, ağzından çıkan bu durgun, mutlu sesi d u y m a k gerekir! "Fısıldanan sözlerdir fırtınayı getiren; güvercin ayaklarıyla gelen düşünceler yönetir dünyayı–"

> İncirler dökülüyor ağaçlarından, olgun, tatlı incirler... Düşerken soyuluyor kızıl kabukları. Olgun incirler için bir kuzey yeliyim ben.
>
> Bu öğretiler de incirler örneği düşüyor önünüze, dostlarım: Haydi ballarını emin, yiyin tatlı etlerini! İşte güz çevremizde, duru gök ve öğle sonu–

Bağnazın biri değil burada konuşan; vaaz verilmiyor, i n a n ç istenmiyor burada. Sonsuz bir ışık bolluğundan, mutluluk derinli-

ginden düşüyor sözcükler damla damla, –bir nazlı yavaşlıktır bu konuşmaların tempo'su. Bu gibi şeyler ancak en seçkinlerin kulağına ulaşır; burada dinleyici olabilmek eşsiz bir ayrıcalıktır; her babayiğidin harcı değildir Zerdüşt'ü duyabilmek... Zerdüşt bu yönleriyle bir baştan çıkarıcı olmuyor mu? Öyleyse dinleyin, kendisi ilk kez yalnızlığına geri dönerken ne diyor... Onun yerinde başka bir "bilge"nin, bir "ermiş"in, bir "mesih"in, başka bir *décadent*'ın[4] söyleyeceklerine hiç benzemeyen sözler... Yalnız konuşması değil başka türlü olan, kendisi de başka türlü...

Tek başıma gidiyorum şimdi, ey çömezlerim! Sizler de gidin artık, tek başınıza gidin! Böyle istiyorum.

Benden uzaklaşın, Zerdüşt'ten koruyun kendinizi! Daha da iyisi: Utanın ondan! Belki sizi aldatmıştır.

Kendini bilgiye adayan için yalnızca düşmanını sevmek yetmez; dostuna da kin duyabilmelidir.

Hep öğrenci kalan insan, öğretmenine borcunu kötü ödüyor demektir. Neden benim çelengimi yolmak istemiyorsunuz?

Sayıyorsunuz beni: Ama saygınız devriliverirse günün birinde? Bir yontunun altında kalmaktan sakının!

Zerdüşt'e inandığınızı mı söylüyorsunuz? Ama ne önemi var Zerdüşt'ün! Bana inananlarsınız, ne önemi var ama tüm inananların!

Daha kendi kendinizi aramamışken beni buldunuz. Böyledir tüm inananlar; inancın değeri azdır bu yüzden.

Şimdi size beni yitirmenizi, kendinizi bulmanızı buyuruyorum; hepiniz beni yadsıdığınız gün, ancak o gün geri döneceğim sizlere...

Friedrich Nietzsche

*
* *

Bu kusursuz gün –her şey olgunlaşmakta, yalnız üzüm değil altın rengini alan–, bir güneş ışını vurdu yaşamının üstüne: Geriye baktım, ileriye baktım, hiç bu denli çok, bu denli iyi şeyler görmemiştim bir seferde. Boşuna gömmemişim bugün kırk dördüncü yaşımı; gömebildim, çünkü onun içinde yaşayan şey kurtuldu, ölümsüz oldu. Tüm Değerleri Yenileyiş, Dionysos Dithyrambos'ları ve (dinlenme olarak) Putların Batışı –hepsi de bu yılın, hem de son çeyreğinin armağanları! Nasıl minnet duymazdım yaşamımın bütününe? İşte böyle kendime yaşamımı anlatıyorum.

* *
*

Neden Böyle Bilgeyim

1

Yaşamımın talihi, belki de benzersizliği, alınyazısından gelir: Bilmece biçimi söylersek, ben babamla[1] birlikte çoktan ölmüşüm, ama anamla[2] birlikte yaşıyorum, yaşlanıyorum. Bu çifte köken, yaşam merdiveninin bu en üst ve en alt basamaklarından geliş, hem *décadent*, hem de başlangıç oluş, –beni belki herkesten ayıran çekimserliğimi, yaşam sorununun bütünü önünde yan tutmazlığımı açıklarsa bunlar açıklar işte. Doğuş ve çöküş belirtilerinin kokusunu benden iyi alan çıkmamıştır, bu konuda en eşsiz öğretmen benim, –ikisini de bilirim, her ikisiyim ben–. Babam otuz altı yaşında öldü: İnce, sevimli ve sayrıldı; geçip gitmek için doğmuş bir yaratık gibiydi, –yaşamın kendinden çok, bir hoş anısıydı sanki. Onun yaşamının bittiği yaşta benimki de bitmeye yüz tuttu. Otuz altı yaşımda dirim gücümün en alt noktasına vardım, –yaşamasına yaşıyordum, ama üç adım önümü görmeksizin. O zaman (1879) Basel'deki öğretim görevimden[3] ayrıldım; o yazı St. Moritz'de, kışı da –yaşamımın en güneşsiz kışını– Naumburg'da bir gölge gibi geçirdim. En alt noktam buydu işte: "Gezgin ve Gölgesi"[4] bu arada yazıldı. Hiç şüphe yok, biliyordum o sıralar gölge nedir... Ertesi kış, Cenova'da geçirdiğim ilk kış, aşırı bir kansızlığın ve kas erimesinin neredey-

se gerektirdiği o tatlılık, o özleşme, *Tan Kızıllığı*'nı doğurdu. Bu yapıtın yansıttığı dupduru aydınlık, güleçlik, düşünce taşkınlığı, bende yalnız en büyük bünye güçsüzlüğüyle değil, üstelik en aşırı acı duygusuyla da bir arada bulunabilir. Üç gün aralıksız süren bir beyin ağrısıyla kıvranırken, zorlukla salya kusarken, sağlığımın daha iyi olduğu zamanlar düşünmek için yeterince dağcı, yeterince kurnaz, yeterince duygusuz olmadığım şeyleri eşsiz bir diyalektikçi açıklığıyla görüyor, soğukkanlılıkla düşünüyordum. Diyalektiği –o en ünlü örneğinde, Sokrates örneğinde olduğu gibi– nasıl bir *décadence* belirtisi saydığımı okuyucularım belki bilirler. –Anlığın bütün hastalıklı halleri, ateş yapınca ardından gelen o yarı uyuşukluk bugüne dek hiç bilmediğim şeylerdir; bunların nasıl şeyler olduğunu, ne denli sık ortaya çıktığını ancak kitaplardan okuyup öğrenebildim. Yavaş dolanır kanım. Ateşimin çıktığını gören olmamıştır. Beni uzun süre sinir hastası olarak tedavi eden bir hekim, sonunda "hayır" demişti, "bozukluk sizin sinirlerinizde değil, sinirli olan benim yalnızca." Herhangi bir yerel yozlaşma kesinlikle söz konusu değil. Bünyedeki genel bitkinliğin sonucu olarak sindirim dizgesinin aşırı zayıflığı bir yana, örgensel bir mide hastalığım yoktur. Zaman zaman tehlikeli olup körlüğe yaklaşan göz bozukluğu da kendinden olmayıp, bir sonuçtur yalnız: Yaşama gücümdeki her artışla birlikte, görme gücü de artmıştır yeniden. Uzun, pek uzun yıllar sürmüştür iyileşip toparlanmam; bu süre, ne yazık ki aynı zamanda bir tepreşme, çökme süresi, bir çeşit *décadence* çevrimidir. Bütün bunlardan sonra *décadence* konusunda görmüş geçirmiş olduğumu söylemem bilmem gerekir mi? Bu konuyu baştanbaşa avucumun içi gibi bilirim. Genellikle bu ince kuyumculuk, bu tutma ve kavrama sanatı, ayrımları seçebilen bu parmaklar, bu "köşenin ardını görme"

psikolojisi, bana özgü daha ne varsa, hepsi de o zaman öğrenilmedir; gözlem yetisi yanında gözlem örgenlerimin, her şeyimin inceldiği o çağın asıl bağışıdır hepsi. Bir hasta gözüyle daha sağlam kavramlara, değerlere bakmak, sonra da tersine serpilen yaşamın doluluğu ve kendine güveni içinden aşağıya, *décadence* içgüdüsünün gizli çalışmasına bakmak, –buydu benim en uzun alıştırmam, benim asıl deneyimim. Olduysam bunda usta olmuşumdur. Artık perspektiflerin yerini değiştirmek elimde benim, ellerim yeterli buna: İşte bu yüzdendir ki, "değerleri yenileyiş" gelirse anca benim elimden gelir.

2

Décadent oluşum bir yana, bunun tam karşıtıyım da. Kanıtlarımdan biri de şu: Kötü durumlarda içgüdümle hep doğru kurtuluş yollarını seçmişimdir; gerçek *décadent* ise hep kendine zararlı yolları seçer. Toptan düşünürsek sağlamdım; bir ayrıklık, bir özel durumdu *décadent*'lığım. O salt yalnızlığa dayanmak için, alışılmış koşullardan çözülüp kopmak için bulduğum güç, kendime baktırmamak, işimi gördürmemek, hekim elinde kalmamak için kendimi zorlayışım, –hepsi bana en başta gereken şeyi o zamanlar içgüdümle kesin ve apaçık bildiğimi gösteriyor. Kendim ele aldım kendimi, yeniden iyileştirdim. Bunun koşulu ise fizyologların da doğrulayacağı gibi –insanın aslında sağlam olmasıdır: Örnek bir sayrıl yaradılış iyileşemez, hele kendi kendini hiç iyileştiremez; tersine, örnek bir sağlamda hastalık, yaşamak, daha çok yaşamak için etkili bir uyarıcı bile olabilir. Gerçekten de o uzun hastalık dönemi şimdi bana böyle görünüyor: Yaşamı, onunla birlikte kendimi de, yeni baştan buldum. Tüm iyi şeyleri, küçük de olsalar, başkala-

rının kolay kolay tadamayacağı gibi tattım; sağlık istemimden, yaşam istemimden kurdum felsefemi... Hele bir düşünün: Dirim gücümün en düşük olduğu yıllardır kötümserlikten kurtuluşum. Kendimi yeniden toparlama içgüdüsü o yoksulluk, yılgınlık felsefesini yasaklamıştı bana... Ayrıca yetkinlik dediğimiz aslında nereden anlaşılır? Yetkin insan duyularımıza hoş gelir; hem sert, hem körpe, hem de güzel kokulu bir odundan yontulmuştur. Kendine yarayan şeyden tat alır yalnız; yarama sınırı aşıldığı an tat alması da, hoşlanması da biter. Zararlı olanın ilacı nedir kestirir; kötü rastlantıları kendi çıkarına kullanmasını bilir; onu öldürmeyen şey daha da güçlü kılar. Gördüğü, işittiği, yaşadığı her şeyden kendi payını çıkarır içgüdüsüyle: Ayıklayıcı bir ilkedir, pek çok şeyi geri çevirir. İster kitaplarla, ister insanlarla ya da yörelerle olsun, hep kendi çevresindedir: Seçtiğini, izin verdiğini, güvendiğini onurlandırır. Her türlü uyarıma karşı yavaşlıkla, uzun bir kollamanın, istenmiş bir gururun içinde yer ettirdiği o yavaşlıkla tepki gösterir. Yaklaşan uyarımı önce gözden geçirir; onu karşılamayı düşünmez bile. Hem kendi kendisiyle hem başkalarıyla başeder; unutmasını bilir. Öylesine güçlüdür ki, her şey onun iyiliğine çalışır. –Sözün kısası, bir *décadent*'ın karşıtıyım ben: Çünkü deminden beri kendimi betimliyorum.

3

Böyle bir babam olmasını büyük ayrıcalık sayıyorum: Vaaz verdiği köylüler –çünkü Altenburg şatosunda geçirdiği birkaç yılın ardından, son yıllarında vaizlik yapmıştı– bir melek olsa olsa böyle görünür derlermiş.– Irk sorununa değiniyorum bununla da. Ben pur sang[5] Polonyalı soyluyum, tek damla bile kötü

kan karışmamış, Alman kanı hiç mi hiç. Benimle en derin karşıtlığı, içgüdünün hadsiz hesapsız bayağılıklarını aradığımda, hep annemle kızkardeşim çıkar önüme, – kendimi bu tür canaille[6] ile akraba sanınam tanrısallığıma küfür olurdu. Şu âna dek annemle kızkardeşimden gördüğüm davranış bana anlatılmaz bir dehşet veriyor: Tıkır tıkır işleyen bir saatli bomba bu, beni yaralayıp kanatmak için uygun anları seçen, hiç şaşmaksızın, – en yüksek anlarımı... Zehirli haşarata karşı kendisini savunamaz o sıra insan, gücü kalmamıştır... Fizyolojik bağlarımız olanaklı kılar böyle bir disharmonia praestabilita'yı...[7] Ama ne saklayayım, "bengi dönüş"e, benim asıl u ç u r u m gibi düşünceme karşı en derin itiraz annemle kızkardeşimdir hep. – Üstelik ben Polonya soylusu olarak da eşi görülmemiş bir soyaçekim olayıyım. Yeryüzünün bu en seçkin ırkını, bendeki içgüdü arıklığıyla bulabilmek için yüzyıllarca geriye gitmeli insan. Bugün soylu denilen her şeye karşı yüce bir seçilmişlik duygusudur bendeki, – genç Alman İmparatoru'na[8] arabacım olmak onurunu bile bağışlamazdım. Tek bir durum var, dengimi bulduğum – derin minnetle söylüyorum doğrusunu, Bayan Cosima Wagner rakipsiz en seçkin yaradılışdır; eksik söylemiş olmayayım diye: Bana en yakından akraba olan kişi rakipsiz Richard Wagner'di... Gerisiyse susku...[9] Hısımlığı belirleyen tüm kavramlar saçmanın saçmasıdır fizyolojik açıdan. Papa bugün bile o saçmalığın ticaretini yapıyor. E n a z anne-babasıyla akrabadır kişi. Aşağılığın en uç göstergesi olurdu anne-babayla akrabalık. Yüksek yaradılışların kökeni çok, hem de çok eskilere dayanır; en uzun süre toplanıp biriktirilmiş, istiflenmiş olmalı onların gerçekleştirilmesi için. B ü y ü k bireylerdir en yaşlı olanlar: Bilmiyorum ama, Julius Caesar benim babam olabilirdi, – y a d a İskender, o ete kemiğe bürünmüş Dionysos... İşte şu an, bunları yazarken, posta bir

Dionysos başı getiriyor bana...

4

Kendime düşman kazanmayı, çok önemli saydığım durumlarda bile, bir türlü beceremedim; bunu da bir tanecik babama borçluyum. Hıristiyanlığa ne denli aykırı görünürse görünsün, kendimi de kendime düşman etmiş değilim üstelik. Yaşamımı baştanbaşa karıştırın, o bir tek durum dışında, bana karşı beslenmiş kötü niyet izlerine rastlamayacaksınız, –buna karşılık, belki de biraz çokça *iyi* niyet izleri kalmıştır... Herkesin kötü deneyim geçirmiş olduğu kimselerle deneyimlerim bile, bu kimselerden yanadır; ben her ayıyı evcilleştiririm, doğru yola getiririm soytarıları. Basel lisesinin son sınıfında Yunanca öğrettiğim yedi yıl boyunca bir kez bile ceza verecek bir durumla karşılaşmadım. En tembeller çalışkan olmuştu bende. Rastlantıyla her zaman başa çıkabilirim; hazırlıksız olmalıyım, kendi kendim olmam için. "İnsan" denen çalgı nasıl bir çalgı olursa olsun, nasıl uyumlanırsa uyumlansın, ondan dinlenebilir birşeyler çıkaramazsam, hastayım demektir. Kendilerini hiç böyle işitmediklerini kaç kez duymuşumdur o "çalgı"lardan. Belki de en güzel örnek, erken ölümünü bağışlayamadığım Heinrich von Stein'dır.[10] Bir seferinde, özenle iznimi aldıktan sonra, üç günlüğüne kalkıp Sils-Maria'ya gelmiş, Engadin'i görmek için gelmediğini de herkese açıklamıştı. Prusyalı genç bir soylunun bütün taşkın toyluğuyla Wagner batağına –üstelik Dühring'inkine de[11] –batmış olan bu değerli insan, üç günde bir özgürlük fırtınasıyla değişivermiş, birden kanatları çıkan ve k e n d i yükseklerine varan biri olmuştu. Ona hep yukarılardaki iyi havanın herkese böyle geldiğini, Bayreuth'dan altı bin ayak yüksekte yaşamanın boşuna

olmadığını söylüyordum, –ama bana inanmak istemiyordu... Gene de küçük, büyük bir sürü kötülük yapılmışsa bana, bunun nedeni "istem" değildir, kötü niyet hiç değildir; yukarda da değindiğim gibi, asıl iyi niyetten yakınmalıyım: Az altüst etmedi yaşamımı. Görüp geçirdiklerim, genel olarak o "bencil" olmayan dürtüler denen şeylere, o sözle ve işle yardıma hazır "iyiliksever-liğe" karşı güvensizlik duymak hakkını veriyor bana. Bunlar gerçekte güçsüzlüktür, uyarımlara karşı direnç yeteneksizliğinin özel durumlarıdır benim için; yalnız *décadent*'lar için bir erdemdir a c ı m a. Acıyanları kınamsıyorum, çünkü utanmayı, saygıyı, insanları ayıran aralıkları sezme duygusunu kolayca yitirirler; çünkü acıma bir anda o ayaktakımı kokusunu belli eder, görgüsüz davranışlara öyle benzer ki ayırdedilmez, –çünkü acıyan eller kimi zaman nerdeyse yokedercesine bir büyük alınyazısının, yaralarla dolu bir yalnızlığın, bir ağır suç işleme a y r ı c a l ı ğ ı n ı n içine karışabilirler. Acımanın aşılmasını soylu erdemlerden sayıyorum: "Zerdüşt'ün sınanması"nı göstermek istediğim parçada, bir büyük imdat çığlığı gelir ona dek, üstüne çullanır sonuncu bir günah gibi, onu k e n d i k e n d i n d e n caydırmak ister. Burada üstün gelmek, burada ödevinin y ü k s e k l i ğ i n i, sözde bencil olmayan eylemlerin içindeki aşağılık ve kısa görüşlü dürtülerle kirletmemek, işte bir Zerdüşt'ün vereceği sınav, son sınav budur belki de, –onun asıl güçlülük k a n ı t ı budur.

5

Bir başka bakımdan da babamın ta kendisiyim, pek erken ölümünden sonra onun sürüp giden yaşamasıyım sanki. Hiçbir zaman kendi dengi arasında yaşamayan ve örneğin "misilleme" kavramını da, "eşit haklar" kavramını da yetersiz bulan herkes

gibi, bana karşı küçük ya da ç o k b ü y ü k bir ahmaklık yapıldığında, her türlü karşı önlemi, her türlü koruyucu önlemi ve –bekleneceği üzere– her türlü savunmayı, "özür göstermeyi" yasak ederim kendime. Benim misillemem, elimden geldiğince çabuk, ahmaklığın ardından bir akıllılık yollamaktır, belki de böylelikle onu daha yoldayken yakalayabiliriz. Bir benzetiyle söylersek, t a t s ı z bir öyküden kurtulmak için, bir kavanoz reçel gönderirim ben... Hele bana bir kötülük yapsınlar, "karşılığını" veririm, hiç şüpheniz olmasın: Çok geçmeden bir fırsatını bulup, kötülüğü yapana (bazan hem de yaptığı kötülük için) minnetimi gösteririm ya da bir şey isterim ondan; vermekten daha da nazikçe olabilir bu... Hem bana öyle geliyor ki en kaba söz, en kaba mektup bile susmaktan daha bir iyi yüreklice, daha bir dürüstçedir. Susanlar, hemen her zaman, içten gelen incelikten, nezaketten yoksundurlar; bir itirazdır susku; yutmak zorunlu olarak kötü kılar kişiyi, –mideyi bile bozar, susanların hepsi de sindirim bozukluğu çekerler. – Görüyorsunuz, kabalığın değerini düşürtmek istemiyorum, e n i n s a n c a karşı koyma yoludur o, çıtkırıldım çağımızda en başta gelen erdemlerimizden biridir. İnsan bu iş için yeterince zenginse, haksız olmak bir mutluluktur da. Bir tanrı yeryüzüne inseydi, her ne yapsa haksızlık olurdu, cezayı değil, s u ç u kabullenmek tanrısal olurdu o zaman.

6

Hınç nedir bilmeyişim, hınç konusunda aydınlanışım, –kim bilir bunda da uzun hastalığıma nasıl minnet borçluyum! Bu sorun öyle kolay değildir: İnsan onu hem güç içindeyken, hem de zayıflık içindeyken yaşamış olmalı. Hastalığa karşı genel olarak söylenecek bir şey varsa, o da hasta insanda asıl kurtulma içgü-

düsünün, korunma ve savunma içgüdüsünün bozulmasıdır. İnsan hiçbir şeyden sıyıramaz kendini, hiçbir şeyle baş edemez, hiçbir şeyi geri çeviremez, –her şey yaralar. İnsanlar, nesneler sırnaşıkça sokulur, yaşantılar pek derinden koyar adama; anı, irin toplayan bir yaradır. Hastanın elinde bir tek büyük ilaç vardır bunlara karşı: Rus yazgıcılığı dediğim şey, o başkaldırma bilmez yazgıcılık; bununla Rus askeri sefere artık dayanamaz olunca, karın içine uzanıverir. Bundan böyle hiçbir şeyi kabul etmemek, üstüne almamak, içine almamak, hiçbir tepki göstermemek... Ölme yürekliliği değildir bu her zaman; yaşam için en tehlikeli koşullar altında yaşamı koruyan bu yazgıcılıktaki büyük sağduyu, metabolizmanın azalmasında, yavaşlamasındadır; bir çeşit kış uykusu istemidir. Bu mantıkla birkaç adım daha gittik mi, bir gömütün içinde haftalarca uyuyan Hind fakirine varırız... Tepki gösterdiğimiz an kendimizi çabucak tüketeceğimiz için, hiç tepki göstermemek: Budur işin mantığı. Hiçbir şey de insanı hınç duyguları gibi çabucak eritip bitirmez. Kızgınlık, hastalıklı alınganlık, öçalmaya güçsüzlük, öç isteği, susuzluğu, her türlü ağu karma, –bunlar bitkin insan için şüphesiz en zararlı tepki çeşitleridir: Sinir gücünün çabucak tükenişi, zararlı salgıların, örneğin midede safranın, hastalıklı bir artışıdır bunların sonucu. Hasta için hınç gerçekten yasak olan, kötü olan şeydir; ne yazık ki en doğal eğilimdir hem de. O derin fizyolog Buda kavramıştı bunu. Hıristiyanlık gibi acınacak şeylerle karıştırmamak için, daha doğru olarak sağlık koruma diye adlandırmak gereken bu "din"in etkisi, hıncın yenilmesiyle elele olmuştur. Kendini hınçtan kurtarmak, –iyileşme yolunda ilk adım. "Düşmanlık düşmanlıkla sona ermez; düşmanlık dostlukla sona erer": Buda öğretisinin başlangıcında bu vardır; böyle konuşan töre değildir, fizyolojidir. Zayıflıktan doğan

hıncın zararı zayıfın kendine dokunur en çok, –tersine başlangıçta yaradılış zenginse, o zaman da g e r e k s i z bir duygudur; onu altedebilmek zenginliğin kanıtıdır nerdeyse. Felsefemin öç ve hınç duygularıyla, "özgür istem" öğretisine varıncaya dek tutuştuğu kavgada nasıl hiç şakası olmadığını bilenler, –Hıristiyanlıkla kavgam bunun özel durumudur yalnızca– neden tam burada kişisel tutumumu, içgüdümün uygulamada şaşmazlığını ortaya koyduğumu anlayacaklardır. *Décadence* çağımda onları kendime zararlı diye y a s a k l a m ı ş t ı m ; yaşamım yeniden yeterince zengin ve gururlu olur olmaz, bu sefer de aşağımda kaldıkları için yasakladım. Sözünü ettiğim o "Rus yazgıcılığı" rastlantıyla bir kez içine düştüğüm dayanılmaz durumlara, yerlere, evlere, topluluklara yıllar boyu katlanabilmemde kendini gösterdi; onları değiştirmekten, değişebilir d u y m a k t a n , onlara başkaldırmaktan daha iyiydi böylesi... Beni bu yazgıcılık içinden sarsıp zorla uyandıranı, o sıralar can düşmanım sayıyordum; gerçekten de ölüm tehlikesi vardı bunda her sefer. Kendini bir yazgı saymak, kendini "başka türlü" istememek, –işte böyle durumlarda s a ğ d u y u 'nun ta kendisi.

7

Savaşa gelince, o başka şeydir. Yaradılışımdan savaşçıyım ben. İçgüdüdür bende saldırmak. Düşman o l a b i l m e k , düşman olmak, –bunun için güçlü bir yaradılış gereklidir belki de; en azından, her güçlü yaradılışta zorunlu olarak bulunur bu. Direnme gerektir karşısında; dolayısıyla direnç a r a r : Öç ve hınç duyguları zayıflıktan nasıl ayrılamazsa, s a l d ı r g a n l ı k tutkusu da öyle ayrılamaz güçten. Örneğin kadın öç güdücüdür; başkasının acısına karşı duyarlığı gibi, bu da zayıflığından gelir.

–Saldıranın gücü için, kendine gerekli gördüğü düşman bir çeşit ölçüdür; her artış kendini yaman bir düşman, yaman bir sorun aramakla belli eder: Savaşçı bir feylosof, sorunları da ikili kavgaya çağırır çünkü. Burada insana düşen genellikle dirençleri yenmek değil, bütün gücünü, esnekliğini, silah kullanmaktaki bütün ustalığını ortaya koyacağı dirençleri, denk düşmanları yenmektir... Düşman önünde eşitlik, –erkekçe bir ikili kavganın ilk koşulu. İnsan küçümsediği yerde savaşamaz da; buyurduğu, bir şeyi aşağısında gördüğü yerde savaşmamalı hiç. –Savaşçılık mesleğim dört ilkede toplanabilir. Birincisi: Yalnız üstün gelmiş şeylere saldırırım, gerekirse üstün gelmelerini beklerim. İkincisi: Hiçbir bağlaşık bulmayacağım, tek başıma kalacağım ve yalnız kendi adımı tehlikeye atacağım şeylere saldırırım... Tehlikeye atmayan bir tek çıkış yapmadım kamu önünde; benim mihenk taşım budur doğru davranış için. Üçüncüsü: Kişilere saldırınam hiç; onları genel, ama usul usul yayılan ve yakalanması güç bir tehlike durumunu görünür kılmak için bir büyüteç gibi kullanırım. Böyle saldırdım David Strauss'a[12], daha doğrusu, tiritleşmiş bir kitabın Alman "ekin"indeki başarısına, –bu arada suçüstü yakaladım o ekini. Böyle saldırdım Wagner'e, daha doğrusu, incelmişlerle verimlileri, gecikmişlerle büyükleri karıştıran "ekin"imizin yalanlığına, içgüdü melezliğine. Dördüncüsü: Altında hiçbir kişisel anlaşmazlık yatmayan, geçmişinde kötü deneyimler bulunmayan şeylere saldırırım yalnızca. Tersine, saldırmak benim için iyilikseverliğimin, bazan da minnetimin kanıtıdır. Adımı bir şeye, bir kişiye bağlamakla onu saydığımı, seçip üstün tuttuğumu göstermiş olurum: Yanında ya da karşısında, –bu bakımdan benim için farketmez. Hıristiyanlıkla savaşıyorsam, bu tam benim işimdir; çünkü o yönden hiçbir yıkımla, hiçbir engelle karşılaşmadım. En koyu Hıristiyanlar

benden hiç esirgememişlerdir sevgilerini. Hıristiyanlığın amansız düşmanı olan ben, binlerce yıllık alınyazısı yüzünden tek tek kişilere hınç beslemekten uzağım.

8

İnsanlarla alışverişimde bana az zorluk çıkarmayan son bir huyuma daha kısaca değinebilir miyim? Arıklık içgüdüsünün hepten korkunç bir duyarlığı vergidir bana, öyle ki her ruhun dolaylarını, dolayları ne kelime, ta içini, "ciğerini" görür gibi sezerim, kokusunu alırım... Bu duyarlık benim için psikolojik bir duyargadır; bununla her gize dokunur, yakalarım onu. Kimi yaradılışın derinlerinde yatan, belki de kötü kanın gerektirdiği, ama üstü eğitimle sıvanmış bir sürü pisliği hemen ilk dokunuşta fark ediveririm. Doğru gözlemişsem, arıklığıma zararlı bu gibi yaradılışlar da, kendi paylarına, benim iğrenip sakınışımı sezerler; böylelikle daha güzel kokulu olmazlar ya... Bir kez böyle alışmışım, –kendime karşı aşırı bir açıklık temel koşuludur varoluşumun, arık olmayan çevrede yaşayamam–, sanki suda, dupduru, pırıl pırıl bir sıvıda yüzerim, yıkanırım, oynarım aralıksız. Bu yüzden insanlarla alışverişim hiç de kolay bir sabır sınavı değildir; benim insan sevgim, başkasının duygusunu paylaşmakta değil, paylaştığım duyguya katlanabilmektedir. Benim insan sevgim sürekli bir kendimi yeniştir. Ama ben yalnızlık olmadan edemem; yalnızlık, yani iyileşme, kendine dönüş, özgür, hafif, esinen bir havayı solumak... *Zerdüşt*'üm baştanbaşa yalnızlığa ya da, beni anladıysanız, arıklığa bir dithyrambos'tur...[13] Arık deliliğe[14] değil neyse ki... Gözü renk görebilen, "elmastan" der onun için. İnsandan, ayaktakımından iğrenme benim en büyük tehlikem oldu hep. *Zer-*

düşt'ün bu iğrenmeden k u r t u l u ş u anlatan sözlerini duymak ister misiniz?

Bana ne oldu böyle? İğrenmeden nasıl kurtuldum? Kim gözümü gençleştiren? Nasıl uçtum, ayaktakımının artık çeşmeler başında oturmadığı yükseklere?

İğrenmem kendisi mi kanatlar yarattı, pınarlar sezen güçler yarattı bana? Gerçekten o tadınç pınarını yeniden bulmak için en yükseklere uçmam gerekti!–

Buldum onu, kardeşlerim! Burada, en yükseklerde kaynıyor o tadınç pınarı benim için! Ve ayaktakımının birlikte içmediği bir yaşam var burada!

Nerdeyse pek zorlu akıyorsun bana, tadınç pınarı! Çoğu zaman tasımı doldurmak isterken, yine boşaltıyorsun.

Sana alçakgönüllü yaklaşmayı öğrenmeliyim daha: Pek zorlu akıyor sana doğru yüreğim, –yüreğim, üzerinde bir yaz yanan, kısa, kızgın, karasevdalı, mutluluk taşan bir yaz: Nasıl da susamış "yaz yüreğim" senin serinliğine!

Geçti artık baharımın ağırdan üzüntüsü! Geçti artık haziranda lapa lapa karları hayınlığımın! Yaz oldum hepten, yaz öğlesi oldum,–

En yükseklerde bir yaz, o soğuk pınarlarla, o mutlu sessizlikle: Gelin dostlar, sessizlik daha da mutlu olsun!

B i z i m yüksekliğimiz, bizim yurdumuz çünkü bu: Pek yüksek, pek sarp yerde oturuyoruz arık olmayanlar için, susuzlukları için.

Dostlarım bir bakın tadıncımın pınarına arık gözlerinizle! Hiç bulanır mı bu yüzden? Arıklığıyla karşılık versin gülüşünüze.

Gelecek ağacına kuruyoruz yuvamızı; gagalarıyla azık getirmeli kartallar biz yalnızlara!

Gerçekten arık olmayanların da birlikte yiyeceği bir azık değil! Ateş yedik sanırlar, ağızlarını yakarlardı.

Gerçekten, arık olmayanları ağırlamak için değil burası! Bizim mutluluğumuz bir buz mağarası gibi gelirdi onların bedenlerine, tinlerine!

Biz onların üzerinde sert yeller gibi yaşamak istiyoruz, kartallara komşu, karlara komşu, güneşe komşu: Böyle yaşar sert yeller.

Ve birgün bir yel gibi aralarında esmek, soluğumla soluklarını kesmek istiyorum: Geleceğim böyle istiyor.

Gerçekten, sert bir yeldir Zerdüşt alçaltılar için; şu öğüdü verir düşmanlarına, tüküren, balgam atan kim varsa hepsine: Yele karşı tükürmekten sakının!..

Neden Böyle Akıllıyım

1

Neden biraz daha fazla biliyorum? Genellikle, neden böyle akıllıyım? Sözde sorunlar üstüne hiç düşünmedim, –harcamadım kendimi. Örneğin, asıl dinsel güçlükler başımdan geçmiş değil. Neden "günahkar" olmam gerektiğini anlayamadım bir türlü. Bunun gibi, pişmanlık acısını tanımak için güvenilir bir ölçü yok elimde: Kulağıma çalınanlara bakılırsa, pişmanlık acısı hiç de üzerinde durulmaya değer bir şey olmasa gerek... Bir eylemi, iş işten geçince bir de kendi başına bırakmak istemezdim; işin kötü bitişini, sonuçlarını kural olarak değer sorunu dışında bırakmayı yeğ tutardım. Bir iş kötü bitti mi, insan yaptığını doğru değerlendiremez olur kolayca. Bana kalırsa, pişmanlık acısı bir çeşit "kem göz"dür. Başarıya varamayan bir şeyi, başarıya varmadığı için bir kat daha saygın tutmak, –bu daha bir uygundur benim töreme.– "Tanrı", "ruhun ölmezliği", "kurtuluş", "öte dünya", daha çocukken bile ne dikkatimi, ne de vaktimi verdiğim kavramlar hepsi, –belki de bunlar için yeterince çocuksu olmadım hiç? Benim için bir sonuç değildir tanrısızlık, hele olay hiç değildir; içgüdümden gelir düpedüz. Biraz çokca meraklıyım ben, sorun-

larla doluyum, kendimi beğenmişim: Üstünkörü bir yanıtla yetinemem. Tanrı ise, biz düşünürlere karşı üstünkörü bir yanıt, bir kabalıktır, –aslına bakarsanız, üstünkörü bir yasaktan başka bir şey değildir bizlere: Düşünmeyeceksiniz!.. "İnsanlığın selameti" için o tanrıbilimci antikalıklarının hepsinden çok daha önemli bir sorun var ki, beni daha başka türlü ilgilendirir: Beslenme sorunu. Günlük uygulamada şu kılığa girer sorun: "Sen sen olarak nasıl beslenmelisin ki, gücünün, erdeminin– Uyanış çağında (Renaissance) anlaşıldığı gibi, düzmece sofuluk katışmamış erdeminin doruğuna varabilesin?" Benim bu konuda başımdan geçenler olabildiğince kötüdür; bu soruyu nasıl olup da böyle geç duyduğuma, görüp geçirdiklerimden nasıl böyle geç "uslandığıma" şaşıyorum. Neden tam da bu bakımdan bir ermişe yakışırcasına geri kaldığımı, açıklarsa Alman ekinimizin hepten işe yaramazlığı –"ülkücülüğü– açıklar biraz olsun. Bu ekin hepten şüpheli amaçlar, o sözde "ülküler" –örneğin klasik eğitim– ardından koşmak için, daha işin başında gerçekleri gözden kaçırmayı öğretir, –sanki "klasik" ve "Alman" kavramlarının uzlaşmazlığı daha baştan besbelli değilmiş gibi! Dahası var, insanı güldürür de bu –hele bir "klasik eğitimden geçmiş" Leipzigli getirin gözünüzün önüne!– Gerçekten, ta olgun çağıma dek kötü yemek yedim hep, törel deyimiyle "kişiliksiz", "kendimi düşünmeden", "özgeci" olarak, aşçıların ve öbür dindaşların yararına yemek yedim. Schopenhauer'i yeni yeni incelemeye başlamışken (1865), bir yandan da Leipzig yemeklerini yemekle "yaşama istemi" mi iyiden iyiye yadsıyordum. Yetersiz beslenip üstelik bir de mideyi bozmak... Leipzig aşçıları bu sorunu şaşılacak bir başarıyla çözmüşlerdir sanırım. (Duyduğuma göre 1866 yılı birtakım değişmeler getirmiş bu alanda). Ya genel olarak Alman mutfağı, –onun kabahatleri sayılmakla biter mi hiç!

Yemeklerden önce çorba –16. yüzyıl Venedik yemek kitaplarında bile *alla tedesca*[1] dedikleri–, fazla pişmiş etler, yağlı, unlu sebzeler; mideyi bastırmak için o ağır hamur işleri! Bunlara bir de yaşlı Almanların –yalnız yaşlıların değil ya– o gerçekten hayvanca yemek üstüne içme alışkanlıklarını da katarsanız, Alman düşüncesinin nereden çıktığını anlarsınız: Bozuk bağırsaklardan... Alman düşüncesi bir kötü sindirimdir, hiçbir şeyin üstesinden gelemez. Almanlarınkiyle –Fransızlarınkiyle de– karşılaştırılınca bir çeşit "doğaya dönüş", yani yamyamlığa dönüş olan İngiliz beslenme düzeni de iyice aykırıdır benim içgüdülerime; sanırım, hantallaştırır düşüncenin ayaklarını, –İngiliz kadınlarının ayakları gibi... En iyi mutfak *Piemonte*'ninkidir. –Alkollü içkiler dokunur bana; günde bir bardak şarap ya da bira yaşamı bana cehennem etmeye yeter, –benim karşıtlarımsa Münih'de yaşıyor. Bunu biraz geç kavradım, kabul; ama denemesini küçük yaştan beri yapmışımdır. Daha çocukken, şarap içmenin de tütün gibi önceleri gençlerin bir gösteriş merakı, sonraları da kötü bir alışkanlık olduğuna inanırdım. Belki de bu sertçe yargıda Naumburg şarabının da suçu vardır. Şarabın keyif verdiğine inanmak için Hıristiyan olmalıydım, yani benim için tam saçmalık olan şeye inanmalıydım.[2] İşin şaşılacak yanı, az içkinin, bir de sert değilse, alabildiğine keyfimi kaçırmasına karşılık, çok içmeye karşı bir deniz kurdu gibi dayanıklı oluşumdur. Daha çocukken göstermişimdir bu konuda yürekliliğimi. Saygıdeğer Schulpforta'da[3] öğrenciyken kalemimde örneğim Sallustius'un[4] tokluğuna, yoğunluğuna erişme tutkusuyla, uzun Latince ödevimi geceleyerek bir oturuşta yazmak ve temize çekmek, sonra da Latincemi ağır çaplı birkaç grog'la[5] sulamak, bütün bunlar saygıdeğer Schulpforta'ya hiç yaraşmasa bile, hem benim bünyeme, hem de Sallustius'unkine vızgelirdi. Sonraları,

orta yaşlılığıma doğru, her türlü ispirtolu içkiye karşı gitgide daha kesin cephe aldım. Ben et yememeyi de kendimde denemiş, sonra beni doğru yola getiren Wagner gibi düşman kesilmiştim ona; ama düşünceye dönük tüm yaradılışlara, alkollü içkilerden hepten uzak durmalarını ne denli salık versem gene azdır. Su ne güne duruyor. Su almak için bol bol çeşmesi bulunan yerleri yeğ tutarım (Nice, Torino, Sils); bir bardak içki beni canımdan bezdirir. *In vino veritas*[6] derler: Sanırım ki burada da "doğru" kavramı üstüne herkesle çatışıyorum, –bende Tin suların üzerinde dolanır...[7] Kurallarımdan birkaçını daha çıtlatayım: Bol bir yemek az yemekten daha kolay sindirilir. İyi bir sindirimin ilk koşulu, midenin bütünüyle çalışmasıdır. Midesinin büyüklüğünü bilmeli insan. Gene bu yüzden, tabldotlarda yenen ve benim aralıklı kurban törenleri dediğim o bitmek tükenmek bilmez yemeklerden sakınmalıdır. –Aralarda hiçbir şey yememeli, kahve içmemeli: Kahve kasvet verir. Çay yalnız sabahları yarar; az, ama koyu olmalı: Gerekenden bir damlacık açık olsa, çok dokunur, bütün gün kırıklık yapar. Herkesin kendine göre bir kararı vardır bunda; sınırları dar, belirlenmesi güçtür. Sinir yıpratıcı bir iklimde çayla başlanması salık verilmez; bir saat öncesinden bir fincan koyu, yağı alınmış kakaoyla başlamalı. –Elden geldiğince az oturmalı; açık havada, yürürken doğmayan, kasların da birlikte şenlik yapmadığı hiçbir düşünceye güvenmemeli. Önyargıların hepsi bağırsaklardan gelir. –Bir kez daha söylemiştim, Kutsal Tin'e karşı işlenen asıl g ü n a h kaba etlerdir.–

2

Y e r v e i k l i m sorunu yakından bağlıdır beslenme sorununa. Her yerde yaşamak kimsenin harcı değildir. Bir kimseye bü-

tün gücünü gerektiren büyük ödevler düşüyorsa, burada seçim alanı üstelik çok dardır. İklimin metabolizma üzerine, onun ağırlaşmasına, hızlanmasına etkisi öyle büyüktür ki, yer ve iklim konusunda atılacak yanlış bir adım bir kimseyi yalnızca ödevinden uzaklaştırmakla kalmaz, onu daha baştan alıkoyabilir de: Yüzünü bile görmez ödevin. Hayvansal dirim gücü onda hiç yetesiye büyük olmamıştır ki, insana "bunu yalnız ben yapabilirim" dedirten bir özgürlük, benliğini ağzına dek doldursun... Bir bağırsak tembelliği, küçücük de olsa, bir kez kötü alışkanlık durumuna geldi mi, bir dehayı orta değerde biri, "almanımsı" bir şey yapmaya yeter; tek başına Almanya iklimi bile, yiğitçe dayanacak sağlamlıkta bağırsakları yıldırmaya yeterlidir. Metabolizmanın hızı, düşünce ayaklarının çevikliğiyle doğru orantılıdır; bir tür metabolizmadır "düşünce"nin kendisi de. Şimdiye dek kafalı insanların yaşadığı, nüktenin, incelmenin, hayınlığın mutluluktan ayrılmaz sayıldığı, dehanın nerdeyse zorunlu olarak yurt edindiği yerleri bir yanyana koyun: Hepsinin eşsiz kuru bir havası vardır. Paris, Provence, Floransa, Kudüs, Atina, –bu adlar da kanıtlıyor ki, deha kuru havaya, duru göğe, yani metabolizma çabukluğuna, hiç durmadan ve çok büyük ölçüde erke bütünlemesi yapma olanağına bağlıdır. Önümde örneği var; özgür yaratılmış, değerli, kafalı biri, tek iklim konusunda içgüdü inceliği olmaması yüzünden dar kafalı bir uzman, köşesine sinmiş, hırçın biri olup çıktı. Hastalığım beni sağduyulu olmaya, gerçekteki sağduyu üstünde düşünmeye zorlamasaydı, benim sonum da bundan başka türlü olmazdı. Şimdi iklim ve hava etkilerini, uzun bir alıştırma sonucu, kendimde pek duyar, güvenilir bir aygıtta okur gibi okuyor, örneğin Torino'dan Milano'ya kısa bir yolculuk sırasında havanın nemlilik derecesindeki değişikliği bedenimde ölçüyorum da, son on yılı

dışında yaşamımın, tehlikeli yıllarımın hep benim için yanlış, kesin olarak yasaklanmış yerlerde geçtiğini düşününce tüylerim ürperiyor. Naumburg, Schulpforta, genellikle Thüringen, Leipzig, Basel, Venedik, –hepsi de bünyem için birer yıkım olan yerler. Daha genel olarak, bütün çocukluğumdan, gençliğimden bir tek iyi anım yoksa, bunu "törel" dedikleri nedenlerle, örneğin kendime göre bir çevrenin yokluğuyla –ki doğru olduğu su götürmez– açıklamak ahmaklık olurdu: Çünkü aynı yokluğu bugün de çekiyorum; keyfimi kaçırıp beni yıldırmıyor bu. Fizyoloji konusundaki bilisizliğim, o kahrolası "ülkücülük", işte asıl bahtsızlığı, gereksiz, aptalca yanı, bana hiçbir yararı dokunmayan, artık giderilmesi, ödeşilmesi olmayan yanı budur yaşamımın. Attığım tüm yanlış adımları, içgüdümün büyük yanılgılarını, beni yaşamımın ödevinden saptıran "alçakgönüllülüklerimi", örneğin filolog oluşumu hep bu "ülkücülüğün" sonuçları olarak açıklıyorum, –neden hiç değilse hekim, ya da gözlerimi açacak başka bir şey olmadım? Basel'de bulunduğum sıralar, bütün düşünce düzenim, bu arada günlük zaman bölümüm, olağanüstü güçlerin hepten anlamsızca kötüye kullanılmasıydı ve bu tüketimi karşılayacak güç kaynağım da yoktu; tüketim ve bütünleme üstüne düşünmüyordum bile. Her türlü ince bencillik, buyuran bir içgüdünün gözeticiliği eksikti; kendimi herkesle bir tutmaktı bu, "çıkar gözetmemek"ti, ayrı olduğumu unutmaktı –bu yüzden hiç bağışlamayacağım kendimi. Nerdeyse iş işten geçmek üzereyken, nerdeyse iş işten geçmek üzere olduğu için, yaşamımın bu temel akıldışılığı –"ülkücülük" beni düşündürmeye başladı. Anca hastalık getirdi aklımı başıma.

3

Beslenme konusunda seçmek, yer ve iklim seçmek, –her ne olursa olsun yanılmamak gereken üçüncüsü de dinlenme yolunu seçmektir. Burada da, bir kafa kendine özgü olduğu ölçüde, yapabileceklerinin, yani kendine yararlı olanın sınırı o denli dardır. Her türlü okuma benim için dinlenmeden sayılır; dolayısıyla beni kendi kendimden çekip alan, başka bilimlerde, başka ruhlarda gezmeye çıkaran, artık önemsemediğim şeylerden sayılır. Önemsediğim şeylerin yorgunluğunu alır zaten okumak. Sıkı çalışma dönemlerinde tek kitap göremezsiniz çevremde: Bir kimseyi yakınımda konuşturmaktan, giderek düşündürmekten bile sakınırım. Bu da okumak olurdu... Bilmem dikkat ettiniz mi, gebeliğin düşünceyi ve bütün örgenliği içine attığı o derin gerilim durumunda, rastlantılar, dıştan gelen her uyarım pek yaman etki yapar, pek derinden koyar. Rastlantılardan, dış uyarımlardan elden geldiğince kaçınmalıdır insan; düşünce gebeliğinde içgüdünün yapacağı ilk akıllıca iş, çevresine bir çeşit duvar örmektir. Yabancı bir düşüncenin gizlice duvardan atlamasına göz yumar mıyım hiç? Bu da okumak olurdu... Çalışma ve doğurganlık çağı ardından dinlenme çağı mı geldi: Gelsin şimdi hoşa giden, ince buluşlarla dolu, öğretici kitaplar! Almanca kitaplar mı olacak dersiniz?.. Kendimi elimde bir kitapla yakalayabilmem için, altı ay geriye dönmeliyim. Neydi acaba? Victor Brochard'ın, benim Laertiana'mdan da[8] iyi yararlandığı pek güzel bir incelemesi, *Les Sceptiques Grecs.*[9] Şüpheciler, her dediği üç beş anlama gelen feylosoflar ulusu içinde tek saygideğer örnek!.. Başka zamanlarsa, hemen hemen aynı kitaplara geri dönerim hep, az sayıda, benim için sınanmış kitaplara. Belki de bana göre değildir çok ve çeşitli okumak: Bir okuma odasına

girmek beni hasta eder. Çok ve çeşitli şeyleri sevmek de bana göre değildir. Yeni kitaplara karşı güvensizlik, giderek düşmanlık benim içgüdüme "hoşgörü"den, "*largeur du coeur*"den,[10] "yardımseverlikten" daha bir uygun düşer... Aslında dönüp dönüp okuduklarım bir avuç eski Fransızdır: Ben Fransız ekinine inanırım tek. Avrupa'da "ekin" adına başka ne varsa, hepsini bir yanlış anlaşılına sayarım; Alman ekinine gelince, sözü edilmeğe değmez... Almanya'da karşılaştığım birkaç yüksek ekinli kişi, beğeni konusunda hiç kimsenin boy ölçüşemeyeceği Bayan Cosima Wagner[11] başta olmak üzere, hepsi de Fransız soyundan gelmeydiler. Pascal'ı okumayışım, ama Hıristiyanlığın en öğretici kurbanı olarak –canavarlığın o en tüyler ürpertici türündeki mantık gereğince önce bedeni, sonra tini ağır ağır öldürülmüş kurbanı olarak –s e v i ş i m ; düşüncemde, kim bilir belki bedenimde de Montaigne'in kabına sığmazlığından birşeyler bulunuşu; sanatçı beğenimin de Molière, Corneille, Racine adlarını, öfkelenerek de olsa, Shakespeare gibi bir yaban dehaya karşı savunuşu... Gene de en yeni Fransızları tadına doyum olmaz bir topluluk saymama engel değil bütün bunlar. Hangi geçmiş yüzyılda şimdi Paris'de olduğu gibi, böyle hem meraklı, hem ince psikologlar bir araya toplanmıştır, doğrusu bilmiyorum. Saymayı şöyle bir deneyelim, –çünkü sayıları hiç de az değil: Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp,[12] Meilhac,[13] Jules Lemaître[14] ve –özellikle sevdiğim gerçek bir Latin'i, güçlü soydan birini anmış olmak için– Guy de Maupassant. Söz aramızda, b u kuşağı, hepsi de Alman felsefesiyle baştan çıkmış olan büyük öğretmenlerinden bile üstün tutuyorum (örneğin Bay Taine büyük insanları, büyük çağları yanlış anlayışını Hegel'e borçludur). Almanya nereye girse, ekini b e r b a d e d e r . Ancak savaş "kurtardı" Fransız düşüncesini... Stendhal yaşamının en güzel rastlantılarından bi-

ridir, –yaşamımda çağ açan ne varsa, hepsi de rastlantıyla önüme çıktı, başkasının salık vermesiyle değil.– Paha biçilmez erdemleri vardır onun: Saklı olanı gören o psikolog gözü, en büyük gerçekçinin yakında olduğunu anımsatan *–ex ungue Napoleonem*[15] –olguları kavrama yetisi ve sonunda –ki az erdem değil bu da– d ü r ü s t bir tanrısız oluşu: Fransa'da kırk yılda bir rastlanan, nerdeyse hiç bulunmayan bir tür,– *Prosper Mérimée*'yi saygıyla analım... Belki de Stendhal'i kıskanıyorumdur? Tam benim yapacağım en güzel tanrısız nüktesini aldı elimden: "Tanrının tek özrü, var olmayışıdır"... Ben de bir yerde şöyle demiştim: "Bugüne dek varlığa karşı en büyük itiraz neydi? T a n r ı ..."

4

Lirik ozan üstüne en yüksek kavramı *Heinrich Heine* verdi bana. Öylesine tatlı, öylesine tutkulu bir musikiyi binyıllar arasında boşuna arıyorum. O tanrısal hayınlık vardı onda; yetkinliği bunsuz düşünemem ben, insanlara, ırklara değer biçmek için, tanrıyla satir'i zorunlu olarak bir arada düşünüyorlar mı, ona bakarım. –Ya Heine'nin Almanca'yı kullanışı! Birgün Heine'yle benim Alman dilinin rakipsiz ilk sanatçıları olduğumuzu, öbür Almancıkların yaptıklarını fersah fersah aştığımızı söyleyecekler. *–Byron*'un Manfred'iyle derin bir yakınlığım olmalı: O uçurumların hepsini buldum içimde; on üç yaşımda olgundum bu yapıt için. Manfred'in yanında Faust adını anmaya cesaret edenlere[16] söylenecek sözüm yok, şöyle bir bakarım, o kadar. Hepten yoksundur Almanlar büyüklük kavramından: Kanıt Schumann.[17] O iç bulandırıcı Saksonyalıya öfkemden bir Manfred açılışı (ouverture) da ben yazdım; Hans von Bülow[18] nota kâğıdı üstünde hiç böyle bir şey görmediğini söylemişti: Euterpe'nin[19] ırzına geç-

mekmiş bu. *Shakespeare*'i anlatacak en yüksek düşüncemi aradığımda, hep Caesar tipini tasarlamış olması gelir aklıma. İnsan böyle bir şeyi düşünmekle çıkaramaz; ya öyledir, ya da değildir. Büyük ozan, yalnız öz gerçeğinden beslenir, öyle ki sonunda yapıtına dayanamaz olur üstelik... *Zerdüşt*'üme şöyle bir göz atayım yeter, dayanılmaz bir hıçkırık nöbeti içinde kendimi tutamaksızın, odamda yarım saat bir aşağı bir yukarı gezinirim. –Hiç kimseyi okurken Shakespeare'de olduğu gibi paralanmaz yüreğim: Soytarılığı böyle gerekli bulmak için nasıl acı çekmiş olmalıdır bir insan! –Hamlet'i anlıyor musunuz? Şüphe değil, kesinliktir insanı deli eden... Ama bunu duymak için derin olmalı, uçurum, feylosof olmalı... Doğrudan korkarız hepimiz... Hem açıkça söyleyeyim, sezgimle yüzde yüz inanıyorum ki, bu en tüyler ürpertici yazın türünün yaratıcısı, burada kendi kendine eziyet eden Lord Bacon'dır; ne düşündüklerini bilmeyen, kuş beyinli Amerikalıların acınacak gevezeliklerinden bana ne? Görüm'leri (vision) en yaman gerçeklikle verme yetisi, en yaman eylem gücüyle, en canavarca eylem ve cürüm gücüyle yanyana bulunmakla kalmaz yalnız, üstelik onları gerektirir de... Sözcüğün en yüksek anlamında ilk gerçekçi olan Lord Bacon'ın neler yaptığını, ne istediğini, kendi kendisiyle ne yaşadığını bilebilmek için, onu yeterince tanımaktan çok uzağız daha... Hepinizin canı cehenneme, bay eleştirmenler! Tutun ki *Zerdüşt*'ümü bir başka adla, örneğin Richard Wagner adıyla vaftiz ettim; *İnsanca, Pek İnsanca* yazarının *Zerdüşt*'ün bilicisi olduğunu çıkarmaya ikibin yıllık uzgörü yetmezdi...

5

Yaşamımın dinlenmelerinden söz açmışken, hepsinin ötesinde beni en derinden, en içten dinlendiren şeye karşı minnet borcumu birkaç sözle söylemem gerekiyor. Bu da hiç şüphesiz Richard Wagner'le yakından düşüp kalkmam olmuştur. İnsanlarla kurduğum öbür ilişkilere metelik vermiyorum; ama Tribschen'de[20] geçirdiğim günleri, o karşılıklı güven, sevinç, yüce rastlantılar ve derin anlarla dolu günleri her ne pahasına olursa olsun yaşamımdan silmek istemem... Başkalan Wagner'le neler yaşamıştır; bilmem; bizim göğümüzden bir tek bulut bile geçmedi. –Burada bir kez daha Fransa konusuna dönüyorum. Wagner'i kendilerine benzer bulmakla onu saydıklarını sanan Wagner'ciler ulusuna karşı ağzımı bile açmam, dudak bükerim yalnız... Ben ki Alman olan her şeye en derin içgüdülerimle yabancıyım, öyle ki bir Alman'ın yakınımda olması bile sindirim gecikmesi yapar, ben Wagner'le ilk karşılaştığım zaman yaşamımda ilk kez derin bir nefes aldım: Wagner'i dış ülke olarak, "Alman" erdemlerine bir karşıt, bir canlı karşı koyma olarak duyup saydım. –Bizler, çocukluklan 1850 yıllarında geçenler "Alman" kavramına karşı çaresiz kötümseriz; bizler ancak devrimci olabiliriz, –düzmece softaların başta olduğu bir düzene göz yumamayız. Ama şimdi renkleri değişmişmiş, artık kızıllara bürünüyorlar, binici üniforması kuşanıyorlarmış, benim için hepsi bir... Uzun sözün kısası, Wagner devrimciydi, Almanlardan kaçmıştı... Sanatçı olarak insanın Avrupa'da Paris'den başka yeri yurdu olamaz: Wagner sanatını anlamanın koşulu, o beş sanat duyusunun *délicatesse*'i,[21] o ayrımları sezen parmaklar, psikolojik sayrılık, hepsi Paris'te bulunur. Biçim sorunlarında bu tutku, *mise en scène*'i[22] böylesine önemseme Paris'ten

başka hiçbir yerde yoktur, –tam Parisli önemseyişidir işte bu. Parisli bir sanatçının ne düşler beslediğini, gözü nasıl yüksekler-de olduğunu Almanya'dakiler düşünemezler bile. Alman kuzu gibidir, –Wagner'se hiç öyle değildi... Neyse, Wagner'in asıl yerini, yakın akrabalarının kimler olduğunu daha önce uzun uzadıya anlattım ("İyi ve Kötünün Ötesinde", s. 256. vd.): Geç Fransız romantikleri, Delacroix'ların, Berlioz'ların o yücelerde uçan ve coşturan soyu, kökten hastalar, doğuştan onmazlar, hepsi de anlatım bağnazları, tepeden tırnağa virtüozlar... Kimdi zaten Wagner'in ilk zeki savunucusu? Charles Baudelaire, Delacroix'yı da ilk kez anlayan, koskoca bir sanatçı kuşağının babası, o örnek *décadent*, –belki en son savunucusu da oydu... Nedir Wagner'de hiç bağışlamadığım? Almanlara dek inmiş olması, Alman yurttaşı olması... Almanya nereye girse, ekini berbad eder.

6

İyice bir düşünürsem, Wagner musikisi olmadan çekilmezdi gençliğim, Almanların arasına düşmüştüm bir kez. Dayanılmaz bir baskıdan kurtulmak için afyon ister. İşte böyle, bana da Wagner gerekti. Wagner Alman olan her şeye karşı en iyi panzehirdir, –zehir olmasına da zehirdir, o başka... Tristan'ın[23] bir piyano partisyonu olduğu andan beri –kutlarım Bay von Bülow!– Wagnerciydim. Wagner'in daha önceki yapıtlarını kendimden aşağı, pek beylik, pek "Alman" buluyordum... Ama bugün bile Tristan gibi yaman büyüleyen, o tüyler ürpertici, o tatlı sonsuzlukla dolu başka bir yapıtı tüm sanat dallarında boşuna arıyorum. Leonardo da Vinci'nin tüm gizemleri Tristan'ın ilk notasıyla büyülerini yitiriverirler. Bu yapıt Wagner'in *non plus ultra*'sıdır;[24] onun yorgunluğunu ise "Usta Şarkıcılar"[23] ve "Yü-

zük"le[23] çıkarmıştı. İyileşmek, –Wagner gibilerinde bir gerilemedir bu. O yapıtı anlayacak olgunlukta olmam için tam çağında, hem de Almanlar arasında yaşamamı en büyük mutluluk sayıyorum: Psikolog olarak bilme isteği bende bakın nerelere varıyor. O "cehennem tatları"nı duymak için yeterince hasta olmayan kişiye dünya nasıl yoksuldur: Bu gizemci deyimini kullanabilirim, nerdeyse kullanmak zorundayım burada. –Wagner'in elinden gelen korkunç işleri, yalnız kendine vergi kanatlarla girdiği o bilinmez esrimeler dolu elli dünyayı benden iyi kimse duyup tanıyamaz; bense en tehlikeli, en sorunsal şeyleri bile kendi yararıma çevirmek için yeterince güçlü olduğumdan, Wagner'i yaşamımın en büyük velinimeti sayıyorum. Onunla akraba olduğumuz yan, bu çağ insanlarının çekebileceğinden çok daha derin –bu arada birbirimizden de– çekmiş olmamızdır: Bu da kıyamete dek birbirine bağlayacaktır adlarımızı. Almanlar arasında Wagner'in bir yanlış anlaşılma olduğu nasıl kesinse, benimki de öyledir, öyle kalacaktır hep. –Önce psikoloji ve sanatta kendinizi iki yüzyıl sıkıya sokmanız gerekiyor, Bay Cermenler!.. Ama giderilir mi hiç böyle şeyin yokluğu.

7

Bir sözüm daha var en seçilmiş kulaklar için: Asıl istediğim nedir musikiden. Ekim ayında bir öğle sonu gibi duru ve derin olsun. Kendine özgü, taşkın ve nazlı olsun; çıtırtı, tatlı bir kadın, iyemli, dönek bir kadın olsun... Bir Almanın musiki nedir bileceğini hiçbir zaman kabul edemem. Alman musikicisi dediklerimiz, başta en büyükleri, hep yabancıydılar, İslav, Hırvat, İtalyan, Felemenkli ya da... Yahudi; böyle olmayanlar da, Schütz,[25] Bach ve Händel gibi, artık soyu tükenmiş güçlü

Almanlardandı. Ben kendi payıma yeterince Polonyalıyım daha: Bana Chopin'i verin, sizin olsun musikinin gerisi. Bunun dışında tuttuklarım, Wagner'in Siegfried-İdyll'i –ki üç nedeni var–, belki Liszt –orkestralayışındaki soyluluğun bir eşi daha yoktur– ve son olarak Alplerin ötesinde yapılan her şey, daha doğrusu b e r i s i n d e ... Rossini'den geçemem; hele musikideki g ü n e y i m d e n , Venedikli *maestro*'m *Pietro Gasti*'den[26] hiç mi hiç. Alplerin ötesi derken, aslında Venedik demek istiyorum yalnız. Musiki için başka bir sözcük aradığımda, Venedik adını buluyorum hep. Musikiyi gözyaşlarından ayırdedemiyorum. Biliyorum, g ü n e y i korkuyla ürpermeksizin düşünememek nasıl bir mutluluktur.

Köprünün üzerinde duruyordum geçende,
karanlık geceye bürünmüş.
Uzaklardan bir ezgi duyuluyor
ve altın damlalar yağıyordu
titreyen aynası üstüne suyun.
Gondollar, ışıklar, musiki, hepsi
esrimiş, yüzüp gittiler alacakaranlığa...

Benim ruhum, görünmez parmakların
dokunduğu o çalgı,
bir barkarol mırıldandı gizlice,
binbir renkli mutluluk içinde titreyerek.
–Duyan oldu mu onu?...

8

Bunların hepsinde –besin, yer ve iklim, dinlenme seçimi– bir kendini sürdürme içgüdüsüdür buyuran, en açık olarak s a v u n m a içgüdüsünde ortaya çıkar bu. Çok şeyi görmemek, işitmemek, yanına yaklaştırmamak, –işte ilk akıllılık, kişinin bir rastlantı değil de zorunluluk olduğunun ilk kanıtı. Bu kendini savunma içgüdüsünün yaygın adı b e ğ e n i'dir. Onun buyruğu yalnız "evet" demenin bir "çıkar gözetmezlik" olacağı durumlarda "hayır" dememizi değil, bir de e l d e n g e l d i ğ i n c e a z "hayır" dememizi ister. Hiç durmadan "hayır" demek zorunda olduğumuz yerden kendimizi çekip almamızı, sıyırmamızı ister. İşte bundaki sağduyu: Savunma harcamaları, çok küçük de olsalar, bir kez kural, alışkanlık durumuna geldiler mi, olağanüstü büyük ve hepten gereksiz bir yoksullaşma doğururlar. B ü y ü k harcamalarımız çok sık yaptığımız küçük harcamalardır. Savmak da, yanına yaklaştırmamak da bir harcamadır, –bunda yanılmamalı insan–, olumsuz amaçlara h a r c a n m ı ş güçtür. İnsan sürekli savunma zorunluluğu içinde, kendini artık savunamaz oluncaya dek güçsüz düşebilir. –Diyelim ki şu anda dışarı çıkıyorum ve karşımda sessiz, soylu Torino yerine bir Alman kasabası buluyorum: O yavan ve korkak dünya içime dolmasın diye, içgüdümle kabuğuma çekiliverirdim hemen. Ya da o taş taş üstüne kurulmuş ayıp, hiçbir şeyin kendinden büyümediği, iyi, kötü her şeyin sürüklenip getirildiği büyük Alman kenti çıktı karşıma. Bu durumda k i r p i olmaz mıydım? –Ama dikenleri olmak savunganlıktır; hele ellerimiz a ç ı k durmak varken hal böyle ise, o zaman iki kat lükstür...

Başka bir akıllılık ve kendini savunma yolu da, insanın e l d e n g e l d i ğ i n c e s e y r e k t e p k i göstermesi, "özgürlüğü-

nü", inisiyatifini rafa koyup salt bir tepkin olmak zorunda kaldığı durumlardan ve ilişkilerden kaçınmasıdır. Karşılaştırma yapmak için, kitaplarla alışverişimizi alalım. Aslında yalnız kitap açıp kapayan bilgin –orta yetenekte bir filolog için günde yaklaşık olarak iki yüz tane– sonunda kendiliğinden düşünme yetisini iyiden iyiye yitirir. Kitap karıştırmıyorsa düşünmez de. Düşünürken bir uyarıma (okunmuş bir düşünceye) yanıt verir. –yalnızca tepki gösterir artık. Bilgin bütün gücünü evet ve hayır demeye, çoktan düşünülmüş olanları eleştirmeye harcar, –kendisi düşünmez olur... Kendini savunma içgüdüsü bozulmuştur onda; başka türlü olsa, kitaplara karşı kendini savunurdu. Bilgin demek *décadent* demek. Gözürnle gördüm bunu: Yetenekli, verimli, özgür yaradılışlar, daha otuz yaşlarında "okumaktan çökmüşler", kibrit gibiler artık; kıvılcım, "düşünce" verebilmeleri için sürtmek gerek. –Daha sabahın köründe, insan dinçken, gücünün kuvvetinin şafağındayken, bir kitap açmak, –ayıp derim buna!

9

Burada artık kişi nasıl kendisi olur sorusuna asıl yanıtı vermeden geçemem. Kendini saklama ve bencillik sanatının başyapıtına değiniyorum böylelikle... Varsayalım ki ödev, ödevin amacı, yazgısı ortalamanın hayli üzerindedir; bu durumda kendini de ödeviyle aynı zamanda fark etmek en büyüğü olur tehlikelerin. Kişinin kendisi olmasının koşulu, kim olduğunu hiç mi hiç bilmemesidir. Bu açıdan bakınca, yaşamdaki yanlış adımların, arasıra sapılan yan yolların, yanlış yolların, gecikmelerin, "alçakgönüllülük"lerin asıl ödevden uzak başka ödevlere verilen emeğin, hepsinin de kendileri-

ne göre bir anlamları, değerleri vardır. Bunlarda büyük bir akıllılık, belki de en üstün akıllılık kendini gösterebilir: Yok olmaya götüren bir yoldur burada *nosce te ipsum*[27]; oysa kendini unutmak, yanlış anlamak, küçültmek, daraltmak, orta değerde yapmak sağduyunun ta kendisidir. Törel deyişiyle: İyilikseverlik, başkası için yaşama ve benzerleri, en sert bencilliğin sürdürülmesinde koruyucu önlem olabilirler. İşte budur kendi kurallarıma, kanışlarıma karşı o "çıkar gözetmeyen" dürtülerden yana olduğum ayrık durum; Bencilliğin, kendini sıkıya koymanın hizmetindedirler burada. Bilincinin bütün yüzeyini –ki bilinç bir yüzeydir– herhangi bir büyük buyruktan uzak tutmalı insan. Büyük sözlerden, büyük davranışlardan bile sakınmalı! Hepsi de içgüdünün kendini çok erken "bilmesinden" doğacak tehlikeler. –Bu arada o örgenleştirici, o egemen olacak "düşün" derinlerde büyür serpilir; buyurmağa başlar, ağır ağır yan yollardan, yanlış yollardan çekip çıkarır: Günün birinde bütünün gerçekleşmesi için vazgeçilmez araçlar oldukları görülecek o nitelikleri, uzlukları birer birer hazırlar; hepsini yönetecek olan ödevden, "hedef", "amaç" ve anlamdan hiçbir şey sezdirmeksizin, hizmet edecek tüm yetileri sırasıyla oluşturur. –Bu yandan bakınca yaşamım düpedüz mucizeliktir. Değerleri yenileyiş ödevi için, belki de tek kimsede bir arada hiç bulunmamış yetilerin, her şeyden önce de karşıt yetilerin, birbirlerini yıkıp yok etmeksizin bende olması gerekiyordu. Yetiler arasında bir aşama sırası, aralıklar, düşman etmeksizin ayrı tutma sanatı, hiçbir şeyi karıştırmamak, "barıştırmamak"; gene de kaosun karşıtı olan korkunç bir çokluk, –bu işin önkoşulu, içgüdümün uzun, gizli çalışması ve sanatçılığı buydu işte. Koruyuculuğu öyle akıllıca, öyle güçlüydü ki, içimde ne büyüdüğünün hiçbir zaman farkına varmadım bile; tüm yetilerim gü-

nün birinde olgunlaşmış olarak en son yetkinlikleriyle açıverdiler birden. Çabalamış olduğumu hiç anımsamıyorum, yaşamımda bir tek boğuşma izi gösterilemez; yiğitçe bir yaradılışın karşıtıyım ben. Bir şey "istemek", bir şeye "göz dikip uğraşmak", bir "amacın", bir "dileğin" ardından koşmak –başımdan geçmiş şeyler değil hiçbiri. Şu anda bile geleceğime –engin bir gelecek– dalgasız bir denize bakar gibi bakıyorum: Bir tek istek kırıştırmıyor onu. Bir şeyin olduğundan başka türlü olmasını hiç mi hiç istemem; kendimi de istemem başka türlü... Ama hep böyle yaşadım ben. Bir tek şey dilemedim. Kırk dördüncü yaşını doldurmuş bir kimse, ünmüş, kadınmış, paraymış, hiçbir zaman umursamadığını söyleyebilsin! –İstesem bunları elde edemez miydim... Örneğin, profesör oldum günün birinde; aklımın kıyısından geçirmemiştim bunu, çünkü yirmi dört yaşımda ya var ya da yoktum. Ondan iki yıl önce de bir gün filolog oluvermiştim: Şöyle ki, öğretmenim Ritschl[28] benim için her anlamda başlangıç olan ilk filoloji çalışmamı "Rheinisches Museum"da bastırmak üzere istemişti benden. (*Ritschl*, –saygıyla söylüyorum– şimdiye dek gördüğüm biricik dâhi bilgindi. Biz Thüringen'lileri başkalarından ayıran, bir Almanı bile sevimli yapan o cana yakın baştan çıkmışlık vardı onda. Bizler, doğruya varmak için de olsa, dolambaçlı yolları seçeriz gene. Bu sözlerim, daha yakın hemşerimi, bilgiç Leopold von Ranke'yi[29] aşağıladığım anlamına alınmamalı...)

10

Burada bir durup enine boyuna düşünmemiz gerekiyor. Bu küçük şeyleri, yerleşmiş kanılara göre önemsiz şeyleri neden anlattığımı soracaklar bana; hele büyük ödevler de yüklenmiş ol-

duğum için, bunlarla kendime iyice zarar verdiğimi söyleyecekler. Yanıtım: Bu küçük şeyler –beslenme, yer, iklim, dinlenme, bunlarla bencilliğin kılı kırka yarması– şimdiye dek önemli sayılan şeylerden son derece daha önemlidir. Tam burada başlamalıyız yeniden öğrenmeye. İnsanlığın bugüne dek önemle düşünüp durduğu şeyler gerçek bile değildir, kuruntudur yalnızca; daha sert deyimiyle, o sapına dek zararlı, hasta yaratıkların bozulmuş içgüdülerinden doğan y a l a n l a r d ı r, –o kavramların topu, "tanrı", "ruh", "erdem", "günah", "öte dünya", "doğru", "bengi yaşam"... Ama insanoğlunun büyüklüğünü, "tanrısallığını" hep bunlarda aradılar... "Küçük şeyleri", yani yaşamın temel konularını küçümsemeyi öğretmekle, en zararlı insanları büyük insan sayınakla yurt yönetiminin, toplum düzeninin, eğitimin tüm sorunlarını ta köklerine dek bozdular... Çağdaş ekinimiz son derece kaypaktır... Alman İmparatoru Papa'yla antlaşma yapıyor, Papa sanki yaşamın can düşmanlarını temsil etmiyormuş gibi... Bugün kurulan ne varsa, üç yıl sonra ayakta kalmaz. – Değerimi yapabildiğimle ölçersem, ki buna bir de benden sonrasını, o benzeri olmayacak devrimi ve yapılanmayı ekleyin, büyük denmeye herhangi bir ölümlüden daha çok hak kazanmışımdır. Bugüne dek e n b i r i n c i insanlar diye saygı görenleri kendimle karşılaştırdığımda, aramızda elle tutulurcasına bir ayrım görüyorum. Bu sözde "birinci"leri insandan saymıyorum bile, –onlar benim gözümde insanlığın döküntüleri, hastalığın, öce susamış içgüdülerin doğurtmalarıdır; yıkım getiren, aslında onulmaz canavarlardır hepsi; yaşamdan öç alırlar... Bunun karşıtı olmak istiyorum ben: Sağlam içgüdünün tüm belirtilerine karşı büyük bir duyarlıktır benim ayrıcalığım. Bende sayrılığın hiçbir izi bulunmaz; en ağır hasta olduğum zamanlar bile sayrıl değildim; boşuna ararsınız herhangi bir bağnazlık belirtisini bende. Yaşa-

mımın hiçbir ânında kurumlandığımı, etkileyici bir tavır takındığımı gösteremezsiniz. Tavırlarda etkililik büyüklük demek değildir; genellikle tavır takınmadan edemeyen kimse düzmecinin biridir... Göz alıcı insanlardan sakının! –Yaşam benim için kolaydı, özellikle benden en ağır şeyleri istediği zamanlar. Bu güz, benden sonraki binyılların sorumluluğunu duyarak, ne örneği olan, ne benzeri yapılacak en yüksek işleri hiç ara vermeden çıkardığım o yetmiş gün içinde beni görenler, en küçük bir gerginlik sezmezlerdi bende; tam tersine dipdiri olduğumu, sevinçten kabıma sığamadığımı görürlerdi. Hiç böyle seve seve yememiş, böyle iyi uyumamıştım. –Büyük ödevlerle düşüp kalkmanın bir tek yolu vardır bence, o da o y u n d u r; büyüklüğün belirtisidir bu, ana koşullarından biridir. En küçük zorlama, asık bir yüz, ses tonunda en ufak bir sertleşme, hepsi birer itirazdır bir kimsenin kişiliğine; yapıtı içinse haydi haydi öyledir!.. Sinir diye bir şey olmamalı adamda... Yalnızlıktan acı çekmek de bir itirazdır, –ben kendim hep "çokluk"dan acı çektim... Akıl almaz derecede erkenden, daha yedi yaşımda, hiçbir insanca sözün bana ulaşmayacağını biliyordum; bu yüzden üzüldüğümü gören var mı hiç? Bugün bile herkese her zamanki gibi gönül alıcı davranıyorum, en aşağı olanlara bile değer veriyorum; bunda bir damla olsun kendini beğenmişlik, gizli bir küçümseme yok. Küçümsediğim kimse farkeder bunu: Yalnızca orada oluşum bile, damarlarında kötü kan akanları öfkelendirir... Bir insanın büyüklüğünü belli eden bence *amor fati*[30]dir; insanın hiçbir şeyi geçmişte, gelecekte, sonsuza dek başka türlü istememesidir. Zorunluluğa yalnızca katlanmak, hele onu gizlemek yetmez –her türlü ülkücülük zorunluluğa karşı bir aldatmacadır–, iş onu s e v m e k t e ...

Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum

1

Birisi ben, öbürü de yazılarım. –Burada onların kendilerinden söz açmadan önce, anlaşılıp anlaşılmamaları sorusuna değineyim. Bu işi, konunun elverdiği ölçüde, üstünkörü yapıyorum. Çünkü zamanı gelmedi daha bu sorunun. Benim zamanım da gelmedi daha; kimi insan öldükten sonra doğar. –Günün birinde, insanların benim anladığım gibi yaşayacakları, öğretecekleri öğretim kurumları gerekecek: Belki de *Zerdüşt*'ün yorumlanması için ayrıca kürsüler bile kurulacak. Ama daha şimdiden, getirdiğim doğruları duyacak kulaklar, alacak eller beklemem, kendi kendimle hepten çelişmek olurdu: Bugün beni duymamalarını, verdiklerimi almak istememelerini anlaşılır bulduğum gibi, ayrıca işin doğrusu da budur sanıyorum. Beni başkasıyla karıştırmalarını istemem; önce kendi kendimi karıştırmamalıyım bunun için de. Bir kez daha söyleyeyim, "kötü niyetle" pek karşılaşmadım yaşamımda; yazın alanında da hemen hemen bir tek "kötü niyet" örneği gösteremem. Buna karşılık sürüyle a r ı k d e l i l i k ... Bana öyle geliyor ki, bir kimsenin kitaplarından birini eline alması, kendine verebileceği en yüksek pâyedir; bunu yaparken umarım ayakkabılarını –çizmeleriniyse haydi haydi– çıkarı-

yordur... Doktor Heinrich von Stein bir kez *Zerdüşt*'ümün tek sözcüğünü bile anlayamadığından açık sözlülükle yakındığında, ona bunun böyle olması gerektiğini söylemiştim: Onun altı cümleciğini anlamak, yani yaşamış olmak, "çağdaş" insanların çıkabileceğinden çok daha yükseklere götürür ölümlüleri. Bende ayrılığımın bu duygusu varken, tanıdığım "çağdaşların" beni yalnızca okumuş olmalarını bile isteyebilir miyim hiç? Benim utkum Schopenhauer'inkinin tam tersinedir, –ben "*non legor, non legar*"[1] diyorum. Sakın yazılarıma "hayır" deyişlerindeki bönlüğün bana tattırdığı eğlenceyi küçümsüyorum sanılmasın. Daha bu yaz, ağır, pek ağır basan yazılarımla belki de baştanbaşa yazı alanının dengesini sarstığım sıralar, Berlin Üniversitesi profesörlerinden biri bütün iyi niyetiyle bana sezdirmeye çalışmıştı: Başka bir biçimde yazmalıymışım artık; kimse okumuyormuş böylesini. –Bunun en aşırı iki örneği sonunda Almanya'da değil de İsviçre'de çıktı. Dr. V. Widmann'ın[2] "Bund" dergisinde, *Iyi ve Kötünün Ötesinde* üzerine "Nietzsche'nin Tehlikeli Kitabı" başlığıyla çıkan yazısı ve gene "Bund"da Bay Karl Spitteler'in[3] genel olarak yazılarım üstüne toptan bir incelemesi: Bunlar benim yaşamımda bir doruktur, neyin doruğu oldukları-nı söylemeyeyim... Örneğin bu sonuncusu, *Zerdüşt*'ümü "yüksek deyiş alıştırması" olarak inceliyor, bundan böyle öze de gereken önemi verıneıni diliyordu; Dr. Widmann'a gelince, tüm edepli duyguların kökünü kazımakta gösterdiğim yürekliliği alkışlıyordu o da. Rastlantının ufak bir cilvesi sonucu, burada her cümle, hayran olduğum bir tutarlılıkla, baş aşağı çevrilmiş bir doğruyu söylüyordu: Demek istediklerimin hem de ilginç bir yoldan, tam üstüne basmak için bir tek şey gerekliydi, "tüm değerleri tersine çevirmek". Kendimi açıklamam bir kat daha önem kazanıyor bu yüzden. –Şu da var ki, hiç kimse bir

şeyden –kitaplar da giriyor bunun içine– zaten bildiğinden çoğunu çıkarıp alamaz. Bir şey bize yaşantı yoluyla açık değilse onu duyacak kulak da yoktur bizde. Aşırı bir örnek verelim: Bir kitap düşünün ki, baştanbaşa yeni yaşantılardan söz açıyor, sık sık olsun, seyrek olsun, fırsatı çıkmayacak yaşantılardan, –bir dizi yepyeni yaşantı için yepyeni bir dildir; bu durumda kimse bir şey duyamaz; şu işitme yanılgısı da birlikte gelir: Bir şey duyulmayan yerde, bir şey yoktur da... Benim karşılaştıklarımın ortalaması, isterseniz özgünlüğü diyelim, budur işte. Benden bir şey anladıklarını sananlar, kendi boylarına göre kesip biçtiler beni; tam karşıtımı, örneğin bir "ülkücü" yaptıkları da oldu benden. Hiçbir şey anlamayanlarsa, iler tutar yerimi bırakmadılar. –"Çağdaş" insanların, "iyi" insanların, Hıristiyanların ve öbür nihilistlerin karşıtını, en yüksek yetkinlik örneğini gösteren "üstinsan" sözcüğü, töreler yıkıcısı Zerdüşt'ün ağzında düşündürücü bir sözcük, hemen her yerde tam bir bönlükle Zerdüşt'ün kişiliğinde canlandırılan değerlerin tersine anlaşıldı, daha yüksek bir insan türünün "ülküsel" örneği olarak, yarı "ermiş", yarı "deha" olarak anlaşıldı... Bilgiç geçinen kimi büyükbaş hayvan, beni onun yüzünden Darwincilikle suçladı; o kendi de bilmeden, istemeden olmuş büyük kalpazanın, Carlyle'ın öylesine hoyratça çürüttüğüm "yiğitlere tapınma"sını bile seçip tanıyanlar çıktı *Zerdüşt*'te. Kimin kulağına, Parsifal yerine bir Cesare Borgia aramasını fısıldadımsa, hiç inanamadı kulaklarına.– Kitaplarım üstüne, özellikle gazetelerde çıkan yazıları hiç merak etmeyişim hoş görülmeli. Dostlarım, yayımlayıcılarım bunu bildiklerinden, o konuda açmazlar ağızlarını. Yalnız bir sefer, tek bir kitaba karşı –ki "İyi ve Kötünün Ötesinde" idi– işlenen günahların tümünü birden görebildim; neler neler söylemezdim bu konuda. Bilmem inanır mısınız, "Nationalzeitung"

–yabancı okuyucularım bilmezler, bir Prusya gazetesidir; ben kendi payıma, izin verirseniz, yalnız *Journal des Débats* okurum –evet o gazete, bütün ciddiliğiyle, kitabımı "çağın bir belirtisi", taşra soylularının gerçek felsefesi olarak yorumluyordu; göze alabilse, "Kreuzzeitung"un da yazacağı bu olurdu ancak...

2

Almanlar için söylenmiştir bunlar: Yoksa başka her yerde okuyucularım var, –hepsi de seçkin kafalar, yüksek orunlarda ve görevlerde yetişmiş, kendilerini göstermiş kişiler; gerçek dehalar bile var okuyucularım arasında. Viyana'da, Petersburg'da, Stockholm'da, Kopenhag'da, Paris'te, New-York'ta, her yerde beni buldular; bir o Avrupa'nın basık ülkesi Almanya dışında. Açıkça söyleyeyim, beni okumayanlardan, ne adımı, ne de felsefe sözcüğünü duymuş olanlardan memnunum asıl; ama örneğin burada, Torino'da nereye gitsem herkesin yüzü gülüyor beni görünce. Şimdiye dek en çok gururumu okşayan da, meyve satan yaşlı kadınların bana en tatlı üzümlerini seçip vermek için çırpınmaları. İnsan feylosof oldu mu, böyle olmalı işte... Polonyalılar için boşuna İslav ırkının Fransızlan dememişler. Alımlı bir Rus kadını benim nereli olduğumu anlamakta bir an bile duraklamazdı. Bir türlü beceremem kurumlanmayı; uğraştım mı da şaşkına dönerim olsa olsa... Alman gibi düşünmek, Alman gibi duymak, --elimden her şey gelir de, bir bu gücümü aşar... Eski öğretmenim Ritschl söyler dururdu, filoloji üstüne araştırma yazılarımı bile Parisli bir romancı gibi tasarlarmışım, –yani saçmalık derecesinde heyecan verici... "*Toutes mes audaces et finesses*"[4] Paris'te bile herkesi şaşirtmış, –bu deyim Monsieur Taine'indir–. Korkarım, bende dithyrambos'un en yüksek bi-

çimlerine varıncaya dek her şeye bir parça o hiç tatsızlaşmayan, "Almanlaşmayan" tuzdan, *esprit*'den katışmıştır... Başka türlü yapamam. Tanrı yardımcım olsun! Amin. –Hepimiz biliriz bir uzun kulaklının ne olduğunu, kimisi üstelik denemesini yapmıştır. Peki öyleyse, hiç çekinmeden ileri sürerim ki, en kısa kulaklar benimkilerdir. Kadınlar kayıtsız kalmazlar buna; sanırım onları daha bir iyi anladığımı da sezerler... Ben en iyi a n t i - e ş e ğ i m; böylelikle dünya tarihine geçecek bir canavarım; Yunanca anlamıyla –yalnız Yunanca da değil– d e c c a l'ım (antichristos) ben...

3

Yazar olarak ayrıcalığım nedir, az çok biliyorum; benim yazılarıma alışmanın beğeniyi nasıl "bozduğunu" da gözlerimle gördüğüm durumlar oldu. İnsan başka kitaplara, hele felsefe üstüne iseler, düpedüz dayanamaz olur. Bu soylu ve ince dünyaya girebilmek benzersiz bir seçkinliktir, –Almanlıkla hiç ilgisi olmamalı insanın bunun için; kısacası, öyle bir seçkinlik ki bu, onu kendi haketmiş olmalı insan. Ama kim amaçlarının y ü k s e k l i ğ i y l e bana benziyorsa, gerçekten coşkular yaşayacaktır burada öğrenirken: Çünkü ben daha hiçbir kuşun uçmadığı yükseklerden, daha hiçbir ayağın yolunu şaşırıp inmediği uçurumlardan geliyorum. Söylediklerine göre, benim kitaplarımı elinden bırakamazmış insan, –uykularını bile kaçırırmışım geceleri... Kitap denen şeyin daha gururlusu, daha incelmişi yazılmamıştır, –onlar yeryüzünde erişilecek en yüksek doruğa, sinizm'e erişirler yer yer; hem en ince parmaklarla, hem en zorlu yumruklarla elde edebilmeli onları. Her türlü ruhsal kusur, sindirim bozuklukları bile, onları anlama yolunu kapatır insana hepten:

Sinir diye bir şey olmamalı insanda, karnı bile bir keyifli olmalı öyle. Bir kimsede yalnızca içinin yoksulluğu, köşe bucağının ağır havası değil, asıl o işkembesinde yer etmiş korkaklık, pislik, sinsice öç gütmedir ona yolumu kapayan: Benim bir sözümle tüm kötü içgüdüler yüzüne vurur insanın. Tanıdıklarım içinde bir sürü denek hayvanım vardır; yazılarıma karşı gösterilen çeşit çeşit ve her biri son derece öğretici tepkileri onlarda incelerim. Yazıların özüyle hiçbir alışveriş yapmak istemeyenler, örneğin o sözde dostlarım hemen "kişiliksiz" oluverirler: Bir kez daha bunu başardığım için kutlarlar beni, –hem de bir gelişme varmış, daha bir keyifliymiş deyişim... O hep kötüye işleyen kafalar, işi gücü yalan olan "ince duygulu"lar ise, ne yapacaklarını bilemezler bu kitaplarla, –dolayısıyla onları kendilerinden a ş a ğ ı görürler: İşte ince mantığı "ince duygulu"ların. Tanıdıklar arasındaki büyükbaş hayvanlar da –yalnız Almanlar bunlar, hoş görün– demeye getirirler ki, benimle hep aynı kanıda değillermiş ama, gene de arada bir... Bunu hem de *Zerdüşt* üstüne söylediklerini duydum... Bunun gibi, insanda her türlü "féminisme"; isterse erkekte olsun, benim kapılarımı kapatır ona; hiçbir zaman o pervasız bilgilerin labirentine giremez. Bu baştanbaşa sert doğrular arasında güle oynaya yaşamak için, insan gözünü budaktan esirgememeli, onun için alışkanlık olmalı s e r t l i k . Tam istediğim gibi bir okuyucu tasarladığımda, hep ortaya yürekli, her şeyi bilmek isteyen bir canavar, ayrıca kıvrak, düzenci, sağgörülü birisi, doğuştan bir serüvenci ve bulucu çıkıyor. Kısacası, benim sözüm aslında kimleredir, bunu Zerdüşt'ten daha açık söyleyemem: Bilmecesini yalnız k i m l e r e anlatmak istiyor o?

> Sizlere, gözüpek arayıcılar, sınayıcılar, –ve her kim kurnazca yelkenleriyle o korkunç denizlere açılmışsa bir kez,

–sizlere, bulmacalar içinde esrimişler, alacakaranlığı sevenler, ruhları flüt sesleriyle her tuzağa düşürülebilenler:

– Çünkü siz titreyen ellerinizle bir ipi yoklayarak inmek istemezsiniz; ardında ne olduğunu kestirdiğiniz yerde tiksinirsiniz kapıyı açmaktan...

4

Deyiş sanatım üstüne genel olarak birkaç söz söyleyeyim burada. Bir durumu, bir duygusal gerilimi imlerle, bu imlerin tempo'suyla başkalarına bildirmek, –budur deyişin anlamı. İç durumlarının o olağanüstü çeşitliliği karşısında, bende bir sürü deyiş olanağı, şimdiye dek bir kişinin eli altında bulunmuş en çeşitli deyiş sanatı vardır. Bir iç durumu gerçekten bildiren, imler üstüne, imlerin tempo'su üstüne yanılmayan, yapmacık tavırlar takınmayan –bir tavır takınma sanatıdır zincirleme cümle kurallarının hepsi– her deyiş iyidir. Bu konuda hiç şaşmaz benim içgüdüm. Kendiliğinde iyi deyiş, hepten budalalık bu, ülkücülük yalnız, "kendiliğinde güzel", "kendiliğinde iyi", "kendiliğinde şey" gibi... Şüphesiz bu iş için dinleyen kulaklar, aynı tutkuyu duyabilecek güçte ve değerde kimseler, insanın içini açabileceği kimseler bulunduğunu varsayıyorum. *Zerdüşt*'üm şimdilik bekliyor böyle dinleyicileri; daha uzun süre de bekleyecek! –Onu inceleyecek değerde olmalı insan... O güne dek, burada nasıl bir sanat harcandığı anlaşılmayacak: Hiç kimse böylesine yeni, işitilmemiş, bir amaç için gerçekten ilk olarak yaratılmış söyleme yollarını böylesine avuç dolusu saçmamıştır. Bu türlü şeylerin Alman dilinde olabileceği şüpheliydi: Önceleri olsa, en başta ben kesinlikle yadsırdım bu-

nu. Alman diliyle neler yapılabilir, genel olarak dille neler yapılabilir, benden önce bilinmiyordu bunlar. Yüce, insanüstü bir tutkunun korkunç dalgalanışını anlatmak için o b ü y ü k ritimler sanatını, zincirleme cümlelerle b ü y ü k deyişi ben buldum ilk; *Zerdüşt*'ün ü ç ü n c ü b ö l ü m ü sonundaki o "Yedi Mühür" başlıklı dithyrambos'la şimdiye dek şiir denen şeyi binlerce fersah aştım.

5

Eşsiz bir p s i k o l o g konuşuyor benim yazılarımda; işte iyi bir okuyucunun, eski iyi filologlar Horatius'larını nasıl okurdularsa beni öyle okuyan, tam bana göre bir okuyucunun ilk edineceği kanı budur. Üzerinde herkesin anlaştığı cümleler –herkes derken, bunun içinde orta malı feylosofların, törebilimcilerin ve öbür mankafalarla mantar kafaların da bulunduğunu ayrıca söylemek gerekmez–, benim yazılarımda bönce yanılgılar olarak ortaya çıkar: Örneğin "çıkar gözetmez" ve "bencil" kavramlarının birbirinin karşıtı olduğu inancı; oysa "b e n "in kendisi bir "yüksek aldatmaca"dan, bir "ülkü"den başka bir şey değildir... N e bencil, n e d e çıkar gözetmez eylemler vardır; her iki kavram da psikolojik birer mantıksızlıktır. Ya da "insan mutlu olmak için çabalar" cümlesi... Ya da "mutluluk erdemin ödülüdür" cümlesi... Ya da "hoşlanma ve acı duyguları birbirinin karşıtıdır" cümlesi... İnsanlığın "Kirke"si,[5] yani töre, bütün P s i k o l o j i 'yi baştan aşağı yalana boğdu, t ö r e l l e ş t i r d i ; ta o tüyler ürpertici saçmalığa, sevginin "çıkar gözetmez" bir şey olması gerektiğine varıncaya dek... İnsan k e n d i k e n d i n e sağlam bir dayanak olmalı, iki ayağı üstünde korkmadan durabilmeli; başka türlü sevemez yoksa. Kadınlar da pek iyi bilirler bunu: O çıkar

gözetmeyen, o nesnel erkekler vızgelir onlara... Sırası gelmişken, şu kadın ulusunu t a n ı y o r u m diyebilirim. Dionysos'ca payımdan gelmedir bu.[6] Kim bilir, belki de "bengi dişiliğin"[7] ilk psikologuyum ben. Eski bir öyküdür: O m u t s u z kadıncıklar, "özgürleşmiş" olanlar, çocuk doğurmaya gücü yetmeyenler dışında hepsi beni severler. –Bereket versin, kendimi parçalatmaya niyetim yok: Sevdi mi parçalar gerçek kadın dediğin... Bu sevimli Bakkha'ları[8] iyi tanırım... Ah o ne tehlikeli, o ne sinsi, yeraltında yaşayan bir yırtıcı hayvancıktır! Nasıl da şirindir üstelik!.. Öç ardından koşan bir kadıncık yazgıyı bile dinlemez, yıkar geçer. Kadın erkekten ölçülmez derecede daha kötüdür; daha akıllıdır da. Bir çeşit y o z l a ş m a d ı r kadında iyilik... O "ince duygular" var ya, tümünün mayasında bir fizyolojik bozukluk vardır. –hepsini söylemeyeyim, hekimce konuşacağım yoksa. E ş i t haklar için açılan savaş, bir hastalık belirtisidir üstelik; her hekim bilir bunu. Gerçek kadın dediğin var gücüyle direnir hak denen şeye karşı; cinsler arasındaki o bitmez s a v a ş t a ilk yer hiç tartışmasız onundur zaten doğal olarak. –Benim sevgi tanımımı duyup anladınız mı? Gerçek bir feylosofa yaraşan biricik tanım budur. Sevginin tuttuğu yol savaş, özü ise cinslerin öldüresiye kinidir birbirlerine. "Bir kadın nasıl i y i l e ş t i r i l i r, kurtarılır" sorusuna verdiğim yanıtı biliyor musunuz? İnsan ondan bir çocuk edinmelidir. Kadın çocuksuz edemez, erkek bir aracıdır yalnız: Zerdüşt böyle dedi. "Kadının özgürleşmesi", ö z ü r l ü, doğuramaz kadınların gerçek kadına karşı içgüdüsel kinidir bu; "erkek"le kavgaya gelince, bu bir yoldur, bir sözde nedendir, bir taktiktir yalnızca. K e n d i l e r i n i "gerçek kadın", "yüksek kadın", "ülkücü kadın" diye yükseltmekle, aşama sırasında kadının yerini a l ç a l t m a y a çalışırlar; bunun için de en şaşmaz yol, lise öğrenimi yapmak, pantolon giymek ve sürü olarak oy

verebilmektir. Aslına bakılırsa, özgürleşen kadınlar "bengi dişilik" ülkesinin anarşistleridir; kuyruk acısı vardır onlarda, öç isteği vardır derinlerinde yatan... En kötüsünden bir tür "ülkücülük" vardır ki erkeklerde de rastlanır ayrıca, o evde kalmış kız örneğinde, Henrik İbsen'de olduğu gibi, –bunun amacı da cinsel sevgideki gönül rahatlığını, doğallığını ağulamaktır... Bu konuda dürüstlüğü ölçüsünde sıkı olan anlayışım üstüne hiç şüpheniz kalmasın diye, bozulmuşluğa karşı töre yasalarımdan bir madde okuyayım; bozulmuşluk derken, her çeşit doğaya aykırılığın, ya da güzel sözleri seviyorsanız, ülkücülüğün karşısına çıkıyorum. Madde şu: "Cinsel perhiz üstüne vaaz vermek, açıktan herkesi doğaya aykırı olmaya kışkırtmaktır. Nasıl olursa olsun, cinsel yaşamı küçümseme, onu ayıp kavramıyla lekeleme, yaşamın kendine karşı işlenmiş bir suçtur, –yaşamın Kutsal Tin'ine karşı günahın ta kendisidir."

6

Nasıl bir psikolog olduğumu anlayasınız diye, *İyi ve Kötünün Ötesinde*'den üzerinde düşünülmeye değer bir betimleme aktarıyorum, –şunu da söyleyeyim ki, burada anlatılmak istenen kimdir, sakın bulup çıkarmaya çalışmayın: "Yüreğin dehası onda vardır, o büyük Bilinmeyen'de, bulunçların o sınayıcı tanrısı, doğuştan fare avcısı; sesi her ruhun yeraltı ülkesine dek inen; her sözünde, her bakışında bir baştan çıkarma amacı saklı olan; ustalığı gereğince, olduğu gibi değil, başka türlü görünen, öyle ki ardından gelenler ona daha bir sokulsun, onu daha gönülden, daha tam izlesinler... Yüreğin dehası, her türlü ağız kalabalığını, kendini beğenmişliği susturan, kulak kabartmasını öğreten; kaba saba ruhları törpüleyen, onlara yeni bir istek tattıran, –derin

gökyüzünü yansıtabilmek için dupduru bir ayna gibi olmak isteğini... Yüreğin dehası, o sakar ve ivecen ellere duraklamayı, daha bir incelikle kavramayı öğreten; bulanık, kalın buzun altındaki o saklı, unutulmuş gömünün, o bir damla iyiliğin, tatlı özün yerini kestiren; uzun çağlar çamur ve kum içinde gömülü yatan her altın kırıntısını bulmak için büyülü bir değnek olan... Onun dokunduğu kimse daha bir zenginleşmiş olarak uzaklaşır oradan, başkasının malı altında iki büklüm değil, kendisi daha zengin, yenilenmiş, sanki üzerinden ılık bir yel esmiş de buzları çözülmüş, içi açılmış, belki daha güvensiz, daha ince, daha kırılgan, belki daha bir kırılmış, ama daha adı bile olmayan umutlarla dolu, yeni istemlerle, akıntılarla dolu, yeni direnişlerle, ters akıntılarla dolu..."

Tragedya'nın Doğuşu

1

Tragedya'nın Doğuşu'na (1872) karşı insaflı olabilmek için birkaç şeyi unutmalı. Bu kitap başarısız yanıyla, örneğin W a g n e r'ciliği bir y ü k s e l i ş belirtisi sayıp ona yararı dokunmasıyla y a p t ı e t k i s i n i, giderek büyüledi. Bir dönüm noktası oldu Wagner'in yaşamında da: Ancak ondan sonradır ki Wagner adına büyük umutlar bağladılar. Bugün bile, hem de bazen tam Parsifal'in ortasında, bana yüklendikleri oluyor: O akımın e k i n d e ğ e r i böylesine yüksek tutuluyorsa, suç benimmiş. –Bu yazının çok kez "Musiki Ruhundan Tragedya'nın Y e n i d e n Doğuşu" adıyla anıldığını duydum; onda yalnız W a g n e r'in sanatını, ne yapmak istediğini, ödevini ilk olarak dile getirişimi gördüler, –yazının asıl değerli yanını gözden kaçırdılar bu arada. "Yunanlılık ve Kötümserlik": Daha başka anlama çekilmeyecek bir başlık olurdu bu: Çünkü aslında Yunanlılar kötümserliğin nasıl üstesinden geldiler, onu nasıl y e n d i l e r, öğretilen buydu ilk kez olarak... Tragedyanın ta kendisi, Yunanlıların kötümser o l m a d ı k l a r ı n ı n kanıtıdır: Schopenhauer her konuda olduğu gibi bunda da yanılmıştı. –Az buçuk çekimserlikle ele alındığında *Tragedya'nın Doğuşu* iyice

çağdışı görünür: Wörth Savaşı'nın[1] top sesleri arasında yazılmaya başlandığı, kimsenin aklının kıyısından geçmezdi. Metz surları dibinde, o soğuk eylül geceleri, bir yandan hastabakıcılık görevimi yaparken, bu soruları düşünüyordum; kitabın elli yıl önce yazılmış olması daha bir akla yakın gelebilir. Siyasayla ilgisi yoktur –bugünkü deyimiyle "Almanlık dışı"dır–, tiksindirici bir Hegel kokusu yayılır ondan; Schopenhauer'in mortocu kokusu ise tek tük birkaç deyimine sinmiştir ancak. Bir "düşün" –Dionysosca ve Apollonca karşıtlığı– metafizik alanına aktarılıyor burada; tarihin kendisi bu "düşün"ün gelişmesi olarak sayılıyor; bu karşı savların tragedya'da bireşimi: Şimdiye dek hiç ilişkileri olmayan şeylerin bu gözle bakılınca, birdenbire karşı karşıya gelmeleri, birbirleriyle aydınlanmaları, kavranmaları... Örneğin opera ve devrim... Bu kitabın başlıca iki yeniliğinden biri, Yunanlılardan *Dionysosca* olayının anlaşılması, psikoloji yönünden ilk olarak çözümlenmesi, bütün Yunan sanatının köklerinden biri olarak görülmesi. Öbürü de Sokratesciliğin anlaşılması: Sokrates'i Yunan çöküşünün aracı, örnek *décadent* olarak görüp tanımak ilk kez. "Akılcılık", içgüdüye karşıt. Her şey pahasına "akılcılık": Tehlikeli, yaşamı yıkıcı bir güç. Kitapta Hıristiyanlık üstüne derin, düşmanca bir susku baştanbaşa; çünkü o ne Apollonca, ne de Dionysoscadır; *Tragedya'nın Doğuşu*'nda tanınan biricik değerlerin, estetik değerlerin hepsini yadsır: En aşırı anlamıyla nihilist'dir Hıristiyanlık; oysa Dionysos simgesiyle olumlamanın en son sınırına ulaşırız. Kitabın bir yerinde papazlara "yeraltında yaşayan kötü, düzenci cüceler soyu" diye dokunduruluyor...

2

Eşine az rastlanır bir başlangıçtır bu. En derin iç yaşantıma karşılık gelen biricik simgeyi b u l m u ş t u m tarihte, –böylelikle Dionysosca denen mucizelik olayı ilk kavrayan ben olmuştum. Bunun gibi, Sokrates'i *décadent* olarak tanımakla da, psikolojik kavrayışımdaki şaşmazlığın herhangi bir kişisel töre kaygısından yana hiç korkusu olmadığını apaçık kanıtladım; töre'nin kendisini *décadence* belirtisi diye almak, pek önemli, benzersiz bir yenilikti bilgi tarihinde. Bu iki buluşumla, kuşbeyinlilerin iyimserlik-kötümserlik k a r ş ı t l ı ğ ı üstüne zavallıca gevezeliklerini nasıl da aşıverdim! İlk olarak ben gördüm gerçek karşıtlığı: Bir yanda, yaşama karşı alttan alta öç güden o y o z l a ş m ı ş içgüdü (örnekleri Hıristiyanlık, Schopenhauer felsefesi, bir anlamda daha o zamandan Platon felsefesi, ülkücülüğün bütünü); öbür yanda doluluktan, dolup taşmaktan doğmuş e n y ü k s e k o l u m l a m a ilkesi, sınırlama bilmeyen bir evet deyiş, acının kendisine, suçun kendisine, varlığın sorunsal ve yabancı nesi varsa hepsine... Yaşama karşı bu en sonuncu, en sevinçli, en coşkun ve taşkın "evet" deyiş yalnızca en yükseği değildir bilgeliklerin, hem de e n d e r i n i, doğrunun ve bilimin en sağlamca doğrulayıp desteklediklerdir. Varolan hiçbir şey düşülemez toplamdan, hiçbir şeyden geçilemez. Hıristiyanların ve öbür nihilist'lerin varlıkta yadsıdıkları yanlar, *décadence* içgüdüsünün bağrına bastığı, b a s a b i l d i ğ i her şeyden ölçülmez derecede daha yüksek bir yer tutar değerler sırasında. Y ü r e k ister bunu kavramak için; bunun da koşulu g ü ç fazlasıdır. Çünkü yüreklilik nasıl büyüklüğü ölçüsünde ileri atılırsa, güç de tıpkı onun gibi büyüklüğü ölçüsünde doğruya yaklaşır. Zayıflar için, zayıflıklarının verdiği esinle, gerçekten korkup k a ç m a k, yani "ül-

kü" nasıl bir zorunluluksa, güçlüler için de böyledir bilmek, gerçeğe "evet" demek... Bilip bilmemek elinde değildir zayıfların: Yalansız edemez *décadent* dediğin, onun yaşamda kalma koşullarından biridir bu. –"Dionysosca" sözcüğünü kavramakla kalmayıp, o sözcükte kendini de bulan kimse, artık Platon'u, Hıristiyanlığı, Schopenhauer'i çürütmek istemez, kokusunu alır ordaki çürümenin...

3

"Tragik" kavramını, tragedya'nın psikolojisi üstüne bilinebilecek en son şeyleri ne ölçüde bulduğumu *Putların Batışı*'nda bir kez daha dile getirdim. "En yabancı, en amansız sorunlarıyla bile yaşama evet deyiş; en yüksek örneklerini kurban ederken kendi bereketinin mutluluğuna varan o yaşama istemi, –buydu adlandırdığım Dionysosca diye, buydu tragik ozanın psikolojisine varmak için benim bulduğum köprü. Ürküden, acımadan kurtulmak için değil, zorlu bir boşalmayla tehlikeli tutkulardan arınmak için değil –Aristoteles bunu yanlış anlamıştı böyle,– tersine, ürkü ve acımanın ötesinde, oluşun bengi sevincine varmak, onun ta kendisi olmak için, o sevinç ki yoketmenin sevinci de girer içine..." Bu anlamda kendimi ilk tragik feylosof, yani kötümser feylosofun taban tabana karşıtı saymaya hakkım var. Dionysos olgusunun benden önce böyle feylosofca bir tutkuyla duyulması görülmemiştir: Tragik bilgelik eksiktir; bunun izlerini, hem de Sokrates'ten iki yüzyıl önceki o büyük Yunan felsefesinde bile boşuna aradım. Bir tek Herakleitos üzerinde kuşkum var; zaten onun yakınında kendimi her yerden daha sıcak, daha rahat duymuşumdur hep. Yokoluşun, yokedişin olumlanması –ki Dionysosca bir

felsefenin can alıcı noktasıdır–, karşıtlıklara, savaşa ve "varlık" kavramını kökünden yadsıyarak oluşa evet deyiş: Şimdiye dek düşünülenler içinde bana en yakın olarak bunları buluyorum şüphesiz. "Bengi dönüş" öğretisi, yani sınır tanımadan, sonsuza dek her şeyin durmadan yokolup yeniden doğması, *Zerdüşt*'ün bu öğretisi daha o zamandan Herakleitos'ca da öğretilmiş olabilirdi. Hiç değilse, Herakleitos'un ana düşüncelerinden hemen hepsine konmuş olan Stoa'da bunun izlerine rastlanır.

4

Uçsuz bucaksız bir umut sesleniyor bu yazıdan. Aslında, musikinin Dionysosca bir geleceğinden umudu kesmem için hiçbir neden yok. Yüzyıl sonrasına bir göz atalım, varsayalım ki doğa'nın, insanın iki bin yıldan beri kirletilmesine karşı yağınınam başarıyla sonuçlanmıştır. O zaman yaşamdan yana olacak yeniler, görevlerin en büyüğünü, daha yüksek bir insanlık yetiştirilmesini, bunun bir parçası olarak da, yozlaşmış, asalaklaşmış her şeyin acımadan yokedilmesi işini ele alacaklar ve Dionysosca durumun yeniden doğacağı o yaşam bolluğunu yeryüzünde olanaklı kılacaklardır. Tragik bir çağ muştuluyorum: İnsanlık en amansız, ama en zorunlu savaşları bir kez ardında bırakıp, acı çekmeksizin unuttuğu an, yaşama evet deyişin en yüksek sanatı, tragedya yeni baştan doğacaktır. Bir psikolog ayrıca şunları da ekleyebilirdi: Genç yaşımda Wagner musikisinden duyduklarımın, aslında Wagner'le hiç mi hiç ilgisi yoktur; Dionysosca musikiyi betimlerken, kendimde duyduğum bir şeyi betimliyordum; her şeyi o içimde taşıdığım yeni soluğun diline çeviriyor, başka bir kılığa sokuyordum içgüdümle. Bunun kanıtı ise –bir kanıt ne denli güçlü olabilirse

öyle güçlü bir kanıt– "Wagner Bayreuth'da" adlı yazımdır. Psikoloji yönünden can alıcı noktalarda hep kendimden söz açmışımdır; Wagner sözünün geçtiği her yerde, hiç çekinmeden benim adımı ya da Zerdüşt adını koyabilirsiniz. *Dithyrambos* sanatçısının betimlenmesi baştan başa *Zerdüşt* ozanının çok önceden betimlenmesidir; uçurum gibi derincesine ve Wagner gerçeğine bir an bile olsun değinmeksizin çizilmiştir. Wagner de sezinlemişti bunu; o yazıda kendini tanıyamamıştı. Bunun gibi "Bayreuth düşüncesi" de, okuyucularım için hiç de bilmece sayılmayacak bir şeye dönüşmüştü: En seçkin insanların en büyük ödevlere kendilerini adadıkları o büyük öğle'ye, –belki de günün birinde yaşayabileceğim bir şenliğin görüm'üne... İlk sayfalardaki tutku dünya tarihine geçecektir: Yedinci sayfada sözü edilen bakış, gerçek Zerdüşt bakışıdır; Wagner, Bayreuth, o Alman küçüklüğü, bayağılığı, hepsi bir buluttur; üzerinde geleceğin sonsuz bir ılgımı parıldamaktadır. Psikolojik bakımdan da, kendi yaradılışımın ana çizgileri hep Wagner'inkine aktarılmıştır: En aydınlık ve en yıkımlı güçlerin bir arada bulunuşu, hiç kimsede görülmemiş bir güç istemi, düşünce alanında gözünü budaktan sakınmayan, etkinlik istemine hiç zarar vermeyen o sınırsız öğrenme gücü. Bu kitapta her şey geleceği bildirmektedir: Yunan tininin yakında yeniden dirileceği, Yunan ekininin kördüğümü bir kez çözüldükten sonra, onu gene bağlayacak karşı İskender'lerin zorunluluğu... "Tragik duyuş" kavramına geçişteki o tonu bir dinleyin hele; evrensel, tarihsel bir tondur bu; yazı baştanbaşa bunlarla doludur. Olup olabilecek en alışılmamış "nesnellik"ti benimkisi: Kim olduğumu olanca kesinlikle biliyor, ama bunu herhangi bir rastlantılık gerçeğe yansıtıyordum; beni anlatan doğruların sesi ürkünç bir uçurumdan geliyordu. *Zerdüşt*'ün deyiş'ini daha o zamandan bilmişçesine, bir

kez olsun yanılıp şaşmadan betimliyorum. (s. 71); *Zerdüşt* denen o l a y 'a, insanlığın o korkunç arınması, kutsanması edimine gelince, hiçbir zaman s. 43-46 arasındakinden daha ulu bir deyişle dile getirilemez bu.

Çağdışı Yazılar

1

Çağdışı yazıların dördü de savaşçı mı savaşçıdır. Bunlar "başımda kavak yelleri esmediğini", kılıcımı çekmekten hoşlandığımı, belki de bileğimin pek sağı solu olmadığını kanıtlar. İlk saldırı (1873) daha o zaman bile hiç acımaksızın yukardan baktığım Alman ekinine yöneltilmiştir. Anlamsız, özsüz, amaçsız: Bir "kamuoyu", o kadar. Savaştaki büyük başarının Alman ekininden yana bir şey kanıtladığını, hele onun böylelikle Fransa'yı yenmiş olduğunu sanmaktan daha beter bir yanılma olamazdı... Çağdışı yazıların ikincisi (1874) bilim düzenimizin gidişindeki tehlikeyi, yaşamı kemiren, ağulayan yanı açığa vurur: Bu insanca anlamını yitirmiş çarklar, bu mekanizma, işçinin bu "kişiliksizleşme"si, "iş bölümü"nün sözde verimliliği, bunlardan hasta düşmüştür yaşam. Amaç, yani ekin, elden çıkmıştır, –araç, yani çağdaş bilim düzeni, barbarlaştırır... Bu incelemede, çağımızın böylesine kurumlandığı "tarihsel anlayış" ilk kez bir hastalık, bir örnek çöküş belirtisi olarak tanınıyor. –Üçüncü ve dördüncü Çağdışı yazılarda, daha yüksek bir ekin kavramına dikkati çekmek için, bencilliğin, kendini sıkıya sokmanın en aşırı iki örneği konuyor

ortaya, olabildiğince çağdışı iki örnek, çevrelerinde "Alman devleti", "ekin", "Hıristiyanlık", "Bismarck", "başarı" denen her şeye karşı yüce bir küçümseme duyuyor ikisi de, –Schopenhauer ve Wagner ya da t e k sözcükle, Nietzsche...

2

Bu dört yağınmadan ilki olağanüstü bir başarı kazandı. Kopardığı gürültü her bakımdan duyulmaya değerdi. Üstün gelmiş bir ulusun yarasına parmak basmıştım, –kazandıkları yengi bir ekin olayı d e ğ i l d i, tersine bambaşka bir şeydi belki de... Yalnız David Strauss'un eski dostlarından değil, her yandan yanıt yağdı; onu kendinden hoşnut, dar kafalı Alman aydını örneği olarak, kısacası "Eski ve Yeni İnanç Üstüne" adlı birahane İncil'inin yazarı olarak gülünç düşürmüştüm (dar kafalı aydın sözü benim yazımdan geçmiştir dilimize). Kutsal hayvanlarını, Strauss'larını[2] gülünç bulmakla, Württemberg'li ve Şvab olarak derinden gocundurduğum bu eski dostlar öyle düzeysizce ve kabaca yanıt verdiler ki, bundan daha iyisini doğrusu isteyemezdim; Prusyalıların tepkisi daha bir akıllıca oldu, –ne de olsa "Prusya mavisi" vardı kanlarında. Çiğliğin daniskasını bir Leipzig gazetesi, o adı çıkmış "Grenzboten" yaptı; gazaba gelen Basellileri zor zaptettim. Yüzde yüz benim yanımı tutan –çeşit çeşit, kimi zaman da hiç anlaşılmaz nedenlerden– yalnızca birkaç yaşlı bay oldu. Örneğin, Göttingen'den Ewald,[3] Strauss'a karşı yağılamam öldürücü olmuş demeye getirdi. Ya da eski Hegel'cilerden Bruno Bauer,[4] ki o yazıdan sonra en dikkatli okuyucularımdan biri olmuştu. Yaşamının son günlerinde, yitmiş "ekin" kavramı üstüne kimden bilgi edinilebileceğini göstermek için, örneğin Prusyalı tarihçi Bay von Treitschke'ye[5] benim yazılarımı

salık vermeyi severdi. Bizim yazı ve yazarı üstüne en çok önemseyerek ve uzun uzadıya konuşan, feylosof Baader'in[6] eski bir öğrencisi, Würzburg'da Profesör Hoffmann[7] adında biri oldu. Yazımdan benim için büyük bir gelecek okuyordu, –tanrısızlık konusunda bir bunluk yaratacak en son sözü söyleyecektim; ona göre tanrısızlığın en kökten, en amansız temsilcisi bendim. Beni Schopenhauer'e çeken şey de buydu. –Ama hepsinin içinde en çok okunanı, herkese en acı koyanı, aslında öylesine yumuşak huylu Karl Hillebrand'ın,[8] eli kalem tutan o sonuncu i n s a n Alman'ın olağanüstü sert ve yürekli savunuşu oldu. Yazısı "Augsburger Zeitung"da çıkmıştı; bugün biraz daha yumuşatılmış biçimiyle toplu yazıları arasında okunabilir. Burada benim yazı bir olay, bir dönüm noktası, ayılıp kendine geliş, çok hayırlı bir belirti olarak, düşünce işlerinde Alman ağırlığının ve tutkusunun y e n i d e n d o ğ u ş u olarak gösteriliyordu. Hillebrand yazının biçimini, olgun beğenisini, kişiyle konuyu ayırmaktaki şaşmaz ölçülülüğünü öve öve bitiremiyordu: Onu Almanca yazılmış en iyi tartışma yazısı olarak niteliyordu; o tartışma sanatı ki, Almanlar için tehlikelidir ve hiç salık verilmez. Beni yüzde yüz onaylıyor, Almanya'da dilin bayağılaşması üstüne söylemeyi göze aldıklarımdan da ileri gidiyor (–bugün özleştirmecilik oynuyorlar, bir tek cümle bile kuramıyorlar artık–) ulusun "başta gelen yazarları"na karşı aynı küçümsemeyi duyuyor ve benim "bir ulusun hem de sevgililerini suçlu sandalyesine oturtmadaki üstün yürekliliğime" olan hayranlığını söyleyerek bitiriyordu... Bu yazının yaşamımda paha biçilmez etkileri oldu. Bugüne dek hiç kimse benimle hır çıkarmaya kalkmadı. Almanya'da bana karşı susuyorlar, ürkek ve çekingen davranıyorlar: Bugün, hele "Alman devleti"nde, kimsenin göze alamadığı, sınırsız bir söz özgürlüğünden yararlandım yıllardır. "Kılıcımın göl-

gesindedir" benim cennetim... Aslında Stendhal'in bir ilkesini uygulamıştım: Yüksek bir topluluğa girerken, işe bir düello'yla başlamayı salık verir o. Nasıl da seçmiştim düşmanımı! İlk Alman özgür düşünürü!.. Bana bugüne dek o Avrupalı, Amerikalı *"libres penseurs"*[9] ulusundan daha uzak, daha yabancı olan hiçbir şey bilmiyorum. O "çağdaş ülküler"e inanan, uslanmaz kuşbeyinlilerle, soytarılarla aramdaki uçurum, düşmanlarıyla aramda olandan çok daha derindir. Onlar da bir yol tutturmuş, insanlığı kendilerine göre "düzeltmek" isterler; benim kim olduğumu, ne istediğimi bir bilseler, amansız bir savaş açarlardı bana karşı, –topu da "ülkü"ye inanır daha... İlk töresizci'yim ben...

3

Schopenhauer ve Wagner adlarını taşıyan Çağdışı yazıların, bu iki psikolojiyi anlamakta, ondan da geçtim, bu sorun'un yalnızca ortaya konmasında pek işe yaradıklarını ileri sürecek değilim, –bunun dışında kalan şeyler de var elbette. Örneğin, Wagner'in yaradılışındaki ana öğeyi, o tiyatro oyuncusu yeteneğini daha o zamandan sezivermiştim; kullandığı araçlar olsun, niyetleri olsun, hepsi bunun zorunlu sonuçlarıydı. Aslına bakarsanız, bu yazılarda yapmak istediğim psikoloji değil, bambaşka bir şeydi: Eşine rastlanmamış bir eğitim sorunu, insanı çelik gibi yapacak, yepyeni bir "kendini sıkıya koyma", "kendini savunma" kavramı, büyüklüğe, evrensel, tarihsel ödevlere götüren bir yol, –bunlar dile gelmek istiyordu ilk kez. Sözün kısası, insan bir şeyi anlatabilmek, elinde birkaç deyim, im, söyleme yolu daha bulundurmak için önüne çıkan fırsattan nasıl yararlanırsa, ben de bu iki ünlü, ama daha hiç mi hiç be-

lirlenmemiş örneğe öylece yapışıverdim. Üçüncü yazının doksan üçüncü sayfasında hepten korkunç bir uzgörüyle değinilmişti buna. Bunun gibi, Platon da Sokrates'den bir gösterge dili olarak yararlanmıştı. –Bu yazıların tanık olduğu o hayli geride kalmış durumları şimdi göz önüne getirdiğimde, aslında yalnız kendimden söz açmış olduğumu saklayamam. "Wagner Bayreuth'da" yazısı kendi geleceğimin bir düşüdür; "Eğitici Olarak Schopenhauer"de ise, benliğimin en iç öyküsü, oluşması yazılıdır. En başta da içtiğim and!.. Bugün neyim ben, nerelerde yaşıyorum –artık sözlerle değil, yalnız yıldırımlarla konuştuğum yükseklerde–, o zamanlar nasıl da uzaktım bunlardan! Ama ülkeyi gördüm; yol, deniz, tehlike ve başarı üstüne bir an olsun yanılmadım! Söz verirken ne büyük durgunluktur o; yalnız sözde kalmayacak bir geleceğe doğru o ne mutlu bakıştır! Derinden, içten yaşanmıştır burada her söz; acı çeken, neredeyse kanayan sözcükler eksik değildir. Ama hepsinin üstünden büyük bir özgürlüğün yeli esmektedir; itiraz gibi gelmez yaranın kendisi bile. Benim feylosoftan anladığım şey, o yakınında ne varsa hepsinin tehlikede olduğu korkunç dinamit, benim feylosof kavramımla –yüksek öğretimdeki "geviş getirenler"i, öbür felsefe öğretmenlerini bir yana bırakın– koskoca Kant'ın bile içine girdiği feylosof kavramı arasındaki uçurum, o yazı bunların hepsi üstüne paha biçilmez şeyler öğretir; ama burada sözü edilen "Eğitici Olarak Schopenhauer" değilmiş de, onun tam karşıtı, "Eğitici Olarak Nietzsche"ymiş, ne çıkar. –O zamanlar benim zanaatımın bilginlik olduğu, benim de bu işin belki ehli olduğum göz önüne alınırsa, bu yazıda bilginlerin psikolojisi üstüne birdenbire çıkıveren o acı eleştirmeyi pek de önemsiz saymamalıdır: Bendeki ayrı oluş bilincini, benim için ödev nedir, yalnızca araç, arada eğlence, katkı

nedir, bunu hiç şaşmadan ayırdettiğmi gösterir o parça. Tek bir şey olabilmek, tek bir şeye varabilmek için, çok yerde, çok şey olmak, bu bendeki sağduyudur. Bir süre için de bilgin olmam gerekiyordu.

İnsanca, Pek İnsanca

iki ekiyle birlikte

1

İnsanca, Pek İnsanca bir bunluğun anıtıdır. Özgür düşünürler için bir kitap: Budur kendine taktığı ad. Hemen her cümlesi bir yengi anlatır; yaradılışımda bana aykırı olan'dan kurtardım böylelikle kendimi. Bana aykırı olansa ülkücülüktür. Budur başlığın demek istediği, "sizin ülküler gördüğünüz yerde, ben insanca, pek insanca şeyler görüyorum yalnız!"... İnsanı ben daha iyi tanırım... Burada "özgür düşünür" sözü bir tek anlama gelir: Özgürlüğüne kavuşmuş, kendini yeni baştan bulmuş bir düşünce. Sesin tonu, tınlayışı baştanbaşa değişmiştir; kitabı kurnazca, soğuk, yerine göre de sert ve alaycı bulursunuz. Soylu beğeniden gelme bir tür tinsellik sanki derinde daha tutkulu bir akıntıya karşı direnmektedir. Bundan dolayıdır ki, kitabın 1878 yılındaki zamansız yayımlanışına özür olarak, *Voltaire*'in 100. ölüm yıldönümüne rastlamasını göstermem bir anlam taşır. Çünkü Voltaire, kendinden sonra yazanların tersine, bir *grand seigneur*'dü[1] düşünce alanında, tam benim de olduğum gibi. Kendi yazılarından birinin üzerinde Voltaire adı,

–bir ilerlemeydi bu... kendime doğru... Yakından bakılınca, ülkünün yuvalandığı tüm köşe bucağı, yeraltı zindanlarını, en sonuncu sığınakları karış karış bilen, katı yürekli bir düşünce görülür burada. Elimde alevi hiç de "titremeyen" bir çırağı,[2] keskin bir ışıkla ülkünün yeraltı ülkesi'ni aydınlattım. Savaş bu, ama barutsuz ve dumansız; ne savaşçı davranışlar var, ne duygulanıp coşma, ne de kırık kol bacak, –başka türlüsü gene "ülkücülük" olurdu. Yanılgıları birer birer, hiç acele etmeden buz üstüne koyuyorum; ülküleri çürütmüyorum, donduruyorum... Örneğin, şuracıkta "deha" donuyor; az ilerde, köşe başında "ermiş" donuyor; şu kalın buz saçağı altındaki de "yiğit"; sonunda "inanç" donuyor, o "kanış" dedikleri; "acıma" da az buz soğumuyor hani, –"kendiliğinde şey" donuyor ne yana baksan...

2

Bu kitabın başlangıcı, Bayreuth festivalinin ilk olarak yapıldığı haftalara rastlar; orada çevremi kuşatan her şeye karşı duyduğum derin bir yabancılık, çıkış noktalarından biridir. O zamanlar üzerime ne çeşit görümler üşüştüğünü bilen, günün birinde Bayreuth'da uyanınca nasıl olduğumu kestirebilir. Sanki düş görüyordum... Neredeydim acaba? Hiçbir şeyi tanımaz olmuştum, az kalsın Wagner'i bile tanıyamayacaktım. Anılarımı bir bir yokluyordum, boşuna. Tribschen, –uzakta bir mutluluk adası: En ufak bir benzerlik yok. O unutulmaz temel atma günleri,[3] kutlamada bulunan küçük, seçkin topluluk, o anlamak için davul zurna istemeyenler: En ufak benzerlik yok. Ne olmuştu ki? –Wagner'i Almanca'ya çevirmişlerdi! Wagner'i avucunun içine almıştı Wagner'ci! –Alman sanatı! Alman ustası! Alman birası!.. Ama bizler, Wagner sanatının ne çeşit incelmiş sa-

natçılara, nasıl uluslarüstü bir beğeniye yöneldiğini bilenler, Wagner'i böyle Alman "erdemleri"yle süslü püslü görünce çileden çıkmıştık.– Sanırım, Wagner'ciyi tanıyorum; onların ardarda üç kuşağını görmüşümdür. Wagner'i Hegel'le karıştıran rahmetli Brendel'den,[4] Bayreuther Blätter'in[5] Wagner'i kendi kendisiyle karıştıran "ülkücü"lerine varıncaya dek; o "ince duygulu"lar Wagner konusunda bir içlerini döktüler, neler neler söylemediler. Bir krallık veriyorum akıllıca b i r t e k söz için![6] Gerçekten de, insanın saçlarını diken diken edecek bir topluluk! Nohl[7], Pohl[8], *Kohl*[9], her türlü incelik, falan filan! Her çeşit ucube vardır aralarında, Yahudi düşmanına varıncaya dek. –Zavallı Wagner! Buralara da mı düşecekti! Domuzlar arasına düşseydi bari![10] Ama Almanların içine düşmek! En sonunda yapılacak bir iş kalıyor: Gelecek kuşakları aydınlatmak için, gerçek bir Bayreuth'lunun içine saman doldurmalı, daha da iyisi onu ispirto içinde saklamalı –eksik olan esprit'dir[11] çünkü–, altına da şunu yazmalı: Alman "devlet"i kurulurken göz önünde tutulan "düşünce" buydu işte... Neyse, bu gürültü patırtı arasında ansızın birkaç haftalığına oradan ayrıldım; pek hoş bir Parisli hanım beni avutmaya çalışmıştı, ama fayda etmedi. Bunun kaçınılmaz bir şey olduğu anlamında bir tel çekerek özür diledim Wagner'den. Böhmerwald ormanları içine gömülmüş bir yerde, Klingenbrunn'da, derin melankolimi, Almanlara karşı küçümseyişimi bir hastalık gibi içimde taşıyarak dolaşıyor, arasıra cep defterime "Saban Demiri" genel başlığı altında bir cümle karalıyordum; belki daha *İnsanca, Pek İnsanca*'da bile görülebileceği gibi, k e s k i n psikolojik gözlemlerdi her biri.

3

O sıra benim içimde açığa çıkıp kesinleşen şey, Wagner'le bozuşma falan değildi, –içgüdümün toptan sapıttığını farketmiştim; tek tek yanılgılarım, Wagner olsun, Basel'de profesörlük olsun, hepsi bunun belirtileriydi yalnız. Kendime karşı bir sabırsızlık çöktü üstüme. Toparlanıp ayılmam için vakit gelmiş de geçiyordu bile. Bir an içinde, o güne dek vaktimi nasıl boşuboşuna harcadığım, ödevimle ölçülünce filolog yaşamımın nasıl işe yaramaz, nasıl gelişigüzel olduğu korkunç bir açıklıkla kafama dank etti. Bu yanlış alçakgönüllüğümden utandım... Geride bıraktığım on yıl içinde düşüncemin beslenmesi hepten durmuştu; işe yarar yeni hiçbir şey öğrenmemiş, bilgiçliğin toz tutmuş eski püsküsüyle uğraşmaktan, pek çok şeyi aptalcasına unutmuştum. İlkçağ şiirinin ölçüleri, ayakları içinde büyük bir titizlikle, kör köstebek gibi sürünmek, –buralara düşmüştüm artık! Acıyarak bakıyordum kendime, açlıktan bir deri bir kemik kalmıştım: Bildiklerim arasında bir tek şey yoktu gerçek adına; "ülküler"se beş para etmiyordu! İçimi yakıcı bir susuzluk sarmıştı bayağı: Gerçekten, o gün bu gün fizyoloji, tıp ve doğa bilimlerinden başka hiçbir şeyle uğraşmadım, –asıl tarihsel incelemelere bile, ancak ödevim beni zorla sürüklediği zaman döndüm. İlk o zaman, içgüdüye aykırı olarak, insanı çekip bağlayan hiçbir şey olmaksızın seçilmiş bir etkinlikle, o "meslek" dedikleriyle, boşluk ve açlık duygusu içinde afyon yerine geçecek, Wagner sanatı örneği bir sanat bulup kendini uyuşturma gereksinmesi arasındaki ilişkiyi de sezdim. Çevreme yakından bakınca, bu tehlike başlarında olan çok sayıda genç gördüm: Doğaya aykırı bir iş, bir ikincisini getirir ardından, hiç şaşmaz bu. Daha açık söyleyeyim, Almanya'da, "Alman

devleti" içinde çok kimse erkenden seçip karar verir, bir daha da bu yükü üzerinden atamaz, altında çürür gider; bunun kurtuluşu yoktur... İşte böyleleri afyon ister gibi Wagner'i isterler, –orada bir an olsun kendilerini unuturlar, kendilerinden sıyrılırlar... Bir an da ne söz, beş altı saatliğine!

4

O zaman içgüdüm, razı olmanın, başkalarına uymanın, kendimi onlarla bir tutmanın daha da uzun sürmesine karşı kıyasıya cephe aldı. Başlangıçta toyluğumdan içine düştüğüm, sonra da o "ödev duygusu" denilen şey yüzünden saplanıp kaldığım bu hiç yakışmayan "çıkar gözetmezlik"tense, her türlü yaşama, elverişsiz koşullara, hastalığa, yoksulluğa katlanmak bence yeğdi. Babamdan geçme o kötü kalıt –ki aslında bir erken ölüm anıklığıydı– işte o sıra ve tam zamanında öyle bir imdadıma yetişti ki, ne denli hayran olsam azdır buna. Beni bozuşmaya, hatır gönül kırmaya, göze batacak davranışlara bırakmaksızın, yavaşça çekip kurtardı hastalık. Kimsenin bana karşı iyi duygularında bir azalma olmadı, artma bile oldu tersine. Ayrıca hastalık, alışkanlıklarımı tümüyle kökünden değiştirme hakkını verdi bana; unutmama izin verdi, buyurdu bunu. Gene onun bağışıydı o sırt üstü yatmak, aylak gezmek, beklemek, sabretmek, kısaca düşünmek zorunluluğu... Gözlerimin durumu yetti tek başına, her türlü kitap kemiriciliğe, açıkça filolojiye paydos ettim: "kitap"tan kurtulmuştum, yıllarca hiçbir şey okumadım artık, –şimdiye dek kendime yaptığım en büyük iyilik bu oldu!– Sürekli olarak başka benlikleri dinlemekten –başka nedir ki okumak?– iyice dibe gömülmüş, sesi soluğu kesilmiş o derin benliğim yavaş yavaş uyandı, önce çekin-

gen ve şüpheciydi, ama sonra yeniden konuşmaya başladı. Yaşamının o en hasta, en acılı günlerinde kendimden duyduğum mutluluğu başka zaman duymadım hiç. Bu "kendime dönüş"ün benim için ne anlama geldiğini anlayabilmek için, "Tan Kızıllığı"na ya da "Gezgin ve Gölgesi"ne bir göz atmak yeter: En yüksek anlamıyla bir iyileşmeydi bu! Gerisi kendiliğinden geldi.

5

İnsanca, Pek İnsanca, bana dışardan bulaşmış her türlü "yüksek yutturmaca"ya, "ülkücülüğe", "İnce duygular"a, kadınca başka ne varsa hepsine hemen son vermek için kendi kendime koyduğum sıkı düzenin bu anıtı, ana hatlarıyla Sorrento'da yazıldı; tamamlanıp son biçimini alması ise, Sorrento'dakinden çok daha elverişsiz koşullar altında Basel'de geçirdiğim kışa rastlar. Aslında, o sıra Basel Üniversitesi'nde okuyan ve bana pek yakından bağlı olan Bay Peter Gast'tır bu kitabın sorumlusu. Ben başım gözüm sarılı ve acılar içinde yazdırıyordum: O bir yandan yazıyor, bir yandan düzeltiyordu, –asıl yazar oydu, ben yalnız neden'iydim kitabın. Sonunda ağır hasta birinin derin şaşkınlığı içinde, kitabı basılmış olarak elime alınca, Bayreuth'a da iki nüsha gönderdim. Rastlantının pek anlamlı, eşsiz bir oyunuyla, aynı anda Parsifal metninin güzel bir nüshası geldi bana; üzerinde Wagner'in şu adaması vardı: "Değerli dostu Friedrich Nietzsche'ye, Richard Wagner'den, Kiliseler Danışmanı".– İki kitabın bu çatışmasında uğursuz bir çınlama duyar gibi olmuştum. Kılıç şakırtısını andırmıyor muydu bu?.. Hiç değilse biz ikimiz böylece duyduk bunu: İkimiz de sustuk çünkü. –O sıralardaydı ki, Bayreuther Blätter'in ilk sayısı çıktı. Neyin tam

zamanıydı, anladım hemen. –İnanılmaz şey! Wagner sofu olmuştu...

6

O sıralar (1876) kendimi nasıl görüyordum, büyük, tarihsel ödevimi nasıl olağanüstü bir yanılmazlıkla kavramıştım, başından sonuna dek bunun tanığıdır kitap; ama özellikle bir bölümü çok kesin dile getirir bunu. Yalnız, bana özgü kurnazlığımla, gene "ben" sözcüğünden kaçınmış ve bu kez Schopenhauer'e ya da Wagner'e değil, seçkin Dr. Paul Ree'ye[12] dünya tarihine geçecek bir ün bağışlamıştım, –bereket versin ki, o kendisi bu konuda faka basmayacak kadar anlayışlıydı... Başkaları öyle anlayışlı olmadılar. Okurlarım arasında umudu kestiklerimi, örneğin tam bir Alman profesörünü şundan tanırım: Salt bu parçaya bakıp, koskoca kitabı bir çeşit yüksek "réealism" olarak yorumlayacaklarını sanırlar... Gerçekte o bölüm dostumun dört beş cümlesiyle çelişmekteydi; bu konuda "Töre'nin Soykütüğü" önsözüne başvurulabilir. –İşte sözü geçen bölüm: Çağımızın en gözüpek, en katı yürekli düşünürlerinden biri, "Törel Duyuşların Kaynağı Üstüne" adlı kitabın yazarı (*lisez*:[13] Nietzsche, ilk töresizci) insan edimlerinin o keskin, derine inen çözümlenmesi sonucu hangi ilkeye varmıştı? "Törel insan anlaşılır dünyaya doğal insandan daha yakın değildir, –anlaşılır dünya yoktur çünkü..." Bu cümle tarihsel bilginin (*lisez*: Tüm Değerleri Yenileyiş) çekici altında sertleşip keskinleşerek, ilerde belki bir gün –1890! –insanlığın "metafizik gereksinmesi"nin köküne vurulacak balta olabilir, –insanlığın yararına mı, yoksa yıkımına mı, kimse bilemez bunu... Ama ne olursa olsun, çok önemli sonuçlar doğurabilecek, hem verimli, hem korkunç, tüm büyük doğrular gibi o çifte yüzüyle dünyaya bakan bir cümle...

Tan Kızıllığı

Töre'nin bir önyargı oluşu üstüne düşünceler

1

T ö r e 'ye karşı seferim bu kitapla başlar. Onda barut kokuları duyulduğundan değil; tersine bambaşka, çok daha tatlı kokular gelir, yeter ki insanın burun delikleri biraz duyarlı olsun. Ne ağır, ne de hafif topçu ateşi: Kitabın etkileri olumsuzdur ya, kullandığı araçlar hiç de öyle değildir; etki bu araçlardan bir sonuç olarak çıkar, topçu ateşi gibi değil. Gerçi insan bu kitaptan ayrılırken, o âna dek töre adı altında saygı gören, giderek tapınılan her şeye karşı bir çekinme, bir ürkme duyar ama, gene de koca kitapta bir tek olumsuz sözcüğe, bir tek saldırıya, kötülüğe rastlayamazsınız; güneşte yatar o, tostoparlak, mutlu, kayalar arasında güneşlenen bir deniz hayvanı gibi. O deniz hayvanı da benim ayrıca: Kitabın hemen her cümlesi, Cenova yakınındaki o birbiri içine girmiş kayalıklar arasında tasarlanmış, e l e g e ç i r i l m i ş t i r ; orada denizle başbaşaydık, gizli birşeyler vardı aramızda. Şimdi bile, bu kitap ne zaman elime geçse, hemen her cümlesi derinlerden benzersiz birşeyler çekip çıkaran bir olta ucu oluverir: Bütün derisi belli belirsiz titreyip ürperir anılarla. Hani ondaki de az sanat değildir, o uçarcasına, sessizce geçen

şeyleri, tanrısal kertenkeleler dediğim o kaçıcı anları yakalamak... Gerçi zavallı kertenkeleleri hemencecik şişleyiveren o genç Yunan tanrısının[1] kan dökücülüğüyle değil, ama gene de sivri bir şeyle, kalemin ucuyla... "Daha ışımamış nice tan kızıllıkları vardır" –bu H i n d yazıtını[2] koydum kitabımın girişine. Yeniden bir günün, –ah ardarda günlerin, sayısız yeni günlerle dolu bir dünyanın– başlayacağı o yeni sabahı, o tatlı tan kızıllığını yazar n e r e d e arıyor? T ü m d e ğ e r l e r i n y e n i l e n i ş i n d e, tüm törel değerlerden kopmakta, o güne dek yasaklanmış, küçümsenmiş, kargınmış her şeye "evet" demekte, güvenmekte. Bu o l u m l a y a n kitap, ışığını, sevgisini, sevecenliğini baştanbaşa o kötü şeyler üstüne döküyor; yüce bir hak ve ö n c e l i k veriyor. Töreye saldırmıyorum; artık onu yok biliyorum yalnızca... "Yoksa" diye bitiyor kitap, –biricik kitap bu, "Yoksa" ile biten...

2

Ödevim, insanlığın en yüksek anlamda kendine döneceği, geriye bakacağı, ileriye bakacağı, rastlantının, rahiplerin boyunduruğundan kurtulup, niçin, neden sorularını ilk kez t o p t a n ortaya koyacağı o ânı, o b ü y ü k ö ğ l e 'yi hazırlamak olan ödevim, şu kanının zorunlu sonucudur: İnsanlık doğru yolu bulmamıştır kendi başına; yönetilişi hiç de tanrısal değildir; tersine, o yadsıyan, o bozucu içgüdüler, *décadence* içgüdüsü onu baştan çıkarmış, hem de en kutsal değerleri arasında hüküm sürmüştür. Törel değerlerin kaynağı sorusu bu yüzden benim için e n b a ş t a gelen sorulardan biridir; insanlığın geleceği bunun yanıtına bağlıdır çünkü. Aslında her şeyin en iyi ellerde yürütüldüğüne, tek bir kitabın, Kutsal Kitap'ın bize insan yazgısını yöneten tanrısal bilgelik üstüne en son çözümleri getirdiğine, ötesini

düşünmemek gerektiğine inanmamızı istemek, gerçekçi bir dile çevrildiğinde şuraya varır: Bunun tam tersinin –o acınacak durumun doğru olduğu, yani bugüne dek insanlığın en kötü ellerde kaldığı, en yeteneksizlerin, düzencilerin, öç güdücülerin, o "ermiş" dedikleri, dünyaya kara çalan, insanlığı lekeleyen kimselerin onu yönettikleri inancı su yüzüne çıksın istemiyorlar. Rahiplerin (o kılık değiştirmiş rahipler, yani feylosoflar da buraya giriyor) yalnız belli bir cemaat içinde değil, hepten dizginleri ele geçirdiklerinin, *décadence* töresiyle bitiş isteminin gerçek töre sayıldığının en şaşmaz belirtisi, çıkar gözetmezliğe verilen yüzde yüz değer ve bencilliğe her yerde duyulan düşmanlıktır. Bu konuda benden başka türlü düşüneni mikrop bulaşmışlardan sayıyorum... Herkes benden başka türlü düşünüyor yazık ki... Bir fizyologun bu değer karşıtlığı üstüne hiç şüphesi yoktur. Örgenlik içinde en önemsiz bir parça, kendini korumayı, güç bütünlemesini, "bencilliğini" hiç şaşmadan yürütmekte az da olsa bir kusur işledi mi, örgenliğin bütünü yozlaşıverir. Fizyolog kesilip atılmasını ister yozlaşan parçanın; onunla dayanışma diye bir şey tanımaz; hele ona acımayı hiç mi hiç geçirmez aklından. Ama tam budur rahibin istediği, bütünün, insanlığın yozlaşmasıdır: Bu yüzdendir ki saklayıp korur yozlaşan parçayı, bunun karşılığı olarak da hükmeder ona... O yalancı kavramların, "ruh", "tin", "özgür istem", "tanrı" gibi, törede kullanılan kavramların anlamı, insanlığı fizyolojik olarak yıkmak değil de nedir?.. Kendimizi korumayı, bedenin, yani yaşamın gücünü artırmayı önemsemekten bizi alıkoyuyorlarsa, kansızlığı bir ülkü, bedeni küçümsemeyi "ruhun kurtuluşu" sayıyorlarsa, bunlar *décadence*'a götüren yol değil de nedir? –Dengeyi yitiriş, doğal içgüdülere karşı direniş, kısacası "çıkar gözetmeyiş", –töre buydu şimdiye dek... *Tan Kızıllığı* ile ilk kez o bencil olmayan töreye savaş açtım.

Şen Bilim

"La Gaya Scienza"[1]

Olurnlayan bir kitaptır "Tan Kızıllığı", derinliğine derin, ama yumuşak ve aydınlık. *Gaya Scienza* da öyledir, hem de sapına dek: Hemen her cümlesinde derin düşünceyle kabına sığmazlık kardeşçe elele verirler. Yaşadığım en eşsiz ocak ayına –ki bu kitap baştanbaşa onun armağanıdır– minnetimi belirten bir şiir, bilimin ş e n l i ğ i hangi derinliklerden kopup geliyor, bunu yeterince açığa vurur:

Ey sen ki elinde alevden mızrak,
Paramparça ettin ruhumun buzlarını,
Denize akıyor şimdi çağıldayarak,
Bulmaya en yüce umutlarını:
Hergün daha aydınlık, daha bir diri
Ve özgür, o sevecen zorlayışla, bak–
Övüyor sunduğun mucizeleri,
Ey güzeller güzeli Ocak!

Dördüncü kitabın bitiminde, *Zerdüşt*'ün ilk sözlerinin o elmas güzellikleriyle ışıldadığını gören ya da üçüncü kitabın so-

nunda, bir yazgının tüm çağlar için ilk kez dile geldiği o granitten yontulmuş cümleleri okuyan kimse, buradaki "en yüce umutlar" nedir, artık şüphe edebilir mi? Çoğunluğu Sicilya'da yazılan *Yasa Tanımaz Prens'in Türküleri,* doğrudan doğruya Provence ekinindeki[2] *"gaya scienza"* kavramını, o türkücü, şövalye ve özgür düşünür bileşimini anımsatır; o erken doğmuş, eşsiz Provence uygarlığını, kendinden sonra gelen ne idüğü belirsiz uygarlıklardan ayırdeden de bu bileşimdir. özellikle, *"Mistral'e"* başlığını taşıyan sonuncu türkü, töre'nin üzerinden sıçrayıp geçen o coşmuş dans havası, sapına dek bir Provence işidir.

Zerdüşt Böyle Dedi

Herkes için, kimse için bir kitap

1

Zerdüşt'ün öyküsünü anlatmama geldi sıra. Yapıtın ana düşünü olan b e n g i - d ö n ü ş düşüncesi, erişilebilecek o en yüksek olumlama ilkesi, 1881 yılı Ağustosuna rastlar: Bir kağıt parçasına karalanmıştır, altında şu yazılıdır: "İnsan ve zamanın altı bin ayak ötesinde". O gün Silvaplana Gölü kıyısındaki ormanlarda yürüyordum; Surlei yakınlarında, piramid biçimi yükselen kocaman bir kayanın dibinde mola verdim. Bu düşünce orada geldi bana. –O tarihten birkaç ay gerilere gittiğimde, bir önbelirti olarak, beğenilerimin, özellikle musikide birdenbire ta derinden değişiverdiğini görüyorum. *Zerdüşt*'ü belki de baştanbaşa musikiden sayabiliriz, –şurası açık ki, yepyeni bir kulak istiyordu onun için. Vicenza yakınlarındaki bir küçük dağ kaplıcasında, Recoaro'da geçirdiğimiz 1881 baharı, m a e s t r o'm ve dostum Peter Gast– benim gibi "yeniden doğmuş"lardandı o da –ve ben farkettik ki, musiki denilen Anka kuşu her zamankinden daha bir hafif, daha bir ışıldayan kanatlarla dolanıyordu üstümüzde. O günden bu yana, 1883 Şubatında birdenbire inanılmaz koşul-

lar altında yaptığım doğuma dek geçen süreyi –önsözde birkaç cümlesini aktardığım son bölüm, tam Richard Wagner'in Venedik'te öldüğü kutsal saatte bitirilmiştir– evet, o süreyi hesapladığımda, gebeliğimin on sekiz ay sürdüğü anlaşılır. Tıpatıp bu sayının çıkması, benim bir dişi fil olduğum düşüncesini getirir insanın aklına, –Buda'cıların aklına hiç değilse.– Yakında eşsiz bir şey geleceğinin yüzlerce belirtisini taşıyan *Gaya Scienza* bu araya rastlar: *Zerdüşt*'ün başlangıcı bile vardır onda; dördüncü kitabın sondan önceki parçasında *Zerdüşt*'ün ana düşüncesi vardır. –Karışık koro ve orkestra için yazılmış *"Yaşama Övgü"* de gene bu zamana rastlar; partisyonu iki yıl önce Leipzig'de E. W. Fritzsch Yayınevinde çıkmıştır. O yıl, içinde olduğum durumun, o sonuna dek olumlayan tutkuyla, tragik tutku dediğim şeyle dolup taştığım durumun hiç de yabana atılmaz bir belirtisidir bu. İlerde birgün beni anmak için çalıp söyleyecekler onu. –Sözleri (üzerinde duruyorum, çünkü bir yanılgıdır alıp yürümüş bu konuda) benim değildir; o sıralar dost olduğum genç bir Rus kızının, Bayan Lou von Salomé'nin[1] şaşılacak esininden çıkmadır. Şiirin son bölümünden herhangi bir anlam çıkarabilen kimse, neden bu şiiri seçip beğendiğimi, neden ona hayran olduğumu anlayabilir: Büyüklük var o sözlerde. Yaşama karşı bir itiraz sayılmıyor acı: "Artık bana verecek mutluluğun kalmadı mı, ne çıkar! Acıların var daha". Burasında benim musikim de büyüktür belki (Obuanın sonuncu notası do diyez değil, do olacak. Baskı yanlışı.) –Ertesi kışı Cenova yakınında, Chiavari ile Portofino arasına sokulan o sevimli, sessiz Rapallo Koyunda geçirdim. Sağlık durumum hiç de parlak değildi; kış soğuktu, son derece yağmurluydu. Kaldığım küçük han denizin hemen üzerindeydi, öyle ki geceleri dalga çıkınca uyunmuyordu; istemediğim ne varsa hemen hepsi toplanmıştı orada. Gene

de, sanki benim ilkemi, yani gerçekten bir diyeceği olan şeyin "her ne olursa olsun" ortaya çıkacağını kanıtlamak ister gibi, o kış, o güç koşullar içinde ortaya çıktı *Zerdüşt*'üm. –Öğleden önceleri Zoagli'ye giden güzelim yolda, çamlıklar içinden geçerek güneye doğru çıkıyordum; göz alabildiğine denizi görüyordum ayağımın altında. Öğleden sonraları, sağlık durumum elverdikçe, Santa Margherita Koyunu ta Portofino'nun ötesine dek bir baştan bir başa dolanıyordum. Bu yerler, bu görünüşler, unutulmaz Alman İmparatoru Üçüncü Friedrich'in onlara olan büyük sevgisi yüzünden daha bir değerliydi benim gözümde. 1886 güzünde yolum gene o kıyılara düştüğünde, bu küçük, unutulmuş mutluluk ülkesine onun da son gelişiydi. –Bu iki yol boyunca *Zerdüşt*'ün bütün birinci bölümü doğdu kafamda; en başta Zerdüşt'ün kendisi, kişiliği doğdu: Daha doğrusu çullandı üstüme...

2

Bu kişiliği anlamak için, insan onun çıktığı fizyolojik koşulları, yani benim büyük sağlık dediğim şeyi iyice kavramış olmalıdır. Bu kavramı *Gaya Scienza*'da, beşinci kitabın son bölümünde yaptığımdan daha iyi, daha kişisel bir biçimde açıklayamam. Orada şöyle deniyor: "Biz yeniler, adsızlar, kötü anlaşılanlar, biz, henüz karanlık bir geleceğin erken doğmuş çocukları, yeni amaçlar için yeni yollar gerek bize, yeni bir sağlık gerek, şimdiye dek olanlardan daha güçlü, daha açıkgöz, daha dayanıklı, daha atak, daha keyifli bir sağlık. Her kim bugüne dek gelen değerlerin, dileklerin çevresini baştanbaşa dolaşıp görmek, bu ülküsel "Akdeniz"in kıyılarında yelken açmak için can atıyorsa, her kim ülkeler bulan, ele geçiren birinin, bir sanatçının, bir

ermişin, bir yasa koyucusunun, bir bilgenin, bir bilginin, bir sofunun, eski çağda her şeyden el etek çekmiş tanrısal birinin neler duyduğunu içinde yaşayıp bilmek istiyorsa, ona en başta büyük sağlık gereklidir– bu da yetmez tek başına, insan onu her gün yeni baştan elde etmelidir, çünkü ondan her an geçilir, geçilmelidir de... Şimdi bizler, bunca zaman yollarda olanlar, biz bir ülkü arayan Argonaut'lar,[2] belki gerektiğinden de çok gözüpek olanlar, gemileri batanlar, bunca şeye uğrayanlar, ama dediğimiz gibi, hoş görüldüğünden de çok sağlam olanlar, sağlamlığı bir tehlike olanlar, sağlamoğlu sağlamlar, –bize öyle geliyor ki, bunların bedeli olarak önümüzde insan ayağı değmemiş bir ülke var, daha kimse aşmamış sınırlarını, ülkü'nün bilinen ülkelerinden, tüm köşe bucağından çok ötelerde, güzel, yabancı, çözülmemiş, korkunç ve tanrısal şeylerle dolu bir dünya ki, bilgiye, ele geçirmeye susuzluğumuzdan duramaz olduk artık –ah bundan böyle bizi hiçbir şey doyuramaz!.. Bizler ki böyle bir geleceği sezmişiz, buluncumuz, kafamız böyle bir açlıkla kıvranıyor, bugünkü insanla yetinebilir miyiz·hiç? Ne yapsak boşuna, elimizde değil: Onun en değerli amaçlarına, umutlarına bakarken gülmemek için zor tutuyoruz kendimizi, belki de artık hiç bakmıyoruz bile... Başka bir ülküdür önümüzde koşan, şaşırtıcı, sınayıcı, tehlikeli bir ülkü; kimseyi ayartmak istemiyoruz ona, çünkü kimseye bu hakkı kolay kolay tanımıyoruz: Şimdiye dek kutsal, iyi, dokunulmaz, tanrısal bilinen her şeyle bir çocuk gibi, yani bilmeksizin oyun oynayan, ağzına dek güç ve bereket dolu bir düşüncenin ülküsü; ulusların haklı olarak değer bildiği en yüce şeyleri olsa olsa bir tehlike, çökme, alçalma ya da en azından bir dinlenme, körlük, arada sırada kendini unutma sayan birinin ülküsü; insanca, üstinsanca bir iyiliğin, iyilikseverliğin ülküsü, ki çoğu zaman insanlık dışı gözükecektir, ör-

neğin şimdiye dek yeryüzünde önemsenen her şeyin, gösterişli tavırların, sözlerin, seslerin, bakışların, töre'nin, büyük ödevlerin yanıbaşında durup da, elinde olmadan onları her şeyiyle alaya aldığında, –ama b ü y ü k ö n e m s e y i ş asıl onunla başlayacak, asıl soru imi onunla konacak, ruhun yazgısı değişecek, saatin yelkovanı ilerleyecek, tragedya b a ş l a y a c a k ..."

3

O güçlü çağlarda ozanların e s i n dedikleri şey nedir, ondokuzuncu yüzyıl sonunda bunu açıkça bilen var mı? Yoksa, ben anlatayım. İçinizde azıcık boş inan olmayagörsün, insanüstü güçlerin cisimlenmesi, yalnızca onların sözcüsü, aracısı olduğunuza inanmaktan kendinizi alamazsınız. İnsanı en derinden sarsan, altüst eden bir şeyin birdenbire anlatılmaz bir doğruluk ve incelikle g ö r ü l ü r , duyulur olması anlamına gelen "vahiy" sözcüğü var ya, bu olaya tıpatıp uyar işte. İnsan aramaksızın duyar, kimden geldiğini sormaksızın alır; bir şimşek gibi çakar düşünce, zorunlulukla, en son biçimi içinde, –benim için seçme diye bir şey yoktu hiç. Bir kendinden geçmedir, korkunç gerilimi zaman olur gözyaşlarıyla boşanır; yürürken elinizde olmadan bir hızlanır, bir yavaşlarsınız; hiç kendinizde değilsinizdir, ama tepeden tırnağa geçirdiğiniz o ince ürpertiler sağnağını apaçık duyarsınız; bir derin mutluluktur, en büyük acılar, en korkunç şey orada karşıt etki yapmaz, tersine gerekli duyulur, istenir, bu ışık bolluğunda z o r u n l u bir renktir o da; biçimlerle dolu engin uzayları kaplayan bir ritim bağlantıları sezişi, –ki uzunluk, g e n i ş d a l g a l ı bir ritim gereksinmesi neredeyse esin gücünün bir ölçüsüdür, onun baskısını, gerilimini bir anlamda gidermektir... Hiçbir şey elinizde değildir, gene de bir özgürlük duygusu,

bir saltlık, bir güç, bir tanrısallık fırtınası içindeymiş gibi olup biter hepsi... İmgenin, benzetinin artık size bağlı olmayışı işin en ilginç yanıdır, imge nedir, benzeti nedir, hiçbirini bilmez olursunuz. Her şey elinizin altındadır, en doğru, en yalın deyim. *Zerdüşt*'ün bir sözüyle söyleyelim, şeyler sanki kendiliklerinden gelirler, kendilerini sunarlar benzeti olarak (–"Her şey senin konuşmanı okşamaya geliyor burda, yüzüne gülüyor senin: Çünkü senin sırtına binmek istiyor hepsi. Burada her benzetinin sırtına binip, her doğruya koşturuyorsun. Burada tüm varlığın sözleri, söz hazineleri sana açılıveriyor; burada tüm varlık söz olmak istiyor, senden konuşmayı öğrenmek istiyor tüm oluş–"). İşte esin konusunda b e n i m yaşadığım bu. "Benimki de böyleydi" diyebilecek birini bulmak için, hiç şüphe yok, binlerce yıl gerilere gitmeli insan.

4

Sonra, hasta düşüp birkaç hafta Cenova'da yattım. Arkasından bir yaslı bahar geçirdim Roma'da; yaşamı olduğu gibi kabullenmiştim, –kolay iş değildi bu. İstemeden düştüğüm, *Zerdüşt* ozanı için yeryüzünün bu en yakışık almaz yeri canımdan bezdirmişti beni aslında. Kaçıp kurtulmak, Roma'nın karşıtına, Roma'ya düşmanlıktan kurulmuş olan *Aquila*'ya gitmek istedim; ben de günün birinde yakın akrabalarımdan birinin, tam gerektiği gibi bir tanrısız ve kilise düşmanının, Hohenstaufen'lerden o büyük imparator İkinci Friedrich'in[3] anısına böyle bir yer kuracağım. Ama talihsizlik yakamı bırakmıyordu: Gene Roma'ya döndüm. Hıristiyanlık düşmanı bir semt aramaktan usanarak, sonunda *Piazza Barberini*'ye[4] fit oldum. Korkarım bir seferinde kötü kokulardan elimden geldiğince kurtulmak düşüncesiyle,

bir feylesof için sessiz bir odaları olup olmadığını *Palazzo del Quirinale*'de[5] bile sordum. –Adı geçen *piazza*'ya bakan yüksek bir odada oturuyordum, Roma ayağımın altındaydı; aşağılardan çeşmelerin şırıltısı duyuluyordu. Bugüne dek yazılmış en yapayalnız türkü, *Gece Türküsü*, işte orada yazıldı; o sıralar bir karasevdalı ezgiyle bozmuştum, anlatılır şey değildi; bir de bağlaması vardı, hep şu sözlerle duyuyordum: "Ölümsüz olmaktan ölmüş"... Yazın, Zerdüşt düşüncesinin kafamda ilk olarak şimşek gibi çaktığı o kutsal yere[6] dönünce, ikinci bölümü buldum. On gün yetti. Ne birinci bölüm, ne de üçüncü ve sonuncusu,[7] hiçbiri daha uzun sürmedi. Ertesi kış, yaşamımda ilk kez parıldayan sessiz, mutlu Nice göğü altında üçüncü bölümü buldum, –Ve işim bitti. Hepsi bir yıl bile sürmedi. Nice çevresindeki yükseklerde bir sürü saklı köşe, yaşadığım unutulmaz anlarla kutsallaşmıştır benim gözümde. "Eski ve Yeni Levhalar Üstüne" adını taşıyan can alıcı bölüm, istasyondan kayalar içine kurulmuş eşsiz Arap köyü Eza'ya çıkarken yazıldı, –yaratıcı güç ne denli bol akarsa, kas çevikliği de o denli artıyor bende. B e d e n coşmuştur: "Ruh"u karıştırmayalım işin içine... Çok zaman beni dansederken görebilirdiniz; yorgunluk nedir bilmeden o dağ senin, bu dağ benim, yedi sekiz saat dolaşabiliyordum. İyi uyuyor, bol bol gülüyordum, –bundan daha dinç, daha sabırlı olamazdım.

5

Bu onar günlük çalışmaları bir yana bırakırsak, *Zerdüşt*'ü yazdığım yıllar, özellikle ondan s o n r a s ı benzersiz bunalım yılları oldu. Pahalıya malolur ölümsüzlük: Karşılığı olarak birçok kez ölür daha yaşarken insan. –Büyük işin öç alması dediğim bir

şey vardır: Her büyük iş, yapıt olsun, edim olsun, bir kez tamamlandı mı, o an yapıcısına karşı oluverir. O zaten bu işi yaptığı için güçten düşmüştür–, artık yapıtına katlanamaz olur, onun yüzüne bakamaz. Geçmişinde böyle kimsenin isteneyi bile düşünemeyeceği bir şey, insanlık yazgısının düğümlendiği bir şey bulmak ve bunun yükünü taşımak şimdi!.. Ezer insanı bu... Büyük işin öç alması! –İnsanın çevresinde duyduğu o ürkünç sessizliğe gelince, o da ayrı şeydir. Yedi kattır yalnızlığın derisi; bir şey işlemez içine. İnsanlara yaklaşırsın, dostlarını selamlarsın: Gene bir ıssızlık, gene bir tek bakış yok karşılık veren. Olsa olsa bir başkaldırma. Her birinde başka türlü olmak üzere, bana yakın herkeste gördüm bu başkaldırmayı; sanırım, karşıdakini en çok yaralayan şey, aramızda bir ayrım olduğunu birdenbire sezdirmektir, –saygı duymadan yaşayamayan soylu yaradılışlara pek az rastlanır. –Bir üçüncüsü de, küçük sokmalara karşı aşırı duyarlığıdır derinin, tüm küçük şeylere karşı bir çeşit çaresizliktir. Bunun nedeni de, bence her yaratıcı edimin, varımızı yoğumuzu, bütün benliğimizi koyduğumuz her edimin savunma güçlerinde gerektirdiği o korkunç tüketimdir. Küçük savunma yetenekleri ortadan kalkmıştır sanki: Güç bütünlemesi yapamazlar artık. –Çekinmeden şunu da söyleyeyim, insan daha kötü sindirim yapar, yerinden kımıldamak istemez, soğuğa karşı dayanıklılığı azalır, güvensiz olur, –çoğu zaman nedenler üzerinde bir yanılmadır güvensizlik. Bir sefer, bu halimle, bir inek sürüsünün yaklaştığını, sürüyü daha görmeden, içimde yumuşak, insanca düşüncelerin doğmasından anlamıştım: Kanı sıcaktır onların...

6

Bu yapıtın yeri apayrıdır. Ozanları bir yana bırakalım: Belki de hiçbir şey böylesine bir güç bolluğu içinde yaratılmamıştır daha. "Dionysosca" kavramım en yüksek uygulanışını buldu burada; onunla ölçülünce, insanoğlunun yaptığı öbür işlerin hepsi zavallıca, olağan şeyler olarak görünür. Bir Goethe, bir Shakespeare bu korkunç tutku içinde, bu yüksekliklerde bir an bile soluk alamazlardı; Dante, Zerdüşt'ün yanında yalnızca bir inanandır, doğruyu kendi yaratan, dünyayı yöneten bir kafa, bir yazgı değildir. Veda'ların ozanları rahiptirler, Zerdüşt'ün eline su bile dökemezler; doğruluğuna doğrudur ya, daha bir şey değildir bunlar, hiçbiri bu yapıtın apayrı yerini, içinde yaşadığı gökmavisi yalnızlığı belirtemezler. Ta bengiliğe dek şunu söylemeye hakkı vardır Zerdüşt'ün: "Çemberler çiziyorum çevreme, kutsal sınırlar; gitgide azalıyor benimle çıkanlar daha yüksek dağlara, –sıradağlar kuruyorum gitgide daha kutsal dağlardan." Tüm büyük kişilerin düşünce gücünü, iyiliğini bir araya getirseniz gene de *Zerdüşt*'ün bir tek konuşmasını çıkaramazsınız. Bir sonsuz merdivendir O'nun üzerinde inip çıktığı; herkesten daha ötesini görmüş, daha ötesini istemiş, daha ötesini başarmıştır. Gelmiş geçmiş bu en olumlu düşüncenin her sözü gene de bir karşı durmadır; tüm karşıtlıkları içinde toplamış, onlardan yepyeni, tek bir şey yapmıştır. İnsan yaradılışının en yüksek ve en aşağı güçleri, en tatlı, en delice, en korkunç olan şey o bir tek çeşmeden ölümsüz bir güvenle akar. Yükseklik nedir, derinlik nedir, hiçbiri bilinmezdi *Zerdüşt*'ten önce; hele doğru hiç bilinmezdi. Doğrunun bu vahyinde bir tek yer yok ki, öncüleri bulunsun, en büyüklerden biri önceden sezmiş olsun. Ne bilgelik, ne ruhların derinliğine iniş, ne de konuşma

sanatı diye bir şey vardı *Zerdüşt*'ten önce: En tanıdık, en günlük olan şey burada hiç duyulmamış nesnelerden söz ediyor. Tutkusundan tirtir titriyor deyiş; uzdillilik burada musiki olmuş; yıldırımlar savruluyor daha önce bilinmeyen geleceklere. Dilin kendi özüne, imgeye bu dönüşü yanında, şimdiye dek bilinen en büyük, en güçlü simgecilik bir çocuk oyuncağı kalır. –Zerdüşt nasıl da herkese iniyor, nasıl da biliyor gönül almayı! Üstelik hasımlarına, papazlara nasıl okşarcasına dokunuyor, onlarla birlikte acı çekiyor!– İnsan burada her an aşılmaktadır, "üstinsan" kavramı en büyük gerçek olmuştur burada, –şimdiye dek insanda büyük bilinen ne varsa, hepsi de sonsuz uçurumlar boyu aşağıda kalmıştır. Bu mutlu sessizlik, bu tüy gibi ayaklar, bir an eksik olmayan bu hayınlık, bu kabına sığmazlık, Zerdüşt'ün kişiliğini yapan başka ne varsa, hiçbiri büyüklüğün ayrılmaz parçası olarak düşünülmemiştir daha önce. Zerdüşt kendini işte bu yüzden, böyle geniş uzaylarda yaşayıp, en çelişik şeylere böylesine açık olduğu için, en yüksek varoluş biçimi saymaktadır; kendisinin bunu nasıl tanımladığını duyunca, onu başka bir şeye benzetmekten vazgeçer artık insan.

— en uzun merdiveni olan ruh, en derine inebilen, en geniş, en büyük ruh, kendi içinde en çok dolanıp gezebilen, yolunu en çok şaşırabilen,

o en zorunlu olan, seve seve atılan rastlantının içine, o varolan ruh, oluşu isteyen, varlıklı ruh, istemeyi ve açlığı isteyen,–

kendi kendinden kaçan, en geniş çevrelerde yakalayan kendini,

en bilge ruh, kulağına çılgınlığın en tatlı şeyler fısıldadığı,

kendini en çok seven, içinde tüm şeylerin ileriye ve ge-

riye aktığı, alçaldığı, kabardığı —

Ama bu Dionysos kavramının ta kendisi işte. —Başka bir düşünüş yolu da oraya götürür bizi. Zerdüşt örneğindeki psikolojik sorun şudur: Şimdiye dek evet denen her şeye, duyulmamış ölçüde, sözle ve eylemle hayır diyen kimse, nasıl gene de yadsıyan bir düşüncenin tam tersi oluyor; yazgıların en ağırını, yıkımlı bir ödevi taşıyan düşünce, nasıl gene böyle hafif, böylesine az yersel oluyor –bir dansçıdır Zerdüşt–; gerçeği en katı yüreklilikle, en korkunç olarak gören, o "uçurum gibi derin" düşünceyi düşünen kimse, nasıl oluyor da varlığa, onun bengi dönüşüne karşı durmuyor, –tam tersine evrensel olumlayışın "o sonsuz, sınırsız evet ve amin deyiş"in ta kendisidir... "Ta uçurumların dibine dek taşıyorum bu kutsayan evet-deyişi" ... İşte gene vardık Dionysos'a.

7

— Kendi kendine kalınca hangi dili konuşur böyle bir tin? *Dithyrambos* dilini. Bulucusu benim Dithyrambos'un. Zerdüşt'ün gün doğmadan önce kendi kendisiyle nasıl konuştuğunu bir dinleyin: Bu zümrütten mutluluğu, bu tanrısal sevecenliği şakıyan dil yoktur benden önce. Böyle bir Dionysos'un en derin yası bile gene dithyrambos olur; örnek olarak *Gece Türküsü*'nü veriyorum, –ışık ve güç bolluğu yüzünden, güneş gibi yaratılmış olmak yüzünden sevemeyişin o ölümsüz yakınmasını.

Gecedir: Yüksek sesle konuşuyor tüm fışkıran çeşmeler şimdi. Ve benim ruhum da bir çeşmedir fışkıran.

Gecedir: Yeni yeni uyanıyor sevenlerin türküleri. Ve benim ruhum da bir sevenin türküsüdür.

Dinmeyen, dinme bilmez bir şey var içimde, ses olmak istiyor. İçimde sevgiye susamışlık var, sevginin dilini konuşuyor kendisi.

Işığım ben: Gece olaydım keşke! Ama budur işte benim yalnızlığım, çepeçevre ışıkla sarılmış olmam.

Ah, karanlık olaydım, gece olaydım! Nasıl emerdim ışığın memelerinden!

Üstelik kutsardım bir de sizleri, ışıl ışıl yıldızcıklar, ateşböcekleri göğün! O ışıktan armağanlarınızla mutlu olurdum.

Ama öz ışığımla yaşıyorum ben, gene ben içiyorum benden taşan alevleri.

Bilmiyorum almadaki mutluluk nedir; çoğu zaman bana öyle geldi ki, çalmak daha da büyük mutluluktur almaktan.

Budur benim yoksulluğum, elim durup dinlenmeden bağışlıyor; budur çekemediğim, bekleyen gözler görüyorum hep, özleşiyin aydınlanmış gecelerini.

Vay, bağışlayanların mutsuzluğu, vay! Güneşimin kararması! Vay susamaya susamış olmak! Vay açlıktan kıvranmak doymuşluğun içinde!

Gerçi benden alıyorlar: Ama elim ruhlarına dokunuyor mu daha? Bir uçurum vardır vermekle almak arasında, –ve en küçük uçurumdur en zor kapanan.

Bir açlık büyüyor güzelliğimden: Aydınlattıklarıma acı vermek istiyorum, soymak istiyorum bir şey bağışladıklarımı– hayınlığa böylesine susamışım ben.

Doluluğum böyle bir öç kuruyor, böyle bir kalleşlik sızıyor yalnızlığımdan.

Bağışlaya bağışlaya öldü bağışlamanın mutluluğu;

kendi bolluğundan bezdi erdemim!

Durmadan bağışlayan için tehlike, utanmayı unutmaktır; hep dağıtan kimsenin elleri, yüreği nasır bağlar dağıtmaktan.

Gözüm yaşarmıyor artık yalvaranın utanması önünde; sertleşen elim artık duymuyor o dolu ellerin titreyişini.

Gözümde o yaş damlası nereye gitti, yüreğimde o belirsiz ürperiş? Vay, yapayalnızlığı tüm bağışlayanların! Vay, tüm ışıldayanların suskusu!

Issız uzayda nice güneş dönüyor: Karanlık ne varsa, hepsine konuşuyorlar ışıklarıyla –yalnız bana susuyorlar.

Işıyanlara karşı budur düşmanlığı ışığın: Acımadan gider kendi yoluna.

Işıyanlara karşı katı yürekli, güneşlere karşı soğuk– böyle döner her güneş.

Bir kasırga gibi döner güneşler yörüngeleri üzerinde.

Amansız istemlerine uyup giderler: Budur soğukluğu onların.

Yalnız sizler, ey karanlık, ey gecesel olanlar, siz ısınırsınız onların ışığında! Yalnız siz susuzluğunuzu dindirirsiniz, emersiniz ışığın memelerinden!

Ah, dört bir yanım buz; donmuş şeylere değmekten yanıyor elim! Ah, içimde susuzluk var, sizin susuzluğunuz için yanıp tutuşuyor.

Gecedir: Neden böyle ışığım ben! Geceye susamışlık! Yalnızlık!

Gecedir: Bir pınar gibi kaynıyor içimden isteğim, –konuşmak istiyorum.

Gecedir: Yüksek sesle konuşuyor tüm fışkıran çeşmeler şimdi. Ve benim ruhum da bir çeşmedir fışkıran.

Gecedir: Şimdi uyanıyor işte sevenlerin türküleri. Ve benim ruhum da bir sevenin türküsüdür.—

8

Böyle bir şey ne yazılmış, ne duyulmuş, ne de çekilmiştir. Bir tanrı, bir Dionysos çekebilir bu acıyı. Bu "ışık içinde güneş yalnızlığı" dithyrambos'una verilecek yanıt *Ariadne*[8] olurdu... Ama Ariadne kimdir, benden başka bilen mi var!.. Bu tür bilmecelerin çözümünü bulamadı hiç kimse; burada bir bilmece olduğunu gördüklerinden de şüpheliyim. –Zerdüşt bir seferinde, ödevini –ki benim de ödevimdir– öyle bir kesinlikle belirtmiştir ki, yanlış anlayamaz artık hiç kimse: Geçmiştekileri de temize çıkarmaya, kurtarmaya dek varan bir olumlayıştır bu.

İnsanlar arasında, geleceğin kırık parçaları arasında gibi dolaşıyorum: O gördüğüm geleceğin.

Derdim günüm bu benim, kırık parça, bilmece, ürkünç rastlantı olan her şeyi toplamak, tek bir şey yaratmak.

Nasıl katlanırdım insan olmaya, aynı zamanda ozan, bilici, rastlantının kurtarıcısı olmasaydı insan?

Tüm geçmişi kurtarmak, "böyleydi" denilen her şeyi yeni baştan yaratmak "ben böyle isterdim" diye, –benim için bu olurdu ancak kurtuluş.

Zerdüşt başka bir yerde de, olabildiğince katı yüreklilikle, kendisi için "insan" ancak ne olabilir, bunu anlatıyor, –bir sevgi, hele acıma konusu değil hiç, –insandan o büyük tiksinmeyi de yenmiştir Zerdüşt: Onun gözünde insan biçimlenmemiş özdektir, yontucusunu bekleyen çirkin bir taştır.

Artık hiç istememek, artık değer biçmemek, artık hiç yaratmamak: Bu büyük yorgunluk benden ırak olsun hep!

Bilip tanırken bile, istemimin doğurtmaktan, oluştan aldığı tadı duyuyorum yalnızca; benim bilgim bir çocuk gibi arıksa, onda doğurtma istemi olduğu içindir.

Bu istem tanrıdan, tanrılardan uzağa alıp götürdü beni: Yaratacak ne kalırdı, tanrılar... varolsaydı?

Ama beni hiç durmadan insana doğru çekti bu yanıp tutuşan yaratma isteğim; taşı böyle arar çekiç de.

Bilseniz, nasıl bir yontu uyuyor taşta benim için, o yontular yontusu! Ah, taşların en sertinde, en çirkininde mi uyumalıydı böyle!

Azgınca vuruyor şimdi çekicim, acımadan vuruyor onu tutsak eden taşa. Yongalar savruluyor: Varsın savrulsun!

Onu tamamlayacağım; bir gölge geldi göründü çünkü bana, —tüm şeylerin en eşsizi, en tüy gibisi göründü bana bir kez!

Gölge olup geldi bana üstinsanın güzelliği: Bundan böyle bana ne... tanrılardan!..

Bu dizeler dolayısıyla, sırası gelmişken, bir başka görüşü de belirtmek isterim: Çekicin sertliği, yoketmenin kendisinden alınan tad, Dionysosca bir ödev için gerekli başlıca koşullardandır. "Sert olun" buyruğu, tüm yaratanların sert olduğunu en büyük kesinlikle biliş, gerçek belirtisidir Dionysosca bir yaradılışın.—

İyi ve Kötünün Ötesinde

Gelecekteki bir felsefeye giriş

1

Bundan sonraki yıllar bana düşecek ödev, artık olabildiğince kesin belirlenmişti. Ödevimin olumlayan bölümünü bitirmiştim; sıra sözle ve eylemle hayır diyen yarısına gelmişti: Şimdiye dek süregelen değerlerin yenilenmesine, büyük savaşa, son karar gününün eriştirilmesine. Bu arada ağırdan çevreme bakıyor, kendime yakın bulduklarımı, güçlerine dayanarak yoketme işinde bana yardımcı olabilecekleri arıyordum. –O gün bu gün, bir oltadır yazılarının her biri: Kim bilir belki de herkesten ustayımdır olta atmakta?.. Hiçbir şey vurmadıysa benim değil suç. Balık yoktu ...

2

Çağcıllığın eleştirilmesidir bu kitabın (1886) özü, çağcıl bilimlerin, çağcıl sanatların eleştirilmesidir; çağcıl siyasa bile girer bunun içine, –arada bunların tam karşıtı, olabildiğince az çağcıl bir örnek, soylu, olumlayıcı bir örnek de veril-

mektedir. Bu sonuncu yönden, kitap bir *gentilhomme*'lar[1] okuludur bu kavram hiç bu denli kökten, özlü anlamda alınmamıştır. Ona yalnızca dayanmak için bile, insanda yürek olmalı, korku nedir öğrenmemiş olmalı insan... Çağımızın övündüğü nesi varsa, hepsi de bu örnekle bir çelişme olarak, nerdeyse görgü kıtlığı olarak duyulmaktadır, örneğin şu ünlü "nesnellik", şu "herkesin acısını paylaşmak", şu yabancı beğeniye kul köle olan, *petits faits*[2] önünde yerlere kapanan "tarihsel anlayış", şu "bilimsellik". –Bu kitabın Zerdüşt'ü hemen izlediği düşünülürse, nasıl perhiz düzeninden doğduğu belki anlaşılır. Korkunç bir zorlamayla uzağa bakmaya alışıp şımarmış göz –Çar'dan da uzak görüşlüdür Zerdüşt– burada en yakınları, çağı, çevremizdekini görmeye zorlanmıştır. Kitabın tüm parçalarında, özellikle biçiminde, Zerdüşt'ü olanaklı kılan içgüdülerden isteyerek bir uzaklaşma göze çarpar. Biçimde, niyette, susma sanatında bir inceliş ön plana geçmiştir; psikoloji bile bile sertlikle, katı yüreklilikle kullanılmıştır, –bir tek gönül alıcı söz yoktur koca kitapta... Hepsi dinlenmedir bunların: İnsan öyle Zerdüşt gibi avuç dolusu iyilik saçtıktan sonra, kim bilir nasıl bir dinlenme zorunludur ona... Tanrıbilimci ağzıyla konuşursak –iyi dinleyin, her zaman tanrıbilimci gibi konuşmam, –günlük işini bitirince yılan kılığında Bilgi Ağacı'nın altında yatan, tanrının kendisiydi: Tanrılığın yorgunluğunu böyle çıkarırdı... Pek güzel yapmıştı her şeyi. Tanrının yedi günde bir aylaklığıdır şeytan, başkası değil...

Töre'nin Soykütüğü

Bir tartışma yazısı

Bu soykütüğü üç incelemeden kurulmuştur; hepsi de şaşırtma sanatı, amacı ve anlatımı bakımından şimdiye dek yazılanların en ürküncüdür. Bilindiği gibi, Dionysos karanlıklar tanrısıdır hem de. Her birinde yanıltmayı amaçlayan, soğuk, bilimsel, giderek alaycı, bile bile gösterişçi, bile bile oyalayan bir başlangıç. Gitgide tedirginlik artar; tek tük şimşekler; hiç hoşa gitmeyecek doğrular duyulur uzaklardan boğuk gürlemelerle, –sonunda bir *tempo feroce*'ye[1] varılır, korkunç bir gerilimle ileri atılır her şey. Her birinin bitiminde, hepten ürküng patlamalarla y e n i bir doğru belirir kalın bulutlar arasından. –İ l k incelemedeki doğru Hıristiyanlığın psikolojisidir: Hıristiyanlık hınç duygusundan, o ruhdan doğmuştur, sanıldığı gibi "Kutsal Ruh"dan değil, –bir karşı devinimdir aslında, s o y l u değerlerin egemenliğine karşı büyük bir ayaklanmadır. l k i n c i incelemede b u l u n ç 'un psikolojisi var: Sanıldığı gibi "insanın içindeki tanrı sesi" d e ğ i l , –dışa doğru boşalamayınca gerilere yönelen kan dökme içgüdüsü. Kan dökücülük ilk kez burada, ekinin en eski, en zorunlu temellerinden biri olarak aydınlığa çıkarılıyor. Şu sorunun yanıtını veriyor ü ç ü n c ü inceleme: Çilecilik, rahiplik

ülküsü, aslında zararlı mı zararlı bir ülkü, bir bitiş istemi, bir *décadence* ülküsü iken, nasıl olup da böylesine sınırsız bir güç kazanmıştır? Yanıt: Sanıldığı gibi, tanrı papazların arkasında olduğu için değil, yalnızca *faute de mieux*,[2] –şimdiye dek biricik ülkü o olduğu için, yarışanı olmadığı için. "Çünkü hiçbir şey istememektense, hiçliği istemeyi yeğ tutar insan" ... Her şeyden önce, Zerdüşt'e gelinceye dek bir karşı ülkü eksikti.– Beni anladınız. Bir psikologun tüm değerleri yenileme işi için başlıca üç hazırlığı. –Rahibin psikolojisi ilk olarak bu kitapta bulunur.

Putların Batışı

Nasıl felsefe yapılır çekiçle

1

Yüzelli sayfa bile tutmaz bu yazı; sesi şen ve uğursuz tınlar, gülen bir cindir, –öyle kısa zamanda yazılmıştır ki, kaç günde olduğunu söylemeye utanırım. Öbür kitaplardan apayrıdır o: Daha özlüsü, daha bağımsızı, daha yıkıcısı, daha... hayını yazılmamıştır hiç. Gözlerimin önünde her şeyin nasıl başaşağı durduğunu şöyle kabataslak anlayabilmek için, bu kitabı okumaya girişmelidir. Başlığındaki p u t sözcüğü, şimdiye dek "doğru" dedikleri şeydir düpedüz. *Putların Batışı,* açıkçası: Eski doğruların sonu geldi.

2

Bir tek gerçek, bir tek ülkü yoktur ki, bu yazıda değinilmiş olmasın (–değinmek: Amma da saygılı, edebli bir söz!..) Ö l ü m s ü z putlar değil burada yalnız, en gençleri, dolayısıyla yaşlılıktan en çok beli bükülmüş olanları da. Örneğin "çağcıl düşünler". Ağaçlar arasında büyük bir yeldir esen; yemişler–doğru-

lar–dökülmektedir her yanda. Pek bereketli bir güzün har vurup harman savurmasıdır bu: Doğrulara çarpıp sendeler insan; üstüne basıp ezer kimini de, –öylesine sebildirler... İnsanın eline aldıklarına gelince, artık aralarında şüpheli bir şey yoktur, kesinlemedir hepsi. "Doğru"nun mihenk taşını ilk ben tutuyorum elimde, ben karar verebilim ancak. Sanki içimde ikinci bir bilinç büyüyüp gelişmiş; sanki "istem", şimdiye dek üzerinde aşağıya yuvarlandığı bayırı aydınlatmak istercesine bir ışık yakmış içimde... Bayır, –doğruya giden yol koymuşlardı bunun adını... O "karanlık çaba"[1] denen şeye artık paydos; doğru yolun en az farkında olan, o iyi insanın kendisiydi... Şaka bir yana, doğru yolu, yokuş yukarı giden yolu benden önce kimse bilmiyordu: Ekin üstüne umutlar, ödevler, oraya götürecek yollar ancak benimle başladı yeni baştan –ben onların muştucusuyum... Bir yazgıyım işte bu yüzden de.–

3

Söz konusu yapıtı bitirir bitirmez, bir gün bile geçirmeden hemen o dev ödevime, değerleri yenileme işine giriştim; hiçbir şeye benzemeyen yüce bir gurur içindeydim; her an ölümsüzlüğümü kesin olarak biliyor ve tunç levhalara bir yazgı şaşmazlığıyla birbiri ardınca imleri kazıyordum. 3 Eylül 1888'de önsöz yazıldı: Sabahleyin, onu yazdıktan sonra açık havaya çıktığımda, Ober-Engadin'in bana gösterdiği en güzel gün vardı karşımda, –dupduru, alev alev renkler içinde, tüm karşıtlıkları, güneyle buz arasındaki tüm geçişleri bir araya getiren bir gün. –Ancak 20 Eylülde ayrılabildim Sils-Maria'dan; seller alıkoymuştu beni, sonunda tek konuğu ben kalmıştım o eşsiz yerin, –minnetimin karşılığı olarak ölümsüz bir ad bağışlayacağım ora-

ya. Olaylarla dolu bir yolculuktan sonra, üstelik gece geç vakit vardığım seller basmış Como'da bir de ölüm tehlikesi atlatarak, yirmibirinci günü öğleden sonra benim d e n e n m i ş yerime, bundan böyle kalacağım Torino'ya indim. İlkbaharda oturduğum aynı evi, *Via Carlo Alberto* 6, III'de, *Vittorio Emanuele*'nin[2] doğduğu o koca *Palazzo Carignano*'nun karşısında, *Piazza Carlo Alberto*'ya ve daha uzaklarda tepeliklere bakan evi tuttum gene. Bir an bile duraklayıp oyalanmadan, hemen çalışmaya oturdum: Yapıtın dörtte biri kalmıştı daha tamamlanacak. 30 Eylül günü büyük yengi; değerleri yenileyiş'in tamamlanması; bir tanrının gezinişi Po kıyısında. Aynı gün "Putların Batışı"na ö n s ö z ü de yazdım; bu kitabın provalarını düzeltmek benim için dinlenme oldu eylül ayında. –Ben böyle bir güz yaşamadım hiç, yeryüzünde böyle bir şey olabileceğini sanmazdım; sonsuza dek uzanan bir Claude Lorraine,[3] her günü aynı ölçüsüz yetkinlikte.

Wagner Olayı

Bir çalgıcı sorunu

1

Bu yazının hakkını verebilmek için, insan musikinin yazgısını kanayan bir yara gibi içinde duyup, o acıyı çekmelidir. Neden acı çekiyorum musikinin yazgısını duyduğumda? Musikinin dünyayı arıtıcı, olumlayıcı yanını yitirmiş olmasından, artık Dionysos'un flütü değil, bir *décadence* musikisi olmasından... Ama insan musikinin davasını öz davası gibi, kendi çektiği acılarmış gibi duyunca da, biraz çokça hatır gönül gözeten, aşırı derecede yumuşak bir yazı bulur bunu. Böyle durumlarda keyfini bozmamak, kendi kendisiyle de kızmadan alay etmek –ridendo dicere severum; verum dicere[1] her türlü sertliği haklı gösterse bile– insanlığın ta kendisidir. İstesem, eski bir topçu olarak, Wagner'e karşı ağır bataryalarımı da sürebilirdim; bundan şüpheniz olmasın. –Bu işte kesin sonucu alacak her şeyi kendime sakladım,– Wagner'i severdim. Hem benim ödevimin anlamına, tuttuğum yola uygun düşeni, daha seçkin, "bilinmeyen" birine saldırmaktır– musikinin o Cagliostro'suna[2] varıncaya dek, maskesini düşüreceğim daha nice "bilinmeyen"ler var–,

daha da önemlisi, düşünce işlerinde gitgide uyuşuklaşan, içgüdüce yoksullaşan, gitgide dürüstleşen Alman ulusuna saldırmaktır: Karşıtlarla besleniyorlar artık, ne bulurlarsa yiyorlar, ister "inanç" olsun, ister "bilimsel düşünce", ister "Hıristiyanca sevgi" olsun, ister Yahudi düşmanlığı, ister güç istemi (devlet olma istemi), ister *évangile des humbles*,[3] hepsini yutuyorlar mide fesadına uğramaksızın, hem de öyle bir iştahla ki, insanın kıskanası geliyor... Karşıtlar arasında bu ne yan tutmazlık, bu ne midesizlik, "çıkar gözetmezlik"! Alman damağının bu haktanırlığı, her şeye eşit haklar tanıması, her şeyden bir tad alması!.. Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar... Almanya'ya son gidişimde, Alman beğenisini Wagner'le Saeckingen borazancısına[4] eşit haklar tanımaya uğraşır buldum; Leipzig'de en gerçek, en Alman-sözcüğün eski anlamında Alman, yoksa o yalnızca yurttaşlardan değil– musikicilerden birinin, usta Heinrich Schütz'ün onuruna bir Liszt derneği kurduklarını gözlerimle gördüm; o sinsi[5] kilise musikisini geliştirip yaymaktı amaç... Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar...

2

Ama burada kabalaşmaktan ve Almanların yüzüne karşı birkaç acı gerçeği söylemekten kimse alıkoyamaz beni: Ben de söylemesem kim söyleyecek! –Onların tarih konularındaki sıkılmazlıklarından söz açacağım. Alman tarihçilerinde ekinin gidişini, değerlerini görmek için gerekli o büyük bakış'ın hepten yitip gitmesi, topunun birden siyasa (ya da kilise) soytarıları olması değil yalnız: O büyük bakışı afaroz edenler de kendileridir. İnsanın yalnızca "Alman" olması, o "ırk"tan olması yeter, tarih konusunda değer diye, değer-

sizlik diye ne varsa hepsi üstüne son sözü söyleyebilir, kesinlikle belirtir onları... "Alman" olmak bir kanıttır, "Almanya, Almanya, her şeyin üstünde" bir ilkedir, tarihteki "törel dünya düzeni"dir Cermenler: Roma İmparatorluğu karşısında özgürlüğü ayakta tutanlar, on sekizinci yüzyıl karşısında töre'yi, "kesin buyruğu" yeniden diriltenler... Alman devletine özgü bir tarih yazıcılığı vardır; korkarım, Yahudi düşmanına özgü olanı vardır bir de, –ayrıca saray tarih yazıcılığı vardır ve Bay von Treitschke'nin yüzü kızarmaz hiç... Geçenlerde ahmakça bir yargı, neyse ki bu arada rahmetlik olan Suab estetikçisi Vischer'in[6] bir cümlesi tüm Alman gazetelerinde bir boy gözüktü, her Alman'ın evet demesi gereken bir "doğru"ydu bu: "Uyanış çağı ile Yenileme (Reformation) çağı, ancak ikisi bir arada bir bütün yaparlar, – estetik yeniden doğuş ve törel yeniden doğuş." Böyle cümleleri duyunca sabrım taşıyor; Almanların yüzüne tüm kabahatlerini birer birer vurmak geliyor içimden, bir görev duyuyorum bunu giderek. Dört yüz yıldır ekine karşı işlenen tüm büyük cürümlerin sorumlusu onlardır!.. Nedeni de hiç değişmez, o iliklerine dek işlemiş gerçek korkusu –ki doğrudan korkudur aynı zamanda–, o içgüdü edindikleri ikiyüzlülük, "ülkücülük"... Büyük çağların sonuncusu, Uyanış çağı Almanlar yüzünden anlamını yitirdi, o hasadı yapamadı Avrupa, hem de tam daha yüksek bir değerler düzeni, soylu, yaşamı olumlayan, geleceğin güvencesi olan değerler, karşı değerlerin yuvalandıkları yerde, oralarda oturanların içgüdülerine işleyinceye dek üstün gelmişken! Luther, o tanrının belası keşiş, Kiliseyi ve –bin kez beteri– Hıristiyanlığı, tam yenildikleri anda ayağa kaldırdı... Hıristiyanlığı, yaşama isteminin din kılığına girmiş yadsınmasını!.. Luther, bu akıl almaz keşiş, "akıl almazlığı" yüzünden Kili-

seye saldırdı ve –dolayısıyla– onu ayağa kaldırdı yeniden... Katolikler Luther adına şenlikler kutlasalar, oyunlar düzseler yeridir... Luther ve "törel yeniden doğuş"! Tüm psikolojinin canı cehenneme! Hiç şüphe yok, ülkücüdür Almanlar.– İnsanlık iki sefer korkunç bir yüreklilikle kendini aşarak özü sözü bir, anlamı belli, yüzde yüz bilimsel bir düşünce düzenine vardığında, Almanlar eski "ülkü"ye giden dolambaçlı yollar, doğruyla "ülkü" arasında bir uzlaşma bulmayı başardılar; bilimi yadsımalarını, yalanlarını bir kitabına uydurdular aslında. Leibniz ve Kant, –düşünce dürüstlüğü alanında Avrupa'ya en büyük iki köstek! En sonunda, iki *décadence* yüzyılı arasındaki köprü üzerinde, yeryüzünü yönetmek amacıyla Avrupa'yı birleştirebilecek güçte, deha ve istem dolu bir *force majeure*[7] belirdiğinde, Almanlar "özgürlük savaşları"yla Napoleon'un varoluşundaki mucizelik anlamdan yoksun bıraktılar Avrupa'yı; ne olmuşsa, bugün ne varsa onların suçudur hep; hastaların, saçmalıkların ekine en zararlı olanı, ulusalcılık, Avrupa'yı hasta eden bu névrose nationale,[8] Avrupa'da artık sürüp gidecek bu küçük devletler, bu küçük siyasa: Anlamından, sağduyusundan yoksun bıraktılar Avrupa'yı– onu bir çıkmaza soktular. –Buradan çıkacak bir yol bilen var mı benden başka?.. Ulusları yeniden birbirine bağlayacak büyüklükte bir ödev?..

3

Hepsi bir yana, kuşkumu neden açığa vurmayayım? Almanlar benim durumumda da, bu dev yazgıdan bir fare doğurtmak için ellerinden geleni ardlarına koymayacaklar. Adlarını kötüye çıkardılar benim yüzümden şimdiye dek; ilerde de adam olacaklarından şüpheliyim. –Ah, burada kötü bir falcı olmayı nasıl is-

terdim!.. Benim doğal okuyucularım, dinleyicilerim daha şimdiden Ruslar, İskandinavlar ve Fransızlardır, –gitgide artacak mı onların sayısı? –Almanlar bilgi tarihine baştanbaşa şüpheli adlarla geçmişlerdir; "bilmeyerek olmuş" kalpazanlar çıkarmışlardır yalnız (bu deyim Kant'la Leibniz'e olduğu gibi, Fichte'ye, Schelling'e, Schopenhauer'e, Hegel'e, Schleiermacher'e[9] de uygundur; perdeleyicidir hepsi de, başka bir şey değil): Düşünce tarihindeki ilk dürüst düşünürün, doğruyu dört bin yıllık kalpazanlıktan ötürü yargılayan düşünürün, kendileriyle yanyana Alman düşüncesine sokulması şerefini hiçbir zaman elde etmemeli onlar. "Alman düşüncesi" ağır havadır benim için: Psikoloji konusunda artık içgüdü olmuş pisliklerini her sözleriyle, her davranışlarıyla açığa vururlar; bunun yakınında zor soluk alırım. On yedinci yüzyılda Fransızların geçtiği o amansız öz sınavından geçmemişlerdir hiç, –bir La Rochefoucauld, bir Descartes, en önde gelen Almanlardan yüz kez daha dürüsttürler, –Almanlardan bugüne dek bir tek psikolog çıkmamıştır. Ama psikoloji nerdeyse ölçüdür bir ırkın temizliği ya da pisliği için... İnsan daha temiz bile değilken, derinliği nasıl olur? Kadın gibidir Alman, bir türlü bulamazsın dibini, –yoktur da ondan: Hepsi bu. Ama sığ bile olmaya yetmez bunların hepsi. –Almanya'da derin dedikleri şey, demin sözünü ettiğim o kendi kendine karşı içgüdü pisliğinden başka bir şey değildir: Kendi kendilerini bir türlü oldukları gibi görmek istemezler. Yoksa "Alman" sözcüğünü bu psikolojik sapıtmaya uluslararası bir karşılık olarak önersem mi? –Örneğin bu anda Alman İmparatoru, Afrika'daki köleleri kurtarmayı kendine bir "Hıristiyanlık ödevi" sayıyor: Biz, öbür Avrupalılar buna düpedüz "Almanlık" deriz aramızda... Derinliği olan bir tek kitap çıkmış mıdır Almanlardan? Bir kitapta derin olan nedir, onlarda bu kavram bile yoktur.

Kant'ı derin sayan bilginlere rastladım; korkarım, Prusya sarayında Bay von Treitschke'yi derin sayıyorlar. Alman profesörleriyle şu da geldi başıma: Bir yeri gelip de, Stendhal'i derin psikolog olarak övdüğümde, bana hecelettiler adını.

4

– Neden sonuna dek gitmeyeyim? Baştan her şey açık olsun isterim. Göz koyduğum şeylerden biri de Almanların en üstün hor görücüsü olmaktır. Alman kişiliğine karşı güvensizliğimi daha yirmi altı yaşımda dile getirdim (Üçüncü Çağdışı yazı, 6. bölüm), –Almanlar çekilmez şeylerdir benim için. Tüm içgüdülerime aykırı gelen bir tür insan düşündüğümde, ortaya hep bir Alman çıkar. Bir insanın "ciğerini okurken", en önce baktığım şey, onda uzaklık duygusu olup olmadığı, insanla insan arasında kat, değer, sıra ayrımı gözetip gözetmediği, seçip seçmediğidir: Bununla gentilhomme'dur insanoğlu, başka türlü, ne ederse etsin, o geniş yürekli, yumuşak başlı ayaktakımı içindedir yeri. Ama ayaktakımıdır Almanlar, ah öylesine yumuşak başlıdırlar ki... Onlarla düşüp kalkmakla kendini aşağılamış olur kişi: Aynı düzeye indirir Alman... Birkaç sanatçıyla, en başta da Richard Wagner'le alışverişimi bir yana bırakırsam, tek iyi saat geçirmemişimdir Almanlarla... Diyelim ki binyılların en derin düşünürü Almanlar içinden çıktı; Kapitol'ün kurtarıcıları[10] cinsinden biri, kendi çirkin ruhunun da en az o denli önemi olduğunu sanıverirdi... Bu ırka dayanamıyorum; kişi onların içinde hep kötü çevrededir, ayrımları sezecek parmak yoktur onlarda, –ne yazık bir ayrımım ben de! –ayaklarında incelik yoktur, yürümesini bile beceremezler... Zaten ayak ne gezer Almanlarda; bacakları vardır onların yalnız... Almanlar ne

denli bayağı olduklarını hiç mi hiç bilmezler, ama bayağılığın son perdesidir bu, –yalnızca birer Alman olmalarından bile utanmazlar... Her konuşmaya karışırlar, son söz kendilerindedir sanırlar; korkarım benim üstüme bile son sözü söylemişlerdir... Yaşamım baştanbaşa bu cümlelerin en kesin kanıtıdır. Orada bana karşı düşünceli, ince bir davranışın izini aramam boşunadır. Gördümse, Yahudilerden gördüm bunu, ama Almanlardan hiçbir zaman. Böyledir benim huyum, herkese karşı yumuşak davranırım, iyiliğini isterim herkesin, –ayrı gayrı gözetmemeye h a k k ı m vardır benim–: Ama gözlerimin açık olmasına da engel değildir bu. Kimseyi ayrı tutmam, hele dostlarımı hiç mi hiç, –umarım onlara karşı insanca davranmama bir zararı dokunmamıştır bunun! Dört beş şey vardır, kendime hep onur sorunu yapmışımdır.– Gene de şurası doğru ki, yıllardan beri elime geçen hemen her mektubu bir sinizm olarak duydum: Benim iyiliğimi istemek, bana karşı herhangi bir düşmanlıktan çok daha sinikcedir... Dostlarının teker teker yüzlerine söylerim, hiçbirisi benim herhangi bir yazımı o k u y u p i n c e l e m e zahmetine katlanmamıştır: İçlerinde ne yazılı olduğunu bile bilmediklerini en küçük belirtiden çıkarırım hemen. Hele *Zerdüşt*'üme gelince, dostlarımdan hangisi onda hoş görülmeyen, ama neyse ki hepten zararsız bir kendini beğenmişlikten daha çoğunu buldu... Tam on yıl: Almanya'da hiç kimse benim adımı, o içine gömüldüğü anlamsız suskuya karşı savunmayı kendine dert edinmedi. Bu iş için yeterince y ü r e k l i olan, burnu koku alabilen, sözde dostlarıma karşı öfkeye kapılan, ilk kez bir yabancı, bir Danimarkalı oldu... Psikologluğunu böylelikle bir kez daha gösteren Dr. Georg Brandes'in[11] geçen bahar Kopenhag'da verdiği gibisinden dersler, hangi Alman üniversitesinde olacak şeydir?– Ben kendi payıma hiç bunların acısını çekmedim, beni yarala-

maz zorunlu olan, amor fati benim yaradılışımın özüdür. Ama bu benim alayı, hem de evrensel alayı sevmediğimi göstermez. İşte bu yüzden, değerleri yenileyişin o yakıp yıkıcı, yeryüzünü sarsıntıya boğacak yıldırımından iki yıl kadar önce, "Wagner Olayı"nı dünyaya uğurladım; Almanlar benim üstüme bir kez daha yanılıp, adlarını bengi, ölümsüz kılsınlar diye! Anca vakit var buna! –İstediğim oldu mu?– Hem de en alâsı, bay Cermenler! Kutlarım sizleri... Dostlarım da eksik kalmasınlar diye, eski bir hanım dostum tam şu sıra yazıyor, halime gülüyormuş artık... Hem de anlatılmaz bir sorumluluk üstlendiğim, bana karşı en sevecen sözün, en saygılı bakışın bile az olduğu şu an. İnsanlığın yazgısını taşıyorum çünkü ben omuzlarımda. –

Neden Bir Yazgıyım Ben

1

Başıma geleceği biliyorum. Bir gün korkunç bir şeyin anısıyla birlikte söylenecek benim adım, –yeryüzünde eşi görülmemiş bir bunluğun, en derin bir bulunç çatışmasının, o güne dek inanılmış, istenmiş, kutsallaştırılmış ne varsa, hepsine karşı yöneltilecek bir son sözün anısıyla. İnsan değilim ben, dinamitim. Bütün bunlara karşın, din kurucularını andırır bir yanım yok, –dinler ayaktakımı işidir; dindar birine dokununca, ardından ellerimi yıkamam gerekir. "İnananlar" istemiyorum; kendi kendime inanmak için bile biraz çokça hayınım sanıyorum; yığınlara değil benim konuşmam... Günün birinde beni ermişler katına koyacaklar diye ödüm kopuyor: Arılıyorsunuz ya, bu kitabı önceden çıkarıyorum ki, ilerde benim adıma ahmaklıklar yapmasınlar. Ermiş olmak istemem, soytarı olayım daha iyi... Belki öyleyimdir de. Buna karşın, daha doğrusu karşın değil –ermişlerden daha iyi dolandırıcı gelmemiştir çünkü, –doğrular çıkıyor benim ağzımdan. Ama benim doğrularım korkunçtur: Bugüne dek yalana doğru dediler çünkü. –Tüm değerlerin yenilenmesi: İnsanlığın en yüce bir kendine geliş eylemine –ki bende cisim bulmuş, deha olmuştur– taktı-

ğım ad budur işte. Talihim böyle istiyor, ilk namuslu insan ben olmalıyım, binlerce yıllık yalan dolana karşı duymalıyım kendimi... Yalanın yalan olduğunu duyup... koklamakla, doğruyu ilk bulan ben oldum... Burun deliklerimdedir benim deham. Şimdiye dek hiç kimse benim durduğum gibi karşı durmamıştır ya, gene de yadsıyan bir kafanın tam tersiyim ben. Şimdiye dek eşi gelmemiş bir müştucuyum; şimdiye dek kavramı bile olmayan, öylesine yüksek ödevler biliyorum; ancak benimle birlikte umut bağlanıyor gene. Böylece, zorunlu olarak yıkım getirici bir adamım ben. Çünkü doğru binlerce yıllık yalanla kavgaya tutuşunca, kimsenin aklından bile geçirmediği depremler, sarsıntılar göreceğiz; dağ, koyak birbirine karışacak. Siyasa kavramı o gün bir düşünceler savaşı içinde hepten yitip gidecek; eski toplumun tüm siyasal kurumları havaya uçacak, –çünkü yalan üstüne kurulmuş topu da. Yeryüzünde ilk benimle başladı büyük siyasa.

2

İnsan kılığına girmiş böyle bir yazgı nasıl mı dile getirilir? –*Zerdüşt*'ümde bulursunuz.

> Her kim iyi ve kötü'de yaratıcı olmak ister, en önce bir yokedici olmalı, değerleri parçalamalıdır.
>
> En yüksek kötülük böylece en yüksek iyiliğe girer: Bunun da adına yaratıcılık denir.

Gelmiş geçmiş insanların rakipsiz en korkuncuyum ben; hem de en çok iyilik edeni olmayacağım anlamına gelmez bu. Yoketme gücümle orantılı olarak varmışım yoketmenin

tadına, –her ikisinde de, yıkmayı olumlamadan ayrı tutmayan Dionysosca yaradılışıma uyuyorum. İlk töresizciyim ben: En üstün yokediciyim böylelikle de.–

3

Tam da benim, ilk töresizcinin ağzında Zerdüşt adı ne anlama geliyor, sormadılar bana; sormalıydılar: Çünkü o İranlının tarihteki korkunç benzersizliğini yapan şey, benimkinin tam tersidir. İyi ile kötü arasındaki kavganın, dünyanın gidişini sağlayan asıl çark olduğunu Zerdüşt görmüştü ilk, –töre'nin gerçek güç, neden, amaç olarak metafizik alana aktarılması onun işidir. Ama zaten içinde saklıdır bu sorunun yanıtı. Zerdüşt bu en belalı yanılgıyı, töreyi yaratmıştı: Onu ilk tanıyan da kendisi olmalı dolayısıyla. Burada her düşünürden daha çok ve uzun görgüsü olması değil yalnız –tarih baştanbaşa o "törel dünya düzeni" dedikleri ilkenin deneysel çürütülmesidir–, daha da önemlisi, tüm düşünürlerin en dürüstüdür Zerdüşt. Onun öğretisinde –ve yalnız orada, dürüstlük en yüksek erdemdir, yani gerçek önünde tabanları yağlayan "ülkücü" korkaklığının karşıtıdır; Zerdüşt öbür düşünürlerin topundan daha yüreklidir. Doğruyu söylemek ve iyi ok atmak, budur Pers erdemi. –bilmem anlıyor musunuz?.. Töre'nin, dürüst olduğu için, kendi kendini yenmesi, törecinin ise tam karşıtına –yani bana– dönüşmesi... Budur benim ağzımda Zerdüşt adının anlamı.

4

Aslında iki yadsıma girer töresizci sözcüğümün içine. Bir yandan, şimdiye dek en yüksek sayılan bir insan türünü, iyile-

ri, iyilik isteyenleri, iyilik yapanları yadsıyorum; öte yandan, gerçek töre diye geçerli ve egemen olan bir tür töreyi, *décadence* töresini, daha somut deyimiyle Hıristiyan töresini yadsıyorum. Bu ikinci yadsımayı daha önemlisi olarak sayınakla yanılmış olmam; çünkü toptan düşünülünce, iyiliğe, iyilikseverliğe verilen aşırı değer, zaten *décadence*'ın sonucu, bir güçsüzlük belirtisi, gelişip serpilen, olumlayan yaşamla bir uzlaşmazlık olarak görünüyor bana: Olumlamak için yadsımak ve yoketmek gerektir. –İlk olarak iyi insanın psikolojisi üzerinde duracağım. Bir insan türüne değer biçmek için, onun sürüp gitmesi nelere mâloluyor, bunu hesaplamalıdır, –varoluş koşullarını bilmelidir onun. İyilerin varoluş koşulu ise yalandır: Başka bir deyimle, gerçeğin aslında ne türlü olduğunu her ne pahasına olursa olsun görmek istememektedir; oysa gerçek hep iyiliksever içgüdüleri gerektirecek, hele o beceriksiz, iyi ellerin ikide bir kendi işine karışmasına göz yumacak cinsten değildir. Genel olarak her türlü tehlike durumunu bir itiraz, ortadan kaldırılması gereken bir şey saymak, eşsiz bir bönlüktür: Bir yıkım, korkunç bir aptallıktır, –insanın yoksullara acıdığı için kötü havayı ortadan kaldırmak istemesi gibi aptalca nerdeyse... Bütünün büyük tutumluluğu içinde, gerçeğin (tutkularda, isteklerde, güç isteminde) her türlü korkunçluğu, küçük mutluluğun her türlüsünden ölçülmez derecede daha zorunludur; bu sonuncusu içgüdü aldatmacasıyla gerektirildiğinden, ona herhangi bir yaşam hakkı tanımak için, üstelik hoşgörür olmalı insan. Baştanbaşa tarih boyunca iyimserliğin, o homines optimi[1] doğurtmasının ölçülere sığmayan ürkünç sonuçlarını kanıtlamak için büyük bir fırsat geçecek elime. İyimserin de kötümser kadar *décadent,* belki daha bile zararlı olduğunu ilk kavrayan Zerdüşt şöyle diyor: Doğ-

ruyu söylemez hiç iyi insanlar. Yanlış kıyılar, yanlış güvenlikler öğretti iyiler size; iyilerin yalanları içinde doğdunuz, oralara sığındınız. her şey ta köküne dek yalana boğuldu, çarpıtıldı iyilerin eliyle. Bereket versin, dünya yalnızca o koyun sürüsüne daracık bir mutluluk sağlayacak içgüdüler göz önüne alınarak kurulmamıştır; herkesin de "iyi insan", sürüde koyun, mavi gözlü, iyiliksever, "ince duygulu", –ya da Bay Herbert Spencer'in dilediği üzre, özgeci olmasını istemek, varlığın büyük yanını almak, insanlığı iğdiş etmek, saçmasapan bir oyun derekesine indirmek olurdu. –Ve bunu yapmaya da kalktılar!.. Buydu işte töre dedikleri... Zerdüşt iyilere bu anlamda kimi zaman "sonuncu insanlar", kimi zaman da "sonun başlangıcı" der; her şeyden önce de, onları en zararlı insan türü sayar, çünkü hem doğrunun, hem de geleceğin sırtından sürdürürler yaşamlarını.

İyiler –bir şey yaratamaz onlar, sonun başlangıcıdırlar hep–

–yeni levhalar üstüne yeni değerler yazanı çarmıha gererler, geleceği kurban ederler kendileri için, tüm insan geleceğini çarmıha gererler!

İyiler-onlar sonun başlangıcıydılar hep...

Bu dünyaya kara çalanların ne denli zararı dokunsa da, zararların en zararlısıdır iyilerin zararları.

5

Zerdüşt iyinin ilk psikologu, –dolayısıyla– kötünün de dostudur. *Décadence* türü insan en yüksek değer katına yükseltil-

mişse, bu yalnızca onun karşıt türünün, güçlü, yaşaması kesin insan türünün zararına olmuştur. Sürü hayvanı en arık erdemin ışığı içinde parıldıyorsa, o zaman ayrık insan değerce aşağılanmış, kötü sayılmış olmalıdır. Yalancılık her ne pahasına olursa olsun, kendi görüş biçimini anlatmak için "doğru" sözcüğüne göz koymuşsa, asıl doğru kişiyi en kötü adlar altında bulabiliriz yeniden. Zerdüşt bu konuda hiç şüphe bırakmıyor: Söylediğine göre, insanoğlu onu ürküye salmışsa, iyileri, "en iyileri" tanıdığı içinmiş bu düpedüz; bu tiksinmeden doğmuş onun kanatları, "o uzak geleceklere süzülmesi için" –açıkça söylüyor, onun insan örneği, göreli bir üstinsan örneği, tam da iyilere oranla insanüstüdür; iyiler ve doğrular onun üstinsan'ına şeytan derlerdi...

> Siz, gözümün rastladığı en yüksek insanlar, budur benim sizden kuşkum ve içimden gülüşüm: Benim üstinsanıma korkarım siz... şeytan derdiniz!
>
> Ruhunuz büyüklüğe öylesine yabancı ki, üstinsan korkunç gelirdi size iyiliği içinde...

Zerdüşt'ün ne yapmak istediğini kavramak için, başka yerden değil, buradan başlamalıdır işe: Onun tasarladığı türden insan, gerçeği olduğu gibi tasarlar: Buna yetecek güçtedir, –ona yabancılaşmamış, ondan kopmamıştır; onun ta kendisidir, en korkunç, en sorunsal yanını da içinde taşır, –ve ancak böylelikle büyük olabilir insan...

6

– Ama töresizci sözcüğünü başka bir anlamda da kendime bir arma, bir onur simgesi yaptım; beni insanlığın geri kalanından seçip ayıran bu adımla övünüyorum. Şimdiye dek hiç

kimse Hıristiyan töresini kendinden aşağı duymamıştır: Bunun için bir yükseklik, bir uzak görüşlülük, hiç duyulmamış, başdöndürücü bir psikolojik derinlik gerekliydi. Hıristiyan töresi bugüne dek tüm düşünürlerin Kirke'siydi, –onun hizmetindeydi hepsi de.– Bu tür ülkünün, dünyaya kara çalmanın o ağulu soluğu sızan mağaralara benden önce var mı inen? Bunların mağaralar olduğunu sezen bile var mı acaba? Benden önce feylosoflar arasında "yüksek dolandırıcı", "ülkücü" değil de, onların tam tersi, psikolog olan biri var mıydı hiç? Psikoloji diye bir şey yoktu benden önce. – Burada ilk olmak bir kargıştır belki de; ama kesin olarak bir yazgıdır. Çünkü küçümseyenlerin de ilki olur insan... İnsandan tiksinmedir benim tehlikem...

7

Anladınız mı beni? –Geri kalan insanlıkla aramdaki sınırı çizen, bana ayrı bir yer veren şey, Hıristiyan töresini bulmuş olmamdır. Bu yüzden, teker teker herkese meydan okuma anlamını taşıyan bir sözcük gerekiyordu bana. Bu konuda gözünü daha önce açmamış olmak, bence insanlığın en büyük yüz karası, en büyük kabahatidir; içgüdü olmuş bir kendini aldatma, hiçbir olayı, nedenselliği, gerçeği görmemeyi kafaya koymak, psikoloji'de cürüm olmaya dek varan bir kalpazanlıktır. Hıristiyanlığa karşı gözleri kör olmak, cürmün daniskasıdır, yaşama karşı işlenmiş bir cürümdür... Binyıllar, uluslar –en eskileri de, en yenileri de–, feylosoflar ve kocakarılar, –tarihin dört beş ânı dışında, ki ben altıncısıyım–, hepsi bu konuda birbirlerine pek yaraşırlar. Hıristiyan bugüne dek "törel yaratık"dı, benzersiz bir antikaydı, –ve "törel yaratık" olarak

da, insanlığı en hor gören kimsenin bile aklından geçirmeyeceği kadar saçma, yalancı, boş gururlu, düşüncesiz ve kendine zararlıydı. Hıristiyan töresi, yalan isteminin en hayınca biçimi, insanlığın gerçek Kirke'si: Onu doğru yoldan çıkaran. Bunu gördüğümde tüylerimi diken diken eden şey, yanılgının kendisi değil, onun üstün gelmesiyle açığa çıkmış o düşünce alanındaki binlerce yıllık "iyi niyet", kendini sıkıya sokma, yol yordam bilme, yüreklilik eksikliği değil, –ama doğa eksikliği, o hepten gülünç olgu, doğaya aykırılığın töre adıyla en yüksek saygıları görmesi, yasa, kesin buyruk olarak insanlığın tepesine asılmış olması!.. Bu ölçüde yanılmak, hem de kişi olarak, ulus olarak değil, insanlık olarak!.. Yaşamın en başta gelen içgüdülerini küçümsemeyi öğretmeleri; bedeni haklamak için bir "ruh" bir "tin" uydurmaları; yaşamın temel koşulunu, cinselliği ayıp bir şey olarak duymayı öğretmeleri; serpilip gelişmek için en derinden zorunlu olan şeyi, o katı bencilliği –sözcüğün kendisi bile kara çalıcı– kötülük ilkesi saymaları; tersine, çöküşün, içgüdü çelişmesinin örnek belirtilerinde, "çıkar gözetmezlik"te, denge yitiminde, "kişiliksizleşme"de, "yakınını sevmek"te (–yakınına düşkünlükte) daha yüksek değerleri –ne daha yükseği! –gerçek değerleri görmeleri!.. Ne! İnsanlığın kendi de *décadence* içinde mi? Hep öyle miydi? –Şurası kesin ki, ona yalnız *décadence* değerleri en yüksek değerler olarak öğretildi. Bencil olmayan töre en üstün anlamda bir çöküş töresidir; "ben çöküp gidiyorum" olgusunun şu buyruğa çevirisidir: "Sizler de çöküp gitmelisiniz", –yalnız buyruk olsa gene iyi!.. Şimdiye dek öğretilen biricik töre, bencil olmayan töre, bir bitme istemini açığa vurur, derinden derine yadsır yaşamı. Burada bir tek açık kapı kalıyor, o da insanlığın değil, töre yoluyla, yalanlar yoluyla değer biçicilik katına yükselen Hıristiyan tö-

resinde kendilerini başa geçirecek yolu sezen o asalak insan türünün, papazların yozlaşmış olması... Gerçekten, benim görüşüm de bu: İnsanlığın öğretmenleri, önderleri –ki topu da tanrıbilimciydi– *décadent*'dılar hem de; tüm değerlerin yaşama düşman değerlere dönüştürülmesi işte bu yüzden, töre işte bu yüzden... Töre'nin tanımı: Töre, *décadent*'ların özel tepkisi, –yaşamdan öç alma ard düşüncesiyle ve bunu başararak–. Bu tanıma önem veriyorum.

8

–Anladınız mı beni? Beş yıl önce Zerdüşt'ün ağzından söylemediğim bir tek söz yok demin söylediklerimin içinde. –Hıristiyan töresinin açığa çıkarılması eşine rastlanmaz bir olaydır, gerçek bir yıkımdır. Kim bu konuyu aydınlatmışsa, bir *force majeure,* bir alınyazısıdır, insanlık tarihini ikiye böler: Ondan önce yaşayanlar, ondan sonra yaşayanlar... Doğrunun yıldırımı, şimdiye dek en yüksekte olan şeyin üzerine düştü tam: Orda neyin yanıp kül olduğunu kavrayan kimse, elinde avucunda daha birşeyler kalmış mı, bir de ona bakmalı. Bugüne dek "doğru" dedikleri ne varsa, yalanın en zararlı, en kalleş, en sinsi biçimi olarak açığa çıkarılmıştır; o kutsal "sözde neden", insanlığı "düzeltmek", aslında yaşamın iliğini, kanını emecek bir hile olarak, töre bir vampirlik olarak ortaya çıkarılmıştır. Töre'nin ne olduğunu bulan, onunla birlikte, insanların inandığı, inanmış olduğu tüm değerlerin değersizliğini de bulmuş demektir; insanlığın en çok saygı gören, giderek ermişler katına yükseltilen örneklerinde, artık saygıya değer hiçbir yan bulmaz, en uğursuz cinsinden sakat doğmuşlar olarak görür onları:

Uğursuzdurlar, büyülerler çünkü... "Tanrı" kavramı, yaşama bir karşıt kavram olarak uydurulmuş, yaşama zararlı, ağulu, kara çalıcı, onun can düşmanı ne varsa hepsi o kavramda bir ürküng birlik olmuştur! "Öte yan", "gerçek dünya" kavramları, varolan biricik dünyayı değerden düşürmek, yersel gerçekliğimiz için bir tek amaç, neden, ödev bırakmamak için uydurulmuş! "Ruh", "tin", giderek "ölümsüz ruh" kavramları, bedeni hor görmek, onu hasta –ermiş– yapmak, yaşamda önemsemeye değer ne varsa, beslenme, konut, düşünce düzeni, hastalara bakma, temizlik, hava vb. hepsinin karşısına ürkünç bir umursamazlık koymak için uydurulmuş! Sağlık yerine "ruhun selameti", yani tövbe çırpınmaları ve kurtuluş isterisi arasında gidip gelen bir *folie circulaire*![2] "Günah" kavramı o kendinden ayrılmaz işkence aracıyla, "özgür istem" kavramıyla birlikte, içgüdüleri sapıttırmak, onlara karşı güvensizliği bizde ikinci bir yaradılış yapmak için uydurulmuş! "Çıkar gözetmezlik" ve "kendini yadsıma" kavramları yoluyla, o asıl *décadence* belirtisi, zararlı olana doğru eğilim, kendine yarayanı artık bulamaz olmak, kendi kendini yıkmak, gerçek değerin ta kendisi, "ödev", "ermişlik", insandaki "tanrısal yan" katına yükseltilmiş! Son olarak –en korkuncu da bu– iyi insan kavramıyla tüm zayıfların, hastaların, kusurluların, kendi kendinden acı çekenlerin, yokolması gereken ne varsa hepsinin yanı tutulmuş, –ayıklama yasası çarmıha gerilmiş; gururlu, yetkin, olumlayan, geleceğe güvenen, geleceği doğrulayan insanın karşısına bir ülkü çıkarılmış, –ona kötü denmiş bundan böyle... Töre diye inanmışlar bunlara da! *Ecrasez l'infâme!*–[3]

9

–Anladınız mı beni? –Çarmıhtakine karşı Dionysos...

Notlar

Önsöz

1) İsviçre'de İnn Irmağı vadisi. Nietzsche 1880 yılından sonra çoğunlukla yazları bu bölgede, Sils Maria köyünde geçirmişti.

2) Dionysos'un yoldaşı doğa tanrıları. Sivri kulaklı, boynuzlu ve keçi ayaklı olarak tasarlanırlardı.

3) Yasaklanmış olana erişmektir amacımız. – Ovidius, Aşk Şiirleri III. 4.

4) *Décadent* (gerilemiş, düşkünleşmiş) ve *décadence* (gerileme, düşkünleşme): Metinde hep fransızca.

Neden Böyle Bilgeyim

1) Karl Ludwig Nietzsche (1813-1849).

2) Franziska Nietzsche, kızlık adı Oehler (1825-1897).

3) Nietzsche, Basel Üniversitesi'nde klasik filoloji profesörü ve Basel Lisesi son sınıfında yunanca öğretmeniydi.

4) İnsanca, Pek İnsanca, II. Kitap, 2. bölüm.

5) Safkan.

6) Ayaktakımı.

7) Öncel uyuşmazlık: Leibniz'in *harmonie préétablie* kuramına gönderme.

8) II. Wilhelm.

9) Hamlet, V. 2.

10) (1857-1887): Alman düşünürü; Wagner'in evinde eğitmen.

11) (1833-1921): Alman feylosofu, iktisatçısı.

12) (1808-1874): Alman tanrıbilimcisi. Sözkonusu saldırı Strauss'un *Eski ve Yeni İnanç* adlı kitabına yöneltilmişti.

13) Dionysos'u öven dinsel yır; bu tür övücü, coşkun şiir.

14) Wagner'in Parsifal'inde baş kişinin (Parsifal'in) niteliği.

Neden Böyle Akıllıyım

1) Alman usulü.

2) *Credo, quia absurdum* (İnanıyorum, çünkü saçmadır). –Tertullianus.

3) Klasik öğretime önem verilen, lise dengi bir yatılı okul.

4) (İ.Ö. 86-35): Romalı tarihçi.

5) Çaya rom katılırak yapılan bir içki.

6) Şarabın içinde doğrular yatar.

7) ... ve Tanrının tini suların üzerinde dolanıyordu. Tevrat, Tekvin süresi 1.2.

8) *De laertii Diogenis fontibus.* Nietzsche'nin üniversite öğrencisiyken hazırladığı bir filoloji çalışması.

9) Yunan Şüphecileri.

10) Geniş yüreklilik.

11) Wagner'in karısı Cosima (1837-1930) Franz Liszt ile Comtesse Marie d'Agoult'nun kızıydı.

12) (Gabrielle Comtesse de Martel de Janville'in takma adı, 1850-1932): Fransız kadın yazarı.

13) (1831-1897): Fransız sahne yazarı.

14) (1853-1914): Fransız eleştirmeni.

15) Pençesinden belli olur Napolêon. Ex ungue leonem (Pençesinden belli olur aslan) deyimine gönderme.

16) Manfred'in Faust'tan esinlenmiş olduğu söylenmiştir.

17) Schumann, Manfred için bir sahne müziği yazmıştı. İç bulandırıcı Saksonyalı: Schumann.

18) (1830-1894) Alman piyanisti, orkestra yöneticisi.

19) Musiki muza'sı.

20) İsviçre'de Luzern yakınlarında Wagner'in oturduğu villa.

21) İncelik.

22) Sahneye koyuş.

23) "Tristan Ve İsolde", "Nürnbergli Usta Şarkıcılar", "Nibelung'un Yüzüğü": Wagner'in yapıtları. Bülow Tristan'ın piyano partisyonunu çıkarmıştı.

24) En üstün, daha ötesi olmayan

25) (1585-1672): Alman bestecisi.

26) (Peter Gast; Heinrich Köselitz'in takma adı, 1854-1918): Nietzsche'nin öğrencisi ve dostu. Yazar, besteci.

27) Kendini tanı.

28) (1806-1876): Alman filologu.

29) (1795-1886): Alman tarihçisi.

30) Yazgıyı sevmek.

Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum

1) Okunmuyorum, okunmayacağım. Başyapıtı *İstem ve Tasarım Olarak Dünya* neden sonra satılmaya başladığında, Schopenhauer sevinçle "legor legar" (okunuyorum, okunacağım) demişti.

2) (1842-1911): İsviçreli yazar. *Bund* dergisi yöneticilerinden.

3) (1845-1924): İsviçreli ozan. Nobel ödülü (1919).

4) Tüm atılganlıklarım, inceliklerim.

5) Odysseus'un yoldaşlarını domuz yapan büyücü kadın. –Homeros, Odysseia 10.

6) Hem erkeklik hem dişilik vardı Dionysos'da.

7) *"Das ewig-Weibliche"* –Goethe, 2. Faust, son sahne.

8) Eski Yunan'da kendilerini Dionysos'a adayan, onun gizlerini kutlayan kadınlar.

Tregedya'nın Doğuşu

1) Prusya'nın Fransa'ya karşı yengisi (6 Ağustos 1870).

Çağdışı Yazılar

1) "David Strauss", "Yaşam İçin Tarihin Yararı ve Zararı Üstüne", "Eğitici Olarak Schopenhauer", "Richard Wagner Bayreuth'da".

2) Strauss "devekuşu" demektir.

3) (1803-1875): Alman doğubilimcisi (müsteşrik)

4) (1809-1882): Alman tanrıbilimcisi.

5) (1834-1896): Alman tarihçisi.

6) (1765-1841): Alman feylosofu ve tanrıbilimcisi.

7) (1806-1873): Alman tanrıbilimcisi.

8) (1829-1884): Alman tarihçisi ve gazetecisi.

9) Özgür düşünür.

İnsanca, Pek İnsanca

1) Soylu yüce kişi.

2) "*Fackel*, çırağı" ve "*fackeln*, (ışık hk.) titremek" sözcükleri üstüne bir oyun.

3) Bayreuth Festival evinin temel atma töreni (22 Mayıs 1872).

4) (1811-1868): Alman musiki yazarı.

5) Bayreuth'da çıkan, Wagner'in düşüncelerini savunan bir gazete.

6) Bir at! Bir at! Bir krallık veriyorum bir at için! –Shakespeare, Richard III, V.5.

7) (1831-1885): Alman musiki araştırıcısı.

8) (1826-1896): Alman musiki yazarı.

9) Lahana.

10) (Cinler) çıkıp domuzlara gittiler. – Matta 8. 32.

11) Nietzsche "*spiritus*" sözcüğünü iki ayrı anlamda ("ispirto" ve "esprit") kullanarak bir oyun yapıyor.

12) (1849-1901): Yazar, Nietzsche'nin dostu. Törel değerlerin kaynağı ve oluşumu üstüne düşünceleriyle Nietzsche'yi etkilemiştir.

13) ... diye okuyunuz.

Tan Kızıllığı

1) Hermes.

2) Rig Veda II. 28. 9.

Şen Bilim

1) (Provence lehçesinde) Şen Bilim.

2) 12. ve 13. yüzyıllarda, özellikle güney Fransa'da, kuzey İtalya'da ve Sicilya'da gelişen saray ekini.

Zerdüşt Böyle Dedi

1) (1861-1937): Roman, öykü ve deneme yazarı.

2) Argo adlı gemiyle Kolchis'e, altın yapağıyı ele geçirmeye giden Yunan yiğitleri: İason, Herakles, Orpheus vb..

3) (1194-1250): Sicilya kralı, 1220'den sonra da Kutsal Roma Cermen İmparatoru. Papalara karşı savaşmış, aforoz edilmişti.

4) Roma'da bir alan.

5) İtalya kralının oturduğu saray.

6) Sils Maria.

7) *Zerdüşt* başlangıçta üç bölüm olarak yayımlanmıştı. Dördüncü bölüm sonradan eklenmedir.

8) Minos'un kızı. Theseus Minotauros'u öldürmek üzere labirent'e onun ipliğiyle inmiş. Sonra birlikte kaçmışlar; ama Theseus Ariadne'yi Naksos adasında yapayalnız bırakıp gitmiş. Neyse ki Dionysos gelmiş de, kızı kendine eş olarak almış...

İyi ve Kötünün Ötesinde

1) Soylu kişi.

2) Küçük olgular.

Töre'nin Soykütüğü

1) Yabanıl tempo...

2) Daha iyisi olmadığı için, yokluktan.

Putların Batışı

1) İyi insan o karanlık çaba içinde –Bilir doğru yolun ne olduğunu. –Goethe, 1. Faust, Gökyüzünde Önoyun.

2) (1820-1878): İtalya kralı, İtalyan birliğinin kurucusu.

3) (1600-1682): Fransız manzara ressamı.

Wagner Olayı

1) *Ridendo dicere severum:* Acı doğruyu gülerek söylemek: *verum dicere:* doğruyu söylemek

2) (1743-1795): İtalyan soylusu, ünlü serüvenci, dolandırıcı.

3) Küçük insanların İncil'i.

4) Victor von Scheffel'in (1826-1886) manzum öyküsü.

5) Liszt ve *List* (hile, düzen) üzerine bir sözcük oyunu.

6) (1807-1887): Alman ozanı, estetikçisi.

7) Üstün güç.

8) Ulusal sinirce (nevroz).

9) (1768-1834): Alman tanrıbilimcisi ve feylosofu. Schleiermacher Almanca'da "tül, peçe vb... yapan" anlamına gelmektedir. Nietzsche sözcüğün bu anlamıyla oynuyor.

10) Kazlar. Galyalıların Kapitol'e yaptıkları bir gece saldırısında, kazların bağırması üzerine nöbetçiler uyanmış, saldırı da püskürtülmüş.

11) (1842-1927): Danimarkalı yazın tarihçisi, eleştirmeci.

Neden Bir Yazgıyım Ben

1) En iyi insanlar.

2) "Çevrimsel (devrî) delilik" deyimiyle karşılanabilirdi.

3) Ezin alçağı! –Voltaire.

Ekler

Habent sua fata libelli.[1]

Elinizdeki *Ecce Homo* çevirisi daha önce yaptığım çeviriden[2] kimi yerde ayrılıyor. Değişiklikler çevirilere temel alınan metinlerin[3] farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Farklılığın nedenleri de "*Ecce Homo* metinleri"nin öyküsü bilinmeden anlaşılamaz. Dolayısıyla Ek 1'de bu son derece uzun ve karmaşık *detective story*'yi özetliyorum. Değiştirilmiş yerleri EH 1998'le karşılaştırmalı olarak Ek 2'de bulacaksınız.

1 Kitapların da birer yazgısı vardır. – Terentianus Maurus.
2 İlk baskı: Dost Yayınları, Ankara 1969; gözden geçirilmiş yeni baskı: YKY, İstanbul 1998 (kısaca EH 1998).
3 EH 1998 için: Werke in 3 Bänden. Yayımlayıcı Karl Schlechta, Münih 1956.
Bu çeviri için: Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. Yayımlayıcılar Giorgio Colli ve Mazzino Montinari, Münih 1980.

EK 1

Usunun son aydınlık yılı 1888'de Nietzsche'yi soluk kesici bir tempoyla çalışır görüyoruz. Hasadını yapmak istemiş gibidir gece olmadan. *Ecce Homo* da bu *prestissimo furioso* çalışmanın ürünüdür; 15 Ekim'de[1] başlanıp 4 Kasım'da bitirilmiş, 13 Kasım'da yayınevine (C.G. Naumann, Leipzig) yollanmıştır. Kitabın baskıya hazırlanışı kolay olmaz; Nietzsche bir yandan provaları düzeltir, bir yandan da sayısız değişiklikler yapar metinde, çıkarır, ekler; tümüyle değiştirilir kimi bölüm. Bu "yeniden yazma", deliliğin 3 Ocak 1889 günü Torino'da patlak vermesine dek sürer (en son değiştirme 2 Ocak 1889 tarihlidir). Sonuç olarak elimizde Nietzsche'den basım onayı almış bir *Ecce Homo* bütünü yok. Dolayısıyla metnin 3 Ocak 1889 tarihindeki son durumunu (kısaca M 1889) bağlayıcı saymak zorundayız. Ne var ki M 1889 da Nietzsche'nin geride bıraktığı pek çok metin gibi daha sonra "gözden geçirilerek" yayımlanacaktır. Arındırılmış (çarpıtılmış) bir Nietzsche imgesi yaratmaya yönelik bu redaksiyon sürecinde baş sorumlu kuşkusuz Nietzsche'nin kızkardeşi Elisabeth Förster-Nietzsche'dir, –ama tek sorumlu değil: Onunla işbirliği yapan, sahteciliğe göz yuman, karşı olup da (en azından kamuoyu önünde) susan herkesin "Nietzsche Efsanesi"nde katkısı var.[2] Sonuçta Nietzsche'nin yaşamı ve felsefesi uzun süre kızkardeşinin optiğinden bakılarak okunmuştur. Aşağıdaki örnekler olayın boyutları üstüne fikir verebilir.

Nietzsche'nin toplu mektupları ölümünden sonra 5 cilt olarak yayımlandı (Berlin ve Leipzig, 1900 ff.). Karl Schlechta'nın

1 Nietzsche'nin kırkdördüncü yaş günü; bkz. sayfa 11: Bu kusursuz gün... – Yalnız sayfa numarasıyla yapılan tüm göndermeler bu çeviri metninedir.

2 Başta Nietzsche'nin dostları Peter Gast ve Franz Overbeck, Förster – Nietzsche'nin kurup yönettiği Nietzsche Arşivi'nde "emeği geçen" araştırmacılar vb. (Nietzsche'nin yazılarında "Alman Profesörleri"ni her vesileyle hırpalamış olduğunu anımsayalım).

Nietzsche Arşivi'nde Bayan Förster-Nietzsche'ye "karşın" başlattığı, Demir Lady'nin ölümünden sonra tamamlayabildiği araştırmanın sonuçları şaşırtıcıdır. Yayımlanan pek çok mektubun aslına ulaşamıyoruz; Arşiv'de yalnızca Förster-Nietzsche'nin redaksiyonundan geçirilmiş biçimleriyle ya da yine onun çıkardığı kopyalarıyla saklanmış bunlar. Hele Nietzsche'nin annesine ve kızkardeşine yazmış olduğu mektupları toplayan 5. cilt gerçek bir "kalpazanlık başyapıtı" sayılıyor. Mektuplarda sevgi ve karşılıklı anlayış üstüne kurulu bir kardeşlik ilişkisi belgeleyen yerlerin neredeyse tümü tahrif edilmiş. Förster-Nietzsche kardeşinin üçüncü kişilere (örn. annesine ya da Overbeck'e) gönderilmek üzere hazırladığı mektup taslaklarında kimi adı kazıyıp değiştirmiş, sonra kendi adresine mektuplar olarak yayımlamış bunları. Çok amaçlıdır sahtecilik; Förster-Nietzsche bir yandan kendisini yüceltir, bir yandan da kardeşinin yaşamındaki öbür insan ilişkilerini çarpıtır. Örneğin Nietzsche – Lou Salomé – Paul Reé üçlüsünün dramında öbür kişiler (Lou, Reé, giderek annesi Franziska Nietzsche) kötü, entrikacı "tip"ler olarak çizilmiştir; kendisiyse "iyi melek" rolündedir.[1]

İkinci örneğimiz Nietzsche felsefesinin algılanışını etkileyen, dolayısıyla daha vahim bir çarpıtma olayıdır: "Güç İstemi" *(der Wille zur Macht)* efsanesinden söz ediyorum. Bayan Förster-Nietzsche'ye göre kardeşinin *Zerdüşt* sonrası tasarlanıp başlanmış, ama bitirilememiş ana yapıtıydı Güç İstemi; Nietzsche'nin 1880'li yıllarda not ettiği, son kitaplarında pek azını değerlendirdiği binlerce aforizmaysa yapıtın "malzeme"sini oluşturuyordu. 1901 yılında önsözünü Förster-Nietzsche'nin yazdığı 483 aforizmalık bir seçme "Güç İstemi" başlığı altında yayımlandı. Bunu 1906'da Peter Gast ve Förster-Nietzsche'nin hazırladıkları

1 Gerçekte meş'um bir rol oynadığını biliyoruz.

genişletilmiş baskı (1067 aforizma) izledi. Her iki baskıda da metnin bölümlere ayrılmasından, alt başlıklardan, aforizmaların bölümler içinde sıralanışından (tersi söylense de) yayımlayıcılar sorumluydu: Nietzsche'nin kağıtları arasında Güç İstemi'ne ilişkin ayrıntılı, tek ve bağlayıcı bir plan olmadığını biliyoruz; üstelik aforizmaların Güç İstemi (giderek başka herhangi bir tasarım) çerçevesinde örgütlenmesinden söz edilemez.[1] Şunu da ekleyelim: Gerçi Nietzsche'nin son kitaplarında Güç İstemi'ne göndermeler buluyoruz;[2] ama elimizde bu yapıta çalışmış olduğunu kanıtlayacak, en azından düşündürecek hiçbir belge yok. Dolayısıyla bir "Büyük Yapıt" girişiminin *aura*'sını taşıyan, bilici sözüne danışır gibi başvurulan kitap gerçekte bağlantısız, düzenlenmemiş bir aforizmalar yığınından başka bir şey değil. Oysa uzun süre Nietzsche'nin tüm felsefesine bir tamamlanmamışlık gölgesi düşürmüştür bu "sanal" kitap. Bağnaz Nietzsche hayranlarına göre *Zerdüşt* yazarının bitirip yayımladığı son yapıtlar Güç İstemi tasarımından birer sapmadır; ikincil nedenlerle (örneğin yeni çömezler bulmak, onları "Büyük Ödev"e hazırlamak amacıyla) yazılmışlardır. Nietzsche'nin *asıl* düşüncesiyse bir *extrapolation*'dur yalnızca, geleceğe izdüşüm, – bilinenlerden kalkarak kurgulayacağımız bir Bilinmeyen.

Bu örnekler ışığında şimdi Giorgio Colli'yle Mazzino Montinari'nin *Ecce Homo* konusundaki filolojik araştırma ve soruşturmalarını daha kolay izleyebiliriz. Kitap ilk olarak Nietzsche'nin ölümünden 8 yıl sonra 1908'de yayımlandı.[3] Baskıya verilen metin (kısaca M 1908) arşivlerdedir ve başlangıçta söylediğimiz gibi M 1889'dan farklıdır. Redaksiyon sürecinin Torino tragedya-

1 Toplam 372 aforizmayı kapsayan bir sınıflandırma ve numaralama denemesi dışında.
2 "... hazırlamakta olduğum ana yapıtım: Güç İstemi, Tüm Değerlerri Yenileyiş Denemesi" (*Töre'nin Soykütüğü*). "... ana yapıtımın bir bölümünde ..." (*Wagner Olayı*).
3 Tartışmalı birkaç deneme dışında, Colli-Montinari'den önceki tüm baskılar bu *editio princeps*'i temel almış.

sından hemen sonra başladığı biliniyor. Peter Gast 1889 yılının Şubat-Mart aylarında *Ecce Homo* metnini elden geçirerek kopya eder ve kopyayı Overbeck'e gönderir. 27 Şubat 1889 tarihli mektubunda belirttiği gibi, metnin bu yeni biçimiyle "Sayın Profesör" üzerinde bırakacağı izlenimi öğrenmektir amacı; kendisi (Peter Gast) çıkardığı bölümleri hâlâ metnin içindeymiş gibi düşündüğü için bu izlenimi tam olarak kestirememektedir. Gast 1893 Kasımında kopyayı ve çıkarılan bölümleri Förster-Nietzsche'yle annesine teslim eder; dolayısıyla söz konusu bölümler o tarihten sonra yokedilmiş olmalıdır. Yokedilenlerin içeriği üstüne ayrıntıları Förster-Nietzsche'nin 1904'de yayımladığı "büyük" Nietzsche biyografisinde[1] okuyoruz: Bunlar kardeşinin acayip fantazilerle doldurduğu yapraklardır; Dionysos – Zagreus söylencesi, İncillerdeki *passion* öyküsü, Nietzsche'nin yakını çağdaş kişiler orada birbirine karışır. "Düşmanlarınca paralanmış ve yeniden dirilmiş tanrı Po kıyılarında gezinir; sevmiş olduğu her şeyi, ülkülerini, genellikle çağının ülkülerini çok aşağısında görür. Dostları ve yakınları onu paralayan düşmanlara dönüşmüştür. Bu yapraklar Richard Wagner'e, Schopenhauer'e, Bismarck'a, en yakın dostları Prof. Overbeck'le Peter Gast'a, Bayan Cosima'ya, kocama[2], anneme ve bana saldırıyor... Gerçi bu notlarda da güzellikleriyle insanı büyülüyen yerler var; ama bütün olarak humma sayıklaması niteliğindeler.[3] Kardeşimin hastalanmasından sonraki ilk yıllarda, yeniden sağlığına kavuşur diye boş umutlar beslediğimiz dönem, o yaprakların büyük bölümü yokedildi. Öyle yazıları daha sonra görüp okumak, kardeşimin sevgi dolu yüreğini, beğenisini derinden yaralardı."

1 "Bir ahçı kadından Nietzsche betimlemesi" (Overbeck).
2 Elisabeth ve (Paraguay'da öldürülen) kocası Bernhard Förster Yahudi düşmanları olarak da Nietzsche'nin boy hedefleri arasındaydı.
3 Colli ve Montinari'nin işaret ettiği gibi, neredeyse söz konusu yaprakların o sıra (1904) daha yokedilmemiş olduğu izlenimini uyandırıyor bu anlatım.

Colli ve Montinari'ye göre M 1908, ufak tefek değişiklikler dışında, Peter Gast'ın çıkardığı kopyadır. Aşağıda M 1908 dosyası üzerindeki incelemelerinin sonuçlarını olabildiğince kısaltarak ve yalınlaştırarak özetliyorum:

1. Dosyadaki malzemenin bir bölümünü M 1908 dışında kalmış yapraklar oluşturuyor: *Ecce Homo* için ön çalışmalar, Nietzsche'nin yayınevine yolladığı metinde olan, daha sonra yine onun talimatıyla çıkarılmış parçalar, başlangıçta *Ecce Homo* için yazılmış, sonunda *Ecce Homo*'yla hemen hemen eşzamanlı öbür kitaplara[1] konmuş bölümler vb. Bunların *Ecce Homo* metnine alınmaları doğal olarak söz konusu değildir.

2. M 1908'de apaçık görülen (Nietzsche sonrası) redaksiyon izleri kabaca iki türlü: Karalanıp geçersiz kılınmış yerler ve çıkarılan parçaları gösteren boşluklar.

a. Nietzsche'nin karaladığı yerler başkasının (çoğu Peter Gast'ın) eliyle karalanmış olanlardan ayırdedilmiş, sonuncular yeniden *Ecce Homo* metnine alınmıştır. Nietzsche'nin karalama tarzını (tarzlarını) inceleyen Colli ve Montinari'ye göre çalışmanın bu aşaması genelde fazla sorun yaratmaz. Aynı şey başkasının (çoğu Peter Gast'ın) eliyle eklenmiş, dolayısıyla metinden çıkarılacak az sayıda sözcük için de geçerli.

b. Nietzsche yaprakların bir bölümünü numaralamış: Kapak sayfası'nı, Önsöz'ü, Fihrist'i romen rakamlarıyla (I-V), geri kalanları (1-44) ve (48-49) olarak. Colli ve Montinari'ye göre eksik sayfalarda (45-47) yokedildiği bilinen bir bölüm, Nietzsche'nin koyduğu başlıkla "Savaş İlanı"[2] bulunuyordu. Yine sayfa 19'daki tutkal izlerinden, buraya yapıştırılmış büyük bir yapra-

1 Nietzsche'nin tamamladığı son yapıt, *Nietzsche Wagner'e Karşı*, *Ecce Homo*'yla birlikte baskıya hazırlanıyordu. *Ecce Homo*'dan az önce bitirdiği *Deccal* daha Leipzig'e yollanmamıştı.

2 Bu metinde Hohenzollern Hanedanı'na ve "onların maşası Prens Bismarck"a yönelik çok ağır "sataşma"lar olduğu sanılıyor.

ğın kaybolduğu anlaşılıyor. Kaybolanlar arasında Nietzsche'nin eliyle numaralanmamış yaprakların da bulunduğu düşünülebilir. Ayrıca kimi bölüm daha *Ecce Homo* dosyasına konmadan yokedilmiş olmalıdır. Colli-Montinari baskısında en *sansasyonel* değişikliği bu yapraklardan birinin elde kalmış kopyasına borçluyuz. Peter Gast'ın kopya ettiği, onun kağıtları arasında bulunan metin *Neden Böyle Bilgeyim* bölümünün yokedilmiş 3. parçasıdır (bkz. sayfa 16-18). Naumann'ın tanıklığına göre Aralık 1888 sonunda (30 ya da 31 Aralık günü) yayınevine Nietzsche'nin şu notuyla ulaşmıştır metin: "*Ecce Homo*'nun 1. formasında bundan önceki 3. parça yerine". Metnin "sakıncalı" olduğunu gören dizgici Naumann'ı uyarır. Önce Torino'ya yazıp Nietzsche'den ek bilgi istemeyi kararlaştırır Naumann; ne var ki birkaç gün sonra Nietzsche'nin o arada delirmiş olduğunu haber alır. Metin dört yıl Naumann'ın çekmecesinde yatmış ve 1882 Şubatında Förster-Nietzsche'nin bu işle görevlendirdiği Peter Gast'a verilmiştir. Gast "emanet"i Förster-Nietzsche'ye gönderirken şöyle yazıyor: "Naumann'ın kopya çıkardığını sanmıyorum: Eskiden bana gösterdiği kutunun içinde ve aynı yerde duruyordu. Neyse ki artık elimizde! Ama şimdi gerçekten yokedilmesi gerekiyor! – Zırdelilik döneminde *(im vollen Wahnsinn)* yazılmış olduğu gerçi apaçık; yine de birileri çıkıp asıl bu nedenle anlam taşıdığını, içgüdülerin burada hiç çekinmeden dobra dobra konuştuğunu söyleyecektir". Peter Gast kopyayı bu vesileyle çıkarmış olmalıdır. Kopya edilen yaprakta Nietzsche'nin yine 1. forma üzerinde yaptığı iki değişiklik daha var. Bunları EK 2'de göreceğiz (bkz. sayfa 11 ve sayfa 18'e ilişkin notlar).

EK 2

Aşağıda bu çevirinin EH 1998'den ayrıldığı yerleri (köşeli ayraç içinde), bunların EH 1998'de karşılıklarını ve değişikliklerin gerekçelerini veriyorum. Özgün metinler arasında çevirilere yansımayan başka farklar (sözcük, noktalama değişiklikleri) olduğunu da belirteyim.

1 Sayfa 11: [Tüm Değerleri ... ... Putların Batışı]. –EH 1998: "Tüm değerleri yenileyiş"*in ilk kitabı*; Zerdüşt'ün Türküleri; *Putların Batışı, çekiçle felsefe yapma denemem. –Peter Gast'ın bulunmuş kopyasına dayanarak (bkz. Ek 1). Buradaki sorunun anlaşılması için, "Tüm Değerleri Yenileyiş" kavramını biraz açmalıyız. Nietzsche 1880'li yıllarda bu deyimi:*

1. genel olarak felsefesinin "ödev"ini belirtmek için
2. "Güç İstemi"ne altbaşlık olarak (bkz. Ek 1, sayfa 134, dipnotu 2.)
3. Güç istemi bağlamında yazmayı düşündüğü kitabın (kitapların) başlığı olarak

kullanmıştır. Bizi ilgilendiren burada üçüncü anlam: "Kitap mı, kitaplar mı?" sorusu. EH 1998 metninden de anlaşılacağı gibi, Ecce Homo'yu baskıya gönderdiği sıralar (diyelim 13 Kasım 1888 günü) Nietzsche "Tüm Değerleri Yenileyiş" başlığı altında hiç kuşkusuz birden çok kitap tasarlıyordu; "Tüm Değerleri Yenileyiş'in ilk kitabı"ysa Deccal'dı. Ama hemen ardından fikir değiştirmiş olduğunu biliyoruz: Georg Brandes'e 20 kasım 1888 ve Paul Deussen'e 26 Kasım 1888 tarihli mektuplarında (Deccal'ı kastederek) "Tüm Değerleri Yenileyiş"in tamamlandığını haber verir. Ecce Homo metninde yaptığı ve notumuzun konusu olan değişiklik de bunu doğruluyor. Förster-Nietzsche'yse "dört kitap kuramı"nı savunur sonuna dek: Tüm Değerleri Yenileyiş'in Deccal'dan sonraki üç kitabı da yazıl-

mış, ama kaybolmuştur; olayın sorumlusu, delirmiş Nietzsche'yi almak için gittiği Torino'da metinlere sahip çıkmayan Overbeck'dir. Förster-Nietzsche bu yüzden Overbeck'e karşı çok çirkin bir karalama kampanyası yürütür (1907/08) ve kardeşinin Deussen'e tüm mektuplarını yayımlarken 26 Kasım 1888 tarihli mektubu dosyasında saklar. Söz konusu değişikliğin Ecce Homo metnine girmeyişi de bu nedenledir.

2 Sayfa 16-18: [3. parça]. –EH 1998: Bu çifte deneyimler dizisi, görünüşte karşıt olan dünyalara kapının böylesine açık oluşu, bende her bakımdan kendini gösterir, –kendimin ikiziyim ben. Birinci yüzümden başka, bir de "ikinci" yüzüm var, belki de bir üçüncüsü var daha... Yalnız yerel, yalnız ulusal perspektiflerin ötesine bakma yetisi daha başta soyumdan geçmiş bana; "iyi bir Avrupalı" olmam için hiçbir çaba istemez. Öte yandan, belki de şimdiki Almanların, salt devlet yurttaşı Almanların olabileceğinden çok daha Almanım, *siyasa dışı* sonuncu Almanım ben. Oysa atalarım Polonya soylularındandı: Bir sürü ırk içgüdüsü, bu arada belki de o *liberum veto* bile oradan geçmedir kanıma. Yolda giderken kaç kez, hem de Polonyalıların, benimle Polonyalı diye konuştuklarını, ne denli az Alman sayıldığını düşününce, hepten *kırma* Almanlardan olduğum sanılabilirdi. Ama annem Franziska Oehler ve babaannem Erdmuthe Krause şüphesiz tam birer Almandılar. Bu sonuncusu gençliğini eski iyi Weimar'da geçirmiş, Goethe çevresiyle ilişkiler kurmuştu. Königsberg'de tanrıbilim profesörü olan kardeşi Krause, Herder'in ölümünde kiliseler genel yöneticisi olarak Weimar'a çağırıldı. Anasının, yani büyük ninemin, "Muthgen" adı altında genç Goethe'nin günlüğünde geçmesi olmayacak iş değildir. İkinci kez Eilenburg'da kilise yönetici Nietzsche ile evlendi. O büyük savaş

yılı 1813'de, Napoléon'un karargâhıyla birlikte Eilenburg'a girdiği 10 Ekim günü doğum yaptı. Saksonyalı olarak Napoléon'un büyük hayranlarındandı; belki ona çekmişimdir ben de. Babam 1813'de doğdu, 1849'da öldü. Lutzen yakınlarındaki Röcken bölgesinin papazlığına geçmeden önce, birkaç yıl Altenburg şatosunda kalmış, orada dört prensesi yetiştirmişti. Öğrencileri Hannover Kraliçesi, Prenses Konstantin, Oldenburg Düşesi ve Prenses Therese von Sachsen-Altenburg'du. Kendisini papazlık görevine getiren Prusya Kralı Dördüncü Friedrich Wilhelm'e derin bir saygıyla bağlıydı; 1848 olayları son derece üzmüştü onu. Ben adı geçen kralın doğum gününde, 15 Ekimde doğdum; adımı yakışık alacağı üzere, Hohenzollern adları olan Friedrich Wilhelm koydular. Doğmak için bu günü seçişimin en azından şu yararı oldu: Çocukluğum boyunca doğum günüm hep bayram günüydü. – Böyle bir babam olmasını büyük bir ayrıcalık sayıyorum; üstelik bana öyle geliyor ki, yaşamın, yaşama o büyük "evet" deyişin dışında, ayrıcalık olarak başka neyim varsa, hepsi de bununla açıklanabilir. En başta, yüksek, ince şeylerle dolu bir dünyaya istemeksizin girmek için biraz beklemem yeter, ayrıca niyet etmem gerekmez: Orada evimdeyim ben; en derin tutkularım ancak orada açığa çıkar. Bu ayrıcalığın bedelini nerdeyse yaşamımla ödemiş olmama gelince, bu da hiç şüphe yok haksız bir alışveriş değildir. – *Zerdüşt*'ümden az da olsa, bir şey anlamak için, belki de benim gibi yaratılmış olmalı insan, –yaşamın *ötesinde* olmalı bir ayağıyla...' *–Peter Gast'ın bulunmuş kopyasına dayanarak (bkz. Ek 1).*

3 Sayfa 18: [o bir tek durum ... ... rastlayamayacaksınız]. –EH 1998: pek seyrek görürsünüz bana karşı birinin kötü niyet beslediğini, olsa olsa bunun birkaç izini görürsünüz *–Peter*

Gast'ın bulunmuş kopyasına dayanarak (bkz. Ek 1).

4 Sayfa 40: [Liszt]. – EH 1998: Liszt 'in de birkaç parçası *–Nietzsche'nin Naumann'a 30 Aralık 1888 tarihli mektubunda istediği değişiklik.*

5 Sayfa 43: [gösterebilir]. EH 1998: gösterir *–Colli ve Montinari, Podach'ın önerisine uyarak düzeltiyorlar.*

6 Sayfa 44,: [Burada ... ... gerekiyor.]. –EH 1998: Yok. *–M 1908'de Peter Gast'ın eliyle karalanmış.*

7 Sayfa 45: [Çağdaş ... ... hak kazanmışımdır.] –EH 1998: Yok. *–M 1908'de yabancı bir elle karalanmış.*

8 Sayfa 84: [Obuanın]. –EH 1998: La –klarneti'nin *–M 1908'de Peter Gast'ın eliyle değişiklik.*

9 Sayfa 85: [unutulmaz Alman İmparatoru]. –EH 1998: İmparator *–M 1908'de Peter Gast'ın eliyle karalanmış.*

10 Sayfa 104: [değerleri yenileyiş'in tamamlanması]. –EH 1998: yedinci gün *–Nietzsche'nin yaptığı değişiklik M 1908'de göz ardı edilmiş (bkz. Ek 1.)*

11 Sayfa 112: [Dostlarım da ... ... omuzlarımda.] –EH 1998: Yok. *–M 1908'de yabancı elle karalanmış.*

[1] TB için hazırlayan; Can Alkor

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7
Neden Böyle Bilgeyim • 13
Neden Böyle Akıllıyım • 27
Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum • 47
Tragedya'nın Doğuşu • 58
Çağdışı Yazılar • 65
İnsanca, Pek İnsanca • 71
Tan Kızıllığı • 78
Şen Bilim • 81
Zerdüşt Böyle Dedi • 83
İyi ve Kötünün Ötesinde • 98
Töre'nin Soykütüğü • 100
Putların Batışı • 102
Wagner Olayı • 105
Neden Bir Yazgıyım Ben • 113
Notlar • 124
Ekler • 131

Ecce Homo

ISBN975-8607-91-X

ithaki